

+ * This program is free software; you can redistribute
+ * it under the terms of the GNU General Public License
+ * published by the Free Software Foundation.

+ */ Πέρα από το κράτος και την αγορά: + +/* Η ομότιμη προοπτική

+ * Chestnut43 expansion board is manufactured by GNU
+ */

+ #include "omap3-overo-common-peripherals.dtsi"

+ #include <dt-bindings/input/input.h>

επιμέλεια

Βασίλης Κωστάκης

Χρήστος Γιωτίτσας

+ / {

leds {

compatible = "gpio-leds";

pinctrl-names = "default";

pinctrl-0 = <&led_pins>;

heartbeat {

label = "overo:red:gpio21";

gpios = <&gpio1 21 GPIO_ACTIVE_LOW>;

linux,default-trigger = "heartbeat";

};

gpio22 {

label = "overo:blue:gpio22";

gpios = <&gpio1 22 GPIO_ACTIVE_LOW>;

};

};

};

};

gpio_keys {

compatible = "gpio-keys";

pinctrl-names = "default";

pinctrl-0 = <&button_pins>;

#address-cells = <1>;

#size-cells = <0>;

button0@23 {

label = "button0";

};

Michel Bauwens

David Bollier

Silke Helfric

Jakob Rigi

Graham Seaman

Johan Söderberg

Raul Victor

Χρήστος Γιωτίτσας

Γιώργος Δαφέρμος

Βασίλης Κωστάκης

Αντώνης Μπρούμας

Ελληνική
Δημοκρατία
Εκδόσεις

Πέρα από το κράτος και την αγορά: Η ομότιμη προοπτική

«Η ιστορία τελείωσε», διαλαλούν μερικοί.^[1] Άραγε υπάρχει κάτι άλλο να αντιπαχθεί στο παρόν **καπιταλιστικό σύστημα** και την οικονομία της «ελεύθερης» αγοράς; Καθώς τα κηρύγματα περί **άενας οικονομικής ανάπτυξης** έχουν οδηγήσει σε βαθιά περιβαλλοντική κρίση, υπάρχει βιώσιμη εναλλακτική που να κατανοεί το πεπερασμένο των **φυσικών πόρων**; Υπάρχει άλλος τρόπος κοινωνικής οργάνωσης που να συνειδητοποιεί το **κοινωνικό όφελος** που προκύπτει από το διαμοιρασμό της πληροφορίας, του πολιτισμού και της γνώσης; Αν ο καπιταλισμός γεννήθηκε μέσα στο φεουδαρχικό σύστημα για να το υπερβεί στη συνέχεια, κατά παρόμοιο τρόπο υπάρχουν ενδείξεις για σπόρους ενός νέου παραδείγματος στη σημερινή συγκυρία;^[2]

Πίνακας περιεχομένων [Απόκρυψη]

- 4 Σημείωμα - Βασίλης Κωστάκης
- 6 Τα Κοινά ως ένα όραμα μετασχηματισμού - David Bollier και Silke Helfric
- 16 Η ανάδυση της ομότιμης παραγωγής και των Κοινών - Michel Bauwens
- 44 Οι δύο οικονομίες - Graham Seaman
- 56 Μαρξισμός και ελεύθερο λογισμικό - Raul Victor
- 64 Η ομότιμη παραγωγή ως εναλλακτική στον καπιταλισμό - Jakob Rigi
- 82 Χάκερ και εργατική πάλη - Γιώργος Δαφέρμος και Johan Söderberg
- 106 Κινήματα, συντακτικότητα, Κοινά: Προς ένα ius communis - Αντώνης Μπρούμας
- 126 Τέσσερα σενάρια για το μέλλον - Michel Bauwens και Βασίλης Κωστάκης
- 134 Προτάσεις για μετάβαση σε μια ομότιμη οικονομία βασισμένη στα Κοινά - Βασίλης Κωστάκης, Michel Bauwens και Χρήστος Γιωτίτσας
- 141 Βιογραφικά σημειώματα

Michel Bauwens, David Bollier, Silke Helfric, Jakob Rigi, Graham Seaman, Johan Söderberg, Raul Victor, Χρήστος Γιωτίτσας, Γιώργος Δαφέρμος, Βασίλης Κωστάκης, Αντώνης Μπρούμας
Πέρα από το κράτος και την αγορά: Η ομότιμη προοπτική

Έκδοση 1.0, Μάιος 2014

Επιστημονική επιμέλεια: Βασίλης Κωστάκης, Χρήστος Γιωτίτσας
Διορθώσεις: Γιάννης Πλιώτας

ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Λαμπρίδου 18, Ιωάννινα

voreiodytikes@gmail.com

<http://voreiodytikes.blogspot.com>

Με τη σύμφωνη γνώμη εκδότη και συγγραφέων, το έργο που κρατάτε στα χέρια σας είναι ελεύθερο για αναπαραγωγή, διανομή, παρουσίαση στο κοινό, τροποποίηση και διασκευή, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: αναφορά στην πηγή προέλευσης, να μην χρησιμοποιηθεί για εμπορικούς σκοπούς και, αν τροποποιήσετε ή δημιουργήσετε περαιτέρω βασισμένοι στο έργο, θα μπορείτε να διανείμετε το έργο που θα προκύψει με την ίδια ή παρόμοια άδεια.

Αναλυτικές πληροφορίες για τη συγκεκριμένη άδεια CC:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/gr/>

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους συγγραφείς που συνεισέφεραν τα κείμενά τους, καθώς και τους μεταφραστές για τις πολύτιμες υπηρεσίες τους. Όλοι συμμετείχαν σε αυτό το έργο αφιλοκερδώς. Τυχόν λάθη και παραλείψεις βαραίνουν αποκλειστικά τους επιμελητές του έργου.

Ευχαριστούμε και αφιερώνουμε –είναι το λιγότερο που μπορούμε να κάνουμε– το παρόν βιβλίο στο πλήθος που δημιουργεί τον κόσμο που θέλει, μέσα στον κόσμο που θέλει να ξεπεράσει.

Βασίλης Κωστάκης και Χρήστος Γιωτίσας
Ιωάννινα, Μάρτιος 2014.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ένας καπιταλιστής ξεκινά το πρωινό του με ένα δεδομένο ποσό χρημάτων. Και το βράδυ είναι συνήθως πλουσιότερος. Την επόμενη μέρα, βέβαια, έχει να σκεφτεί πώς θα διαχειριστεί τα νέα του κεφάλαια: θα τα επανεπενδύσει ή θα τα καταναλώσει; Ο λυσσαλέος ανταγωνισμός τον αναγκάζει να τα επανεπενδύσει, διότι αν δεν το κάνει θα βρεθεί κάποιος άλλος να το κάνει πρώτος.

Φυσικά, ο επιτυχημένος καπιταλιστής κερδίζει αρκετά ώστε να επανεπενδύει τα απαραίτητα κεφάλαια που θα τον διατηρούν στο παιχνίδι, ζώντας παράλληλα μια υπερπολυτελή ζωή. Ο συνεχής αγώνας για την εύρεση κερδοφόρων πεδίων αποτελεί βασική προϋπόθεση βιωσιμότητας του καπιταλισμού. Η συσσώρευση του κεφαλαίου πρέπει διαρκώς να επεκτείνεται και να μεγεθύνεται.

Ο καπιταλιστής αντιμετωπίζει διάφορα εμπόδια κατά την παραπάνω διαδικασία. Για παράδειγμα, αν τα εργατικά χέρια είναι περιορισμένα και οι μισθοί υψηλοί, τότε η λήψη μέτρων βύθισης των μισθών και η δημιουργία τεχνητής επισφάλειας, αποτελούν τρόπους για περαιτέρω καπιταλιστική μεγέθυνση. Επίσης, νέα μέσα παραγωγής, τεχνολογικές και οργανωσιακές καινοτομίες, καθώς και η χρήση νέων φυσικών πόρων, εμπλουτίζουν και επεκτείνουν το πεδίο ανάπτυξης. Νέες ανάγκες δημιουργούνται, η απόσταση μεταξύ των εθνικών κρατών μικραίνει και ο καπιταλιστής μπορεί να βρει νέες πρώτες ύλες, αλλά και νέους καταναλωτές. Επίσης, καινούργιοι τρόποι κατανάλωσης –βασισμένοι στην πίστωση– δημιουργούνται. Αν το ποσοστό κέρδους παραμένει χαμηλό, τότε στρατηγικές συγχώνευσης μεγάλων εταιριών οδηγούν σε μονοπωλιακές καταστάσεις.

Αν και πάλι, έπειτα από όλα αυτά, η συσσώρευση του κεφαλαίου δεν γίνεται με τους επιθυμητούς αυξανόμενους ρυθμούς, τότε το σύστημα αντιμετωπίζει σοβαρή κρίση. Οι καπιταλιστές δεν μπορούν να βρουν κερδοφόρες ευκαιρίες επένδυσης, η συσσώρευση του κεφαλαίου βαλτώνει και η αξία του μειώνεται. Μαζική ανεργία, φτώχεια, εξασθλίωση παρατηρούνται σε μεγάλα μέρη του παγκόσμιου πληθυσμού. Παρ' όλα αυτά, πολλοί θα ισχυριστούν ότι κανένα άλλο σύστημα δεν παρήγαγε ποτέ τόσο πλούτο. Ποτέ κανένα σύστημα δεν παρήγαγε και τόσο καταστροφή, άλλοι θα αντιπροτείνουν. Ο καπιταλισμός παράγει τόσα τρόφιμα όσα δεν είχε φανταστεί ποτέ ο κόσμος, μα και τόσο πείνα, τόσα πολλά γεμάτα μα και τόσα πολλά άδεια σπίτια, τόσα πολλά ανθρώπινα δικαιώματα, μα και τόσα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

«Η ιστορία τελείωσε», διαλαλούν μερικοί. Άραγε με αυτό το κοινωνικοοικονομικό σύστημα θα πορευθούμε εμείς και οι επόμενες γενιές; Υπάρχει κάτι άλλο να αντιταχθεί στην καπιταλιστική συσσώρευση; Καθώς τα κηρύγματα περί αένας οικονομικής ανάπτυξης έχουν οδηγήσει σε βαθιά περιβαλλοντική κρίση, υπάρχει βιώσιμη εναλλακτική που να κατανοεί το πεπερασμένο των φυσικών πόρων; Υπάρχει άλλος τρόπος κοινωνικής οργάνωσης που να συνειδητοποιεί το κοινωνικό όφελος που προκύπτει από το διαμοιρασμό της πληροφορίας, του πολιτισμού και της γνώσης; Αν ο καπιταλισμός γεννήθηκε μέσα στο φεουδαρχικό σύστημα για να το υπερβεί στη συνέχεια, κατά παρόμοιο τρόπο υπάρχουν ενδείξεις για σπόρους ενός νέου παραδείγματος στη σημερινή συγκυρία;

Οι ομότιμες υποδομές (για παράδειγμα το διαδίκτυο), οι οποίες γίνονται προσιτές σε ολοένα και μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού, υποστηρίζουν και διευκολύνουν την ανεμπόδιση, ελεύθερη διασύνδεση, επικοινωνία και συνεργασία των ανθρώπων. Μέσα σε αυτό το συνεργατικό περιβάλλον αναδύεται ένα νέο παραγωγικό μοντέλο: η βασισμένη στα Κοινά ομότιμη παραγωγή. Το ελεύθερο λογισμικό και η εγκυκλοπαίδεια Wikipedia αποτελούν δύο από τα γνωστότερα εγχειρήματα ομότιμης παραγωγής η οποία επεκτείνεται και στην υλική παραγωγή (από τους μικροϋπολογιστές Arduino και τα μοντέλα τριδιάστατων εκτυπωτών RepRap, μέχρι σπίτια και αυτοκίνητα ανοικτού κώδικα).

Η ομότιμη παραγωγή και η αναδυόμενη σφαίρα των Κοινών αποτελούν κοινωνική πρόοδο εντός του καπιταλισμού, μα με διάφορες μετα-καπιταλιστικές πλευρές που χρήζουν προστασίας, ενδυνάμωσης και σύνδεσης με τα προοδευτικά κοινωνικά κινήματα. Το παρόν βιβλίο περιγράφει πώς οι ομότιμες συλλογικότητες αντιτάσσουν στην καπιταλιστική συσσώρευση την κυκλοφορία των Κοινών. Επίσης, εξετάζεται η δυναμική της ομότιμης παραγωγής και η σχέση της με το «γνωσιακό» ή «δικτυοκρατικό» καπιταλισμό, την εκμετάλλευση και περίφραξη των κοινών αγαθών, την εργασία, τα κοινωνικά κινήματα και την ελληνική κρίση.

Στόχος του βιβλίου δεν είναι να αποτελέσει ακόμα μία αντι-καπιταλιστική ρητορική προσπάθεια, αλλά να συνεισφέρει στο διάλογο για μετα-καπιταλιστική δημιουργία, δείχνοντας ότι «η ιστορία δεν τελείωσε» και ένας άλλος κόσμος είναι πράγματι δυνατός.

Βασίλης Κωστάκης

Τα Κοινά ως ένα όραμα μετασχηματισμού - Πέρα από την αγορά και το κράτος*

David Bollier και Silke Helfric

*Από την εισαγωγή του συλλογικού βιβλίου The Wealth of the Commons - A World Beyond Market & State που κυκλοφορεί από το The Commons Strategy Group. Πρωτοδημοσιεύτηκε στα ελληνικά στην ιστοσελίδα της εφημερίδας Δράση.

Μετάφραση: Γιώργος Παντελαίος.

Εδώ και γενιές το κράτος και η αγορά έχουν αναπτύξει μια τόσο στενή σχέση συμβίωσης, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αυτού που θα μπορούσε να ονομαστεί το δυοπώλιο της αγοράς και του κράτους. Και τα δύο είναι έντονα προσηλωμένα σε ένα κοινό όραμα τεχνολογικής προόδου και ανταγωνισμού της αγοράς, μέσα στα πλαίσια ενός φιλελεύθερου και κατ' όνομα δημοκρατικού πολιτεύματος που περιστρέφεται γύρω από την ελευθερία και τα δικαιώματα του ατόμου. Αγορά και κράτος συνεργάζονται στενά και έχουν χτίσει από κοινού μια ολοκληρωμένη κοσμοθεωρία –στην πραγματικότητα, μια πολιτική φιλοσοφία και πολιτισμική επιστημολογία– με το κάθε μέρος να παίζει συμπληρωματικό ρόλο για τη θέσπιση των κοινών τους ουτοπικών ιδεωδών, της ατέρμονης ανάπτυξης και της ικανοποίησης των καταναλωτών.

Η αγορά χρησιμοποιεί το σύστημα τιμών και την ιδιωτική διαχείριση ανθρώπων, κεφαλαίων και πόρων για την παραγωγή υλικού πλούτου. Και το κράτος αντιπροσωπεύει τη λαϊκή θέληση και παράλληλα διευκολύνει τη δίκαιη λειτουργία της ελεύθερης αγοράς. Η τουλάχιστον έτσι λέει η θεωρία. Λένε ότι το ιδεώδες αυτό του δημοκρατικού καπιταλισμού μεγιστοποιεί την ευχαρίστηση των καταναλωτών και ταυτόχρονα διευρύνει τις πολιτικές και οικονομικές ελευθερίες του ατόμου. Αυτό στην πραγματικότητα είναι η ουσία του σύγχρονου δόγματος προόδου.

Ιστορικά η σύμπραξη αγοράς και κράτους υπήρξε εποικοδομητική και για τα δύο μέρη. Οι αγορές έχουν ευδοκιμήσει λόγω της κρατικής παροχής των υποδομών και της εποπτείας επενδύσεων και συναφών δραστηριοτήτων. Οι αγορές έχουν επίσης επωφεληθεί από την κρατική παροχή πρόσβασης, ελεύθερης ή με μειωμένη τιμή, σε δημόσια δάση, ορυκτά, ραδιοκύματα, έρευνα και άλλους δημόσιους πόρους.

Από την πλευρά του, το κράτος, όπως έχει σχεδιαστεί σήμερα, εξαρτάται από την ανάπτυξη της αγοράς ως ζωτικής πηγής φορολογικών εσόδων και θέσεων εργασίας για τους ανθρώπους, καθώς και ως τρόπου αποφυγής της αντιμετώπισης των ανισοτήτων στον τομέα του πλούτου και των κοινωνικών ευκαιριών, που είναι δύο πολιτικά εκρηκτικές προκλήσεις.

Η χρηματοοικονομική κατάρρευση του 2007-2008 αποκάλυψε ότι η κλασική εξιδανίκευση του δημοκρατικού καπιταλισμού είναι κατά μεγάλο μέρος απάτη. Η ελεύθερη αγορά δεν είναι στην πραγματικότητα αυτορρυθμιζόμενη και ιδιωτική, αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από δημόσιες παρεμβάσεις, επιδοτήσεις, άμβλυνση του κινδύνου και νομικά πρόνομια. Το κράτος, στην πραγματικότητα, δεν αντιπροσωπεύει την κυρίαρχη λαϊκή βούληση και η αγορά δεν υλοποιεί τις αυτόνομες προτιμήσεις των μικρών επενδυτών και καταναλωτών. Αντίθετα, το σύστημα είναι, κατά το μάλλον, το κλειστό ολιγοπώλιο μιας ελίτ μυημένων. Οι

πολιτικές και προσωπικές συνδέσεις μεταξύ των μεγαλύτερων εταιρειών και της κυβέρνησης είναι τόσο εκτεταμένες, ώστε να ισοδυναμούν με συμπαίγνια. Η διαφάνεια είναι ελάχιστη, η ρύθμιση της αγοράς έχει διαφθαρεί από τα συμφέροντα των βιομηχανιών, η λογοδοσία είναι ένα σόου που χειραγωγείται πολιτικά και η αυτοδιάθεση των πολιτών, ως επί το πλείστον, περιορίζεται στην επιλογή του «Γιάννη» ή του «Γιαννάκη» την ώρα της εκλογικής αναμέτρησης.

Το κράτος σε πολλές χώρες ισοδυναμεί με συνεργάτη φυλετικών ομάδων, μαφιόζικων δομών ή κυρίαρχων εθνοτήτων. Σε άλλες χώρες ισοδυναμεί με τον κατώτερο εταίρο στο έργο των φονταμενταλιστών της εσωτερικής αγοράς. Του καταλογίζουν την προώθηση των ιδιωτικοποιήσεων, της απορρύθμισης, των περικοπών του προϋπολογισμού, των επεκτατικών δικαιωμάτων επί της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και της απρόσκοπτης επένδυσης κεφαλαίων. Το κράτος παρέχει τη χρήσιμη βιτρίνα νομιμότητας και δέουσας διαδικασίας για την ατζέντα της αγοράς, αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το ιδιωτικό κεφάλαιο έχει καταπνίξει τα δημοκρατικά συμφέροντα που δεν σχετίζονται με τις αγορές. Η κρατική παρέμβαση για τον περιορισμό των υπερβολών της αγοράς είναι γενικά αναποτελεσματική και κατευναστική. Εξάλλου, δεν έρχεται σε επαφή με το βαθύτερο πρόβλημα, ενεργώντας περισσότερο για να νομιμοποιήσει τις διαδικασίες και τις αρχές της αγοράς. Κατά συνέπεια, οι δυνάμεις της αγοράς κυριαρχούν στις περισσότερες ημερήσιες διατάξεις. Στις ΗΠΑ, οι εταιρείες έχουν αναγνωριστεί ακόμη και ως νομικά “πρόσωπα” που δικαιούνται να δίνουν απεριόριστα ποσά στους πολιτικούς υποψηφίους.

Η υπόθεση ότι το κράτος μπορεί να παρεμβαίνει και θα παρεμβαίνει, για να εκπροσωπεί τα συμφέροντα των πολιτών, δεν είναι πλέον αξιόπιστη. Το κράτος, ανίκανο να κυβερνά μακροχρόνια, αιχμαλωτισμένο από εμπορικά συμφέροντα και μπλοκαρισμένο από δυσκίνητες γραφειοκρατικές δομές στην εποχή των γρήγορων ηλεκτρονικών δικτύων, είναι αναμφισβήτητα ανήμπορο να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πολιτών στο σύνολό τους. Το αναπόφευκτο συμπέρασμα είναι ότι οι μηχανισμοί και οι διαδικασίες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας δεν αποτελούν πλέον αξιόπιστο όχημα για την αλλαγή που χρειαζόμαστε. Ο συμβατικός πολιτικός λόγος, από τη στιγμή που και ο ίδιος είναι ένα γερασμένο δημιούργημα μιας άλλης εποχής, αδυνατεί να κατονομάσει τα προβλήματά μας, να φανταστεί εναλλακτικές λύσεις και να αναμορφώσει τον εαυτό του.

Αυτή είναι πραγματικά η αιτία που τα κοινά αγαθά (ή απλώς τα Κοινά) έχουν αυτόν το δυνητικά μετασχηματιστικό ρόλο να παίξουν. Πρόκειται για λόγο (δηλαδή γλώσσα) που ξεπερνά και ανακατασκευάζει τις

κατηγορίες της επικρατούσας πολιτικής και οικονομικής τάξης. Μας προσφέρει μια νέα κοινωνικά κατασκευασμένη τάξη εμπειρίας, μια στοιχειώδη πολιτική κοσμοθεωρία και μια πειστική θεωρία. Τα Κοινά προσδιορίζουν τις σχέσεις που πρέπει να έχουν σημασία και παραθέτουν μια διαφορετική λειτουργική λογική. Επικυρώνουν καινούργια συστήματα ανθρώπινων σχέσεων, παραγωγής και διακυβέρνησης. Θα μπορούσε να δοθεί η ονομασία «κοινοκυβέρνηση» ή «διακυβέρνηση των Κοινών».

Τα Κοινά μάς παρέχουν τη δυνατότητα να κατονομάσουμε μια νέα τάξη πραγμάτων και στη συνέχεια να βοηθήσουμε στη δημιουργία της. Χρειαζόμαστε μια καινούργια γλώσσα που δεν αναπαράγει ύπουλα τις παραπλανητικές μυθοπλασίες της παλιάς τάξης, όπως, για παράδειγμα, ότι η ανάπτυξη της αγοράς θα επιλύσει τελικά τα κοινωνικά μας δεινά ή ότι η ρύθμιση της αγοράς θα περιορίσει τις πολλαπλασιαζόμενες οικολογικές ζημιές του κόσμου. Χρειαζόμαστε νέο λόγο και νέες κοινωνικές πρακτικές που θα στηρίζουν μια νέα μεγάλη θεωρία, ένα διαφορετικό σύνολο από λειτουργικές αρχές και μια αποτελεσματικότερη τάξη διακυβέρνησης. Η αναζήτηση τέτοιου λόγου δεν είναι φαντασιόπληκτη ιδιοτροπία· είναι απόλυτη αναγκαιότητα. Και, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει κανένας άλλος τρόπος για τη δημιουργία νέας τάξης. Οι λέξεις διαμορφώνουν τον κόσμο. Με τη χρήση μιας καινούργιας γλώσσας, της γλώσσας των Κοινών, αρχίζουμε αμέσως να δημιουργούμε καινούργιο πολιτισμό. Μπορούμε να διεκδικήσουμε μια νέα τάξη σχεδιασμού και διαχείρισης των πόρων, σωστού τρόπου ζωής, κοινωνικών προτεραιοτήτων και συλλογικού εγχειρήματος.

Η μετασχηματιστική γλώσσα των Κοινών

Η καινούργια αυτή γλώσσα μάς διορίζει διαδραστικούς παράγοντες μεγαλύτερων συλλογικοτήτων. Η συμμετοχή μας σε αυτά τα μεγαλύτερα σύνολα (τοπικές κοινότητες, ομάδες συνάφειας σε άμεση σύνδεση [online], διαγενεακές παραδόσεις [δηλαδή, παραδόσεις στις οποίες εμπλέκονται διαφορετικές γενιές ανθρώπων]) δεν εξαφανίζει την ατομικότητά μας, αλλά σίγουρα διαμορφώνει τις προτιμήσεις, τις αντιλήψεις, τις αξίες και τη συμπεριφορά μας: ποιοι είμαστε.

Μια βασική αποκάλυψη του τρόπου σκέψης που βασίζεται στα Κοινά είναι ότι εμείς, η ανθρωπότητα, στην πραγματικότητα δεν είμαστε απομονωμένα, χωριστά άτομα· δεν είμαστε αμοιβάδες χωρίς ανθρώπινη επενέργεια πέρα από ηδονιστικές «προτιμήσεις για χρήσιμα πράγματα» που βρίσκουν έκφραση στην αγορά.

Όχι. Είμαστε «χρήστες κοινών αγαθών»: δημιουργικά, ξεχωριστά άτομα που εντασσόμαστε σε μεγαλύτερα σύνολα. Μπορεί ο καθένας μας να έχει πολλά απωθητικά ανθρώπινα γνωρίσματα που τροφοδοτούνται από τους φόβους και το εγώ του, αλλά είμαστε και πλάσματα με πλήρη ικανότητα για αυτοοργάνωση και συνεργασία, με ενδιαφέρον για εντιμότητα και κοινωνική δικαιοσύνη, καθώς και με τη θέληση να προβούμε σε θυσίες για το ευρύτερο καλό και τις μελλοντικές γενιές.

Μιας και έχει ενταθεί η διαφθορά του δυσώλιου αγοράς και κράτους, διακυβεύεται η γλώσσα που χρησιμοποιούμε για τον εντοπισμό προβλημάτων και τον οραματισμό λύσεων. Οι παγίδες και οι απάτες που διαπλέκονται μέσα στην επικρατούσα πολιτική μας γλώσσα έχουν βαθιές ρίζες. Παραδείγματος χάριν, δύισμοι όπως «δημόσιος και ιδιωτικός», «κράτος και αγορά», «φύση και πολιτισμός», θεωρούνται αυτονόητοι.

Καθώς είμαστε κληρονόμοι του Καρτέσιου, έχουμε συνηθίσει να διαφοροποιούμε το υποκειμενικό από το αντικειμενικό, και το ατομικό από το συλλογικό ως έννοιες διαμετρικά αντίθετες. Αλλά αυτές οι διαμετρικά αντίθετες έννοιες είναι λεξιλογικές κληρονομίες που είναι όλο και πιο ακατάλληλες, γιατί στην πραγματικότητα τα δύο άκρα τής διαμέτρου καθίστανται δυσδιάκριτα, καθώς εισχωρούν και μπλέκονται το ένα στο άλλο. Κι όμως εξακολουθούν να επιδρούν βαθιά στον τρόπο που σκεφτόμαστε για τα σύγχρονα προβλήματα και στο φάσμα των λύσεων που θεωρούμε αξιόπιστες.

Αυτές οι κατηγορίες του «είτε το ένα, είτε το άλλο» και οι αντίστοιχες λέξεις που χρησιμοποιούμε, έχουν εκτελεστική δύναμη: δημιουργούν τον κόσμο. Την ίδια στιγμή που σταματάμε να μιλάμε για επιχειρησιακά μοντέλα, για αποτελεσματικότητα και για κερδοφορία σαν να είναι κορυφαίες προτεραιότητες, σταματάμε και να βλέπουμε τον εαυτό μας ως τον *homo economicus* και ως αντικείμενο που το χειρίζονται λογιστικά φύλλα του υπολογιστή. Αρχίζουμε να βλέπουμε τον εαυτό μας ως χρήστη κοινών αγαθών σε σχέση με τους άλλους, με κοινή ιστορία και κοινό μέλλον. Αρχίζουμε να δημιουργούμε έναν πολιτισμό σχεδιασμού, διαχείρισης και συνυπευθυνότητας των πόρων για τα κοινά μας αγαθά, ενώ την ίδια στιγμή υπερασπιζόμαστε και τα μέσα για τη συντήρησή μας.

Τα Κοινά μας βοηθούν να αναγνωρίσουμε, να εκμειεύσουμε και να ενισχύσουμε τις τάσεις αυτές. Μας προκαλούν να ξεπεράσουμε τους παρωχημένους δύισμούς και τις πεπαλαιωμένες μηχανιστικές νοοτροπίες. Μας ζητούν να σκεφτούμε τον κόσμο με πιο φυσικούς, ολιστικούς και μακροπρόθεσμους τρόπους. Ο καθένας μας βλέπει ότι η προσωπική του ανέλιξη εξαρτάται από την ανέλιξη των άλλων και αντίστροφα. Βλέπουμε ότι επηρεάζουμε και βοηθάμε αμοιβαία ο ένας τον άλλον ως μέρος ενός μεγαλύτερου ολιστικού και κοινωνικού οργανισμού. Η θεω-

ρία της πολυπλοκότητας έχει προσδιορίσει απλές αρχές που διέπουν τη συνεξέλιξη των ειδών μέσα σε σύνθετα οικοσυστήματα. Τα Κοινά παίρνουν στα σοβαρά αυτά τα μαθήματα και ισχυρίζονται ότι εμείς, οι άνθρωποι, εξελισσόμαστε ο ένας μαζί με τον άλλον και παράγουμε ο ένας τον άλλον. Δεν υπάρχουμε σε κατάσταση μεγάλης απομόνωσης από τους συνανθρώπους μας και τη φύση. Ο μύθος του «αυτοδημιούργητου ανθρώπου» που ημυνολογεί η κουλτούρα της αγοράς είναι γελοίος, μια αυταπάτη με την οποία συγχαίρουμε τον εαυτό μας και η οποία αρνείται τον κρίσιμο ρόλο που παίζει η οικογένεια, η κοινότητα, τα δίκτυα, οι θεσμοί και η φύση στο χτίσιμο του κόσμου μας.

Πολλές από τις παθολογίες της σύγχρονης οικονομίας είναι χτισμένες πάνω σε αυτό το βαθύ υπόστρωμα της λανθασμένης γλώσσας. Ή, ακριβέστερα, οι ελιτιστές φύλακες της αγοράς και του κράτους το βρίσκουν χρήσιμο να χρησιμοποιούν τέτοιες παραπλανητικές κατηγορίες. Η ανώνυμη εταιρεία στις ΗΠΑ και σε πολλές άλλες χώρες, για παράδειγμα, αρέσκεται να παρουσιάζει τον εαυτό της ως «ιδιωτικό» πρόσωπο που περιφέρεται πάνω από ένα μεγάλο μέρος του πραγματικού κόσμου και των προβλημάτων του. Ο σκοπός της είναι απλώς η ελαχιστοποίηση των εξόδων της, η μεγιστοποίηση των πωλήσεών της, και επομένως, η απόκτηση κερδών για τους επενδυτές της. Αυτό είναι το θεσμικό της DNA. Έχει σχεδιαστεί να αγνοεί τις αμέτρητες κοινωνικές και περιβαλλοντικές ζημίες (οι οποίες περιγράφονται από τους οικονομολόγους με τον ευπρεπή όρο «εξωτερικοί παράγοντες») και να επιδιώκει αδυσώπητα την αιώνια ανάπτυξη.

Και έτσι η γλώσσα του καπιταλισμού επικυρώνει ένα ορισμένο σύνολο από σκοπούς και σχέσεις εξουσίας και το προβάλλει στο θέατρο του νομού μας. Οι αυταπάτες της ατέλειωτης ανάπτυξης και κατανάλωσης κωδικοποιούνται μέσα στην ίδια την επιστημολογία της γλώσσας μας και εσωτερικεύονται από τους ανθρώπους. Μόλις πρόσφατα κατάλαβαν οι μεγάλες μάζες των ανθρώπων τις ανησυχητικές συνέπειες στον πραγματικό κόσμο αυτού του πολιτισμικού μοντέλου και τρόπου σκέψης: μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία αφιερωμένη στην πρόταση ότι οι άνθρωποι πρέπει επ' αόριστον να εκμεταλλεύονται, να μετατρέπουν σε χρήμα και να αφαιρούν ένα πεπερασμένο σύνολο φυσικών πόρων (πετρέλαιο, ορυκτά, δάση, αλιεία, νερό).

Το *peak oil* (δηλαδή, η κορύφωση της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου έπεται από την οποία η παραγωγή θα μειωθεί) και η υπερθέρμανση του πλανήτη (για να μην αναφέρουμε άλλες πτωτικές τάσεις σε οικοσυστήματα) δείχνουν ότι το όραμα αυτό είναι μια φαντασίωση με χρονικούς περιορισμούς. Η φύση έχει πραγματικά όρια. Το δράμα της επόμενης δεκαετίας θα περιστρέφεται γύρω από το αν είναι σε θέση ο

καπιταλισμός να αρχίσει να αναγνωρίζει και να σέβεται τα εγγενή αυτά όρια.

Η συλλογιστική βάση του «δημοκρατικού καπιταλισμού» επεκτείνεται στις πληροφορίες και στον πολιτισμό. Αλλά εδώ, προκειμένου να αποσπάσει το μέγιστο κέρδος από άυλα στοιχεία (λέξεις, μουσική, εικόνες), η λογική έχει αντιστραφεί. Στη θέση της μεταχείρισης ενός πεπερασμένου πόρου (της φύσης) ως αιώνιου και χωρίς τιμή, εδώ η ανώνυμη εταιρεία απαιτεί να γίνει πεπερασμένος και σπάνιος ένας ουσιαστικά ανεξάντλητος πόρος (ο πολιτισμός και οι πληροφορίες). Αυτός είναι ο κύριος σκοπός της επέκτασης του πεδίου εφαρμογής και των όρων των πνευματικών δικαιωμάτων και του δικαίου περί διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας: να καταστήσει τις πληροφορίες και τον πολιτισμό τεχνηέντως σπάνια, έτσι ώστε να μπορεί στη συνέχεια να τα αντιμετωπίζει ως ιδιωτική ιδιοκτησία και να τα πουλά. Η επιτακτική αυτή ανάγκη έχει γίνει περισσότερο έντονη τώρα που οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν κάνει την αναπαραγωγή των πληροφοριών και των δημιουργικών έργων εύκολη και στην ουσία ελεύθερη (δωρεάν), έχοντας με αυτό τον τρόπο υπονομεύσει τα συνήθη επιχειρησιακά μοντέλα που έχουν κάνει τα βιβλία, τις ταινίες και τη μουσική τεχνηέντως σπάνια.

Τα Κοινά –ένα όχημα για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών του καθενός με πάνω-κάτω δίκαιο τρόπο– τα οικειοποιούνται και τα αποσυναρμολογούν, για να εξυπηρετήσουν μια μηχανή παγκόσμιας αγοράς η οποία αντιμετωπίζει τη φύση αλόγιστα ως εμπόρευμα. Οι χρήστες των κοινών αγαθών γίνονται απομονωμένα άτομα. Οι κοινότητες των χρηστών αυτών κατακερματίζονται και αναδιαμορφώνονται ως στρατιές καταναλωτών και εργαζομένων. Οι πόροι των Κοινών, τα οποία δεν ανήκουν σε κανέναν, γίνονται πρώτες ύλες για παραγωγή και πώληση στην αγορά και, αφού έχει μετατραπεί σε χρήμα μέχρι και η τελευταία σταγόνα τους, τα αναπόφευκτα απόβλητα της αγοράς τα πετάνε πίσω στα Κοινά. Την κυβέρνηση τη στέλνουν για να «καθαρίσει» τους «εξωτερικούς παράγοντες», έργο που εκτελείται μόνο παράτυπα, γιατί έτσι υποβοηθούνται οι νεοφιλελεύθερες προτεραιότητες.

Η κανονική λειτουργία της οικονομίας απαιτεί τη διαρκή, αν όχι την επεκτεινόμενη, οικειοποίηση των πόρων που ηθικά ή νομικά ανήκουν σε όλους. Η οικονομία απαιτεί τη μετατροπή όλων των πόρων σε εμπορεύσιμα αγαθά. Η περίφραξη των κοινόχρηστων γεωργικών και κτηνοτροφικών χώρων είναι μια ευγενώς ύπουλη διεργασία. Κατά κάποιον τρόπο πρέπει μια πράξη απαλλοτρίωσης και λεηλασίας να τεθεί σε νέο πλαίσιο ως νόμιμη πρωτοβουλία κοινής λογικής για την προώθηση της ανθρώπινης προόδου.

Για παράδειγμα, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, ο οποίος ισχυ-

ρίζεται ότι προωθεί την ανάπτυξη του ανθρώπου μέσω του ελεύθερου εμπορίου, είναι ουσιαστικά ένα σύστημα για την κατάσχεση μη αγοραίων πόρων από τις κοινότητες, τη λήστευση ανθρώπων και την εκμετάλλευση εύθραυστων οικοσυστημάτων, με την πλήρη συγκατάθεση του διεθνούς και εσωτερικού δικαίου. Το επίτευγμα αυτό απαιτεί έναν εξαιρετικά περίπλοκο νομικό και τεχνικό μηχανισμό, μαζί με διανοουμενίστικες δικαιολογίες και πολιτική στήριξη. Η διεργασία της περιφραξης των χώρων αυτών πρέπει να γίνει περίπλοκη και μυστηριώδης μέσω κάθε είδους προπαγάνδας, δημόσιων σχέσεων και αφομοίωσης των διαφωνούντων. Η διεργασία έχει κρίσιμη σημασία για την προσπάθεια της ιδιωτικοποίησης των μορφών της ζωής, της αντικατάστασης με μονοκαλλιέργειες των εδαφών αυτών όπου υπάρχει βιοποικιλότητα, της λογοκρισίας και του ελέγχου διαδικτυακού περιεχομένου, της κατάσχεσης υπόγειων υδάτων για τη δημιουργία ιδιόκτητου εμφιαλωμένου νερού, της οικειοποίησης της γνώσης και του πολιτισμού ιθαγενών λαών, και της μετατροπής αυτοαναπαράγομενων γεωργικών καλλιεργειών σε στειρούς ιδιόκτητους σπόρους που πρέπει να τους αγοράζει κανείς ξανά και ξανά.

Μέσα από τέτοιες διεργασίες έχει κατασκευαστεί η ιδέα της οικονομίας, γεμάτη με δυϊσμούς σχετικά με το τι έχει σημασία (πράγματα που έχουν κάποια τιμή ή επηρεάζουν τις τιμές) και τι δεν έχει σημασία (πράγματα που έχουν εγγενή, ποιοτική, ηθική ή υποκειμενική αξία). Με την πάροδο του χρόνου, η οικονομία έχει φτάσει να θεωρείται παγκόσμιο, ανιστορικό (δηλαδή, άσχετο με την ιστορία, την ιστορική εξέλιξη ή την παράδοση), εντελώς φυσικό φαινόμενο. Ένας τρομακτικός Μολώχ που κατά κάποιον τρόπο προϋπάρχει της ανθρωπότητας και υπάρχει πέρα από τον έλεγχο του καθενός. Αυτή η εικόνα αρχίζει να εκφράζει τον εφιάλτη της περιφραξης των κοινόχρηστων γεωργικών και κτηνοτροφικών χώρων που ταλανίζει τόσο μεγάλο μέρος του κόσμου, ενός κόσμου όπου οι φυσικές οικολογικές διεργασίες, οι κοινότητες και η λαϊκή κουλτούρα δεν τυχάνουν καμίας νομικής προστασίας ή πολιτισμικού σεβασμού.

Τα Κοινά ως γενεσιουργό υπόδειγμα

Ένας σημαντικός σκοπός των Κοινών, λοιπόν, είναι να μας βοηθήσει τόσο να ξεφύγουμε από τον κυρίαρχο λόγο (γλώσσα) της οικονομίας της αγοράς, όσο και να αντιπροσωπεύσουμε διαφορετικούς, πιο υγιείς τρόπους ύπαρξης. Μας επιτρέπει να προσδιορίσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια την αξία του «ανεκχώρητου», της προστασίας από την εμπο-

ρευματοποίηση των πάντων. Οι σχέσεις με τη φύση δεν είναι απαραίτητο να βασίζονται στην οικονομία ούτε στην εξόρυξη και εκμετάλλευση αγαθών· μπορούν να είναι εποικοδομητικές και αρμονικές. Για τους ανθρώπους του παγκόσμιου Νότου (δηλαδή των λαών της Αφρικής, της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής, καθώς και του μεγαλύτερου μέρους της Ασίας), για τους οποίους τα Κοινά είθισται να είναι μάλλον μια ζωντανή καθημερινή πραγματικότητα παρά μια μεταφορά, η γλώσσα των Κοινών αποτελεί τη βάση ενός νέου οράματος ανάπτυξης.

Αυτόν το ρόλο μπορούν να παίξουν τα Κοινά, γιατί περιγράφουν μια ισχυρή πρόταση αξιών που την αγνοεί η οικονομία της αγοράς. Ιστορικά, τα Κοινά έχουν συχνά θεωρηθεί έρημη γη, *res nullius* (κάτι που δεν ανήκει σε κανέναν), τόπος που δεν έχει κανένα ιδιοκτήτη και καμία αξία. Παρά τη μακρόχρονη κληίδα της «τραγωδίας» που κουβαλούν πάνω τους, είναι στην πραγματικότητα –εφόσον κατανοούνται σωστά– ιδιαίτερα γενεσιουργά στοιχεία, που δημιουργούν τεράστια αποθέματα αξίας. Το πρόβλημα είναι ότι η αξία αυτή δεν μπορεί να μετατραπεί σε ενιαία κλίμακα ισόμετρης εμπορεύσιμης αξίας (δηλαδή τιμής) και αυτό συμβαίνει μέσα από διαδικασίες που είναι πάρα πολύ διακριτικές, ποιοτικές και μακροπρόθεσμες, ώστε να μπορέσουν να τις καταμετρήσουν οι «μανδαρίνοι» της αγοράς. Τα Κοινά τείνουν να εκφράζουν τη γενναιοδωρία τους μέσα από ζώσες ροές κοινωνικής και οικολογικής δραστηριότητας και όχι μέσω πάγιων, μετρήσιμων αποθεμάτων κεφαλαίου και απογραφέντων στοιχείων.

Επομένως, το γενεσιουργό στοιχείο του σχεδιασμού και της διαχείρισης των Κοινών δεν επικεντρώνεται στην κατασκευή πραγμάτων ή την απόκτηση επενδυτικών αποδόσεων, αλλά μάλλον στην εξασφάλιση της επιβιώσής μας, στην ακεραιότητα της κοινότητας, στις συνεχιζόμενες ροές της δημιουργίας αξίας, καθώς και στη δίκαιη διανομή και την υπεύθυνη χρήση αυτών. Οι χρήστες των κοινών αγαθών είναι διαφορετικοί ο ένας από τον άλλον και δεν είναι απαραίτητο να γνωρίζουν εκ των προτέρων πώς να συμφωνήσουν με έναν κοινό στόχο ή να τον πετύχουν.

Η μόνη πρακτική απάντηση, επομένως, είναι να ανοίξει ο χώρος για έντονο διάλογο και πειραματισμό. Πρέπει να υπάρχει χώρος για δημιουργία κοινών αγαθών, δηλαδή, για κοινωνικές πρακτικές και παραδόσεις που επιτρέπουν στους ανθρώπους να ανακαλύψουν, να καινοτομήσουν και να διαπραγματευτούν νέους τρόπους να κάνουν πράγματα για τον εαυτό τους. Για να εκδηλωθεί το γενεσιουργό στοιχείο των Κοινών, χρειάζεται τους «ανοικτούς χώρους» για την εμφάνιση πρωτοβουλιών από κάτω, σε αλληλεπίδραση με τους διαθέσιμους πόρους. Με τον τρόπο αυτόν ο πολίτης και η διακυβέρνηση αναμειγνύονται αρμονικά και αναδιαμορφώνονται.

```
+ *
+ * This program is free software; you can redistribute
+ * it under the terms of the GNU General Public License
+ * published by the Free Software Foundation.
+ */
+
+/*
+ * Chestnut43 expansion board is manufactured by Gumstix
+ */
+
+#include "omap3-overo-common-peripherals.dtsi"
+
+#include <dt-bindings/input/input.h>
+
+/* {
+
+    leds {
+        compatible = "gpio-leds";
+        pinctrl-names = "default";
+        pinctrl-0 = <&led_pins>;
+        heartbeat {
+            label = "overo:red:gpio21";
+            gpios = <&gpio1 21 GPIO_ACTIVE_LOW>;
+            linux,default-trigger = "heartbeat";
+        };
+        gpio22 {
+            label = "overo:blue:gpio22";
+            gpios = <&gpio1 22 GPIO_ACTIVE_LOW>;
+        };
+    };
+
+    gpio_keys {
+        compatible = "gpio-keys";
+        pinctrl-names = "default";
+        pinctrl-0 = <&button_pins>;
+        #address-cells = <1>;
+        #size-cells = <0>;
+        button0@23 {
+            label = "button0";
+            linux,code = <BTN_0>;
+            gpios = <&gpio1 23 GPIO_ACTIVE_LOW>;
+        };
+    };
+};
```


Η ανάπτυξη της ομότιμης παραγωγής και των Κοινών*

Michel Bauwens

*Το παρόν βασίζεται στα άρθρα:

α) «The political economy of peer production» που δημοσιεύθηκε στα αγγλικά το 2005 στην επιθεώρηση Ctheory.

β) «Η ανάπτυξη της ομότιμης (PEER2PEER/P2P) παραγωγής και των κοινών αγαθών» που δημοσιεύθηκε στα ελληνικά το 2010 στο ένθετο της Ελευθεροτυπίας Κοντέινερ (Απρίλιος, σελ. 31).

γ) «Οικοδομώντας συμμαχίες για έναν ομότιμο κόσμο» που δημοσιεύθηκε στα αγγλικά το 2009 στο Interactivist Info Exchange υπό τον τίτλο "Marx, cognitive capitalism and the transition to the Commons".

δ) «Πρέπει να ανησυχούμε για τα καπιταλιστικά Κοινά;» που δημοσιεύθηκε στα αγγλικά στο ιστολόγιο του P2P Foundation το 2012 (18 Ιουνίου).

Μετάφραση (α,β,γ): Γιώργος Παπανικολάου. Μετάφραση (δ): Χρήστος Γιωτίτσας και Βασίλης Κωστάκης.

Εισαγωγή

Δεν είναι μυστικό ότι το κοινωνικό DNA του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού έχει μια αντεστραμμένη αντίληψη της πραγματικότητας. Συνδυάζει:

την πεποίθηση της απεριόριστης συσσώρευσης κεφαλαίου – και έτσι την απεριόριστη οικονομική ανάπτυξη σε έναν πλανήτη με πεπερασμένους πόρους– δηλαδή βασίζεται σε μια ψευδή αντίληψη αφθονίας,

με την πεποίθηση ότι το μοίρασμα της γνώσης, της επιστήμης και της καινοτομίας θα πρέπει να εμποδίζεται από το μονοπώλιο των πνευματικών δικαιωμάτων. Το τελευταίο αποσκοπεί να καταστήσει την ύλη, τη ζωή και το πνεύμα σε σπάνια εμπορεύματα, δηλαδή βασίζεται σε μια τεχνητή σπανιότητα.

Καθώς το κυρίαρχο σύστημα καταστρέφει τη βιόσφαιρα, μια ριζοσπαστική αλλαγή στις βασικές λειτουργίες μοιάζει να αποτελεί επείγουσα αναγκαιότητα. Ο Μαρξ πίστευε, σωστά κατά την άποψή μας, ότι οι κοινωνίες αλλάζουν όταν έχει διαμορφωθεί ένας πιο παραγωγικός τρόπος παραγωγής αξίας και το παλιό σύστημα έχει εξαντλήσει τις δυνατότητες του. Ωστόσο, είναι ξεκάθαρο ότι η υπόθεση του σοσιαλισμού δεν έγινε πραγματικότητα. Ο «υπαρκτός σοσιαλισμός» όχι μόνο αποτέλεσε κυρίως μια παραλλαγή της βιομηχανικής κοινωνίας (τελικά όχι περισσότερο ανταγωνιστικής από το καπιταλιστικό σύστημα που σκόπευε να αντικαταστήσει), αλλά παρέδωσε και την εξουσία σε μια διαχειριστική ελίτ που ήλεγχε την ιδιοκτησία του κράτους. Καμία σχέση με τον εργατικό έλεγχο και την ιδιοκτησία που ο ίδιος ο Μαρξ είχε στο μυαλό του.

Η ομότιμη (peer-to-peer [P2P]) θεωρία κάνει μια νέα υπόθεση, ότι αυτός ο νέος τρόπος παραγωγής αξίας έχει σήμερα διαμορφωθεί και ότι μπορούμε εμπειρικά να τον παρατηρήσουμε στους κόλπους της σημερινής κοινωνίας.

Η επινόηση των παγκόσμιων δικτύων συνεργασίας έχει τροποποιήσει θεμελιακά τη διαμόρφωση του χώρου και του χρόνου, επιτρέποντας σήμερα στα άτομα και στις μικρές ομάδες να συντονίζουν την υλοποίηση μεγάλων έργων σε παγκόσμια κλίμακα και μάλιστα να το πραγματοποιούν υπερκεκλιζοντας στη δυνατότητα συνεργασίας και ανταγωνισμού, παραδοσιακές εταιρείες που λειτουργούν με σκοπό το κέρδος.

Η ομότιμη παραγωγή συμβαίνει όταν άτομα και κοινότητες συστρατεύονται χωρίς να απαιτείται η άδεια κανενός, γύρω από την πραγματοποίηση ενός κοινού έργου και δημιουργούν κοινά αγαθά γνώσης (Wikipedia), κώδικα (ελεύθερο λογισμικό) και σχεδίων (ανοικτό hardware, ανοικτή και κατανεμημένη κατασκευή). Τα Κοινά και οι κοινότητες των παραγω-

γών τους, όταν επιτυγχάνουν, προσελκύουν μια συμμαχία επιχειρηματιών που τους προσθέτει εμπορευματική αξία, δημιουργεί κοινωφελείς εταιρείες που διαχειρίζονται την υποδομή και τα κάνει βιώσιμα. Όταν οι κοινότητες αυτές αρχίζουν να λειτουργούν έξω από τη σχέση εντολής και ελέγχου, αναπτύσσουν νέες μορφές διακυβέρνησης (την «ομότιμη διακυβέρνηση») και νέες μορφές ιδιοκτησίας που υπερασπίζουν την κοινή εργασία από την ατομική ιδιοποίηση (την «ομότιμη ιδιοκτησία»).

Αυτή η νέα μορφή παραγωγής αξίας δημιουργεί τρία νέα σημαντικά παραδείγματα ανθρώπινης δραστηριότητας. Προκειμένου η συνεργασία να οργανωθεί χωρίς την άδεια κανενός, η συνεισφορά πρέπει να είναι ανοικτή και ελεύθερη. Έτσι η ομότιμη παραγωγή απαντά στο πρώτο πρόβλημα του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού, την τεχνητή σπανιότητα. Δεύτερο, προκειμένου να προσελκύσει συνεργάτες, η διαδικασία της παραγωγής χρειάζεται να είναι συμμετοχική. Με τον τρόπο αυτόν, η ομότιμη παραγωγή απαντά σε ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα του σημερινού συστήματος: το ότι η ίδια η εργασία εξακολουθεί να είναι οργανωμένη με φεουδαρχικούς και αυταρχικούς τρόπους. Τέλος, το αποτέλεσμα της πρέπει να ανήκει στη σφαίρα των Κοινών, έτσι ώστε οι νεότερες γενιές να μπορούν να συνεχίζουν να εργάζονται συνεταιρικά.

Η ομότιμη παραγωγή αντιμετωπίζει αποτελεσματικά και το ζήτημα της βιωσιμότητας. Ενώ οι εταιρείες με σκοπό το κέρδος σχεδιάζουν την προγραμματισμένη βραχυβιότητα του προϊόντος και προσπαθούν, στο βαθμό που μπορούν, να αγνοούν τις περιβαλλοντικές «εξωτερικότητες», οι κοινότητες ανοικτού σχεδιασμού δεν έχουν απρεπή κίνητρα και από τη φύση τους έχουν την τάση να σχεδιάζουν στην κατεύθυνση της βιωσιμότητας.

Η δυναμική της νέας δυνατότητας είναι πιθανότατα γνωστή στους αναγνώστες. Η Wikipedia, παρά τα δικά της προβλήματα, έχει σε μεγάλο βαθμό εκτοπίσει τις εγκυκλοπαίδειες που παράγονται με το σύστημα εντολής και ελέγχου. Το ελεύθερο λογισμικό έχει γίνει πρότυπο για την ανάπτυξη νέου λογισμικού. Τα πρώτα παραδείγματα ανοικτού υλικού (hardware) μπαίνουν στην αγορά.

Ένα παράδειγμα μπορεί να καταδείξει την εξέλιξη: Οι ιδιωτικές τηλεπικοινωνιακές εταιρείες έκαναν σχεδόν αδύνατη την ανάπτυξη ανεξάρτητων εφαρμογών και ζητούσαν έως και το 90% των εσόδων. Το iPhone της Apple επιτρέπει την ανάπτυξη ανοικτών εφαρμογών, αλλά ελέγχει με ισχυρό τρόπο την αποδοχή τους με την ιδιωτικά ελεγχόμενη πλατφόρμα του, και αυτή η μερική υιοθέτηση ανοικτών μοντέλων κατ'ελάχιστον το παλιό μοντέλο. Τέλος η Google ανοίγει σχεδόν εντελώς το Android.

Παρ' όλα αυτά, οι παίκτες της αγοράς θα προσπαθούν διαρκώς να περι-

φράξουν ένα κομμάτι της διαδικασίας, προκειμένου να δημιουργήσουν μια υπό έλεγχο σπανιότητα που μπορούν να πουλήσουν στη αγορά. Αλλά οι κοινότητες της ανοικτής γνώσης, του λογισμικού και του hardware, που αποτελούν και την καρδιά της ομότιμης παραγωγής, έχουν τη δική τους αυτόνομη δύναμη. Όταν κατανοούν τη δική τους κοινωνική δύναμη, μπορούν να αρχίσουν να συντάσσονται με μορφές οργάνωσης της φυσικής παραγωγής που είναι περισσότερο ευθυγραμμισμένες με το δικό τους ομότιμο ήθος, όπως συνεταιρισμοί και εκφράσεις της αλληλέγγυας οικονομίας.

Με τον τρόπο αυτόν, δεν είναι μόνο οι δικτυοκράτες καπιταλιστές (π.χ. Facebook, Google, Apple) που συντάσσονται με τις νέες παραγωγικές δυνατότητες, αλλά επίσης κοινωνικές δυνάμεις που είναι ξεκάθαρα μετα-καπιταλιστικές.

Το παράδοξο της ομότιμης παραγωγής είναι ότι, όπως συνέβη με τη δουλοπαροικία και τον καπιταλισμό πριν από αυτή, στην αρχή θα ενισχύσει την επιβίωση του παλαιού συστήματος που την έχει ανάγκη για να επιζήσει (δουλεία και φεουδαρχία αντίστοιχα). Την ίδια στιγμή ωστόσο, και ακριβώς για αυτόν το λόγο, η ομότιμη παραγωγή θα μεγαλώσει μέσα στο ίδιο το σύστημα και θα διαμορφώσει τις συνθήκες για την υπέρβασή του.

Η αναμόρφωση του DNA του παλαιού καταστροφικού συστήματος, δηλαδή η αναγνώριση των ορίων του πλανήτη και της ανάγκης για το ελεύθερο μοίρασμα της καινοτομίας, χρειάζεται ένα τρίτο βήμα: την ανάγκη η αλλαγή να συνοδευτεί από κοινωνική δικαιοσύνη. Έτσι προτείνουμε στα κινήματα των εργατών και των αγροτών σε ολόκληρο τον κόσμο να αρχίσουν να στοιχίζουν τους εαυτούς τους σύμφωνα με τη νέα μορφή παραγωγής, προκειμένου να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για μια βιώσιμη και δίκαιη κοινωνία, συστρατευόμενα γύρω από τα ομότιμα κοινά αγαθά σε κάθε πεδίο της κοινωνικής δραστηριότητας.

Τα κοινωνικά συστήματα αλλάζουν όταν τμήματα, τόσο των διευθυντικών όσο και των παραγωγικών τάξεων, ξεκινούν να αναδιαμορφώνονται και η μεταμόρφωση, στην κατεύθυνση της βασισμένης στα Κοινά ομότιμης παραγωγής, ανοίγει μοναδικές απελευθερωτικές δυνατότητες. Τα προοδευτικά ρεύματα πρέπει κατεπειγόντως να κατανοήσουν αυτή τη μεταμόρφωση και να συνταχθούν με τις κοινότητες των ομότιμων παραγωγών που αγωνίζονται για μεγαλύτερη αυτονομία.

Σχέσεις ομότιμων

Τέτοια βαθιά μεταμόρφωση των θεμελίων της κοινωνικής μας ζωής

έχει να συντελεστεί από τότε που ο Μαρξ αναγνώρισε το πρότυπο της νέας καπιταλιστικής κοινωνίας στις κατασκευαστικές μονάδες του Μάντσεστερ. Καθώς τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συστήματα μεταμορφώνονται σε κατανεμημένα δίκτυα, μια νέα ανθρώπινη δυναμική αναδύεται: οι σχέσεις ομότιμων. Καθώς οι σχέσεις ομότιμων οδηγούν στην εμφάνιση ενός τρίτου τρόπου παραγωγής, μιας τρίτης μορφής διακυβέρνησης και μιας τρίτης μορφής ιδιοκτησίας, αναμένεται να αναμορφώσουν την πολιτική μας οικονομία με πρωτόγνωρους τρόπους. Στόχος μας είναι η ανάπτυξη ενός εννοιολογικού πλαισίου που θα είναι σε θέση να εξηγήσει αυτές τις νέες κοινωνικές διαδικασίες.

Οι σχέσεις ομότιμων δεν αναφέρονται σε όλες τις συμπεριφορές ή διαδικασίες που συντελούνται στα κατανεμημένα δίκτυα: οι σχέσεις ομότιμων καθορίζουν ειδικά εκείνες τις διαδικασίες και πρακτικές που στοχεύουν στην αύξηση της πιο ευρείας συμμετοχής ισοδύναμων συμμετεχόντων. Θα προσδιορίσουμε τους όρους καθώς θα εξετάζουμε τα χαρακτηριστικά των ομότιμων διαδικασιών. Στο μεταξύ, παρακάτω συνοψίζουμε τα περισσότερο γενικά και σημαντικά χαρακτηριστικά τους.

Οι ομότιμες διαδικασίες και πρακτικές:

παράγουν αξία χρήσης μέσω της ελεύθερης συνεργασίας παραγωγών που έχουν πρόσβαση σε κατανεμημένο κεφάλαιο: αυτός είναι ο τρόπος της ομότιμης παραγωγής, ένας «τρίτος τρόπος παραγωγής» διαφορετικός από την παραγωγή με σκοπό το κέρδος, ή τη δημόσια παραγωγή από τις επιχειρήσεις κρατικής ιδιοκτησίας.

διευθύνονται από την ίδια την κοινότητα των παραγωγών και όχι από την αγορά ή την εταιρική ιεραρχία: αυτή είναι η μορφή της ομότιμης διακυβέρνησης ή «τρίτη μορφή διακυβέρνησης».

κατασκευάζουν αξία χρήσης, ελεύθερα προσπελάσιμη σε παγκόσμια κλίμακα, μέσω νέων καθεστώτων κοινής ιδιοκτησίας. Αυτός είναι ο τρόπος διανομής τους ή «ομότιμη μορφή ιδιοκτησίας»: μια «τρίτη μορφή ιδιοκτησίας», διαφορετική από την ατομική ή την κρατική μορφή ιδιοκτησίας.

Η ομότιμη υποδομή

Τι απαιτήθηκε για να διευκολυνθεί η εμφάνιση των ομότιμων πρακτικών; Η πρώτη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη τεχνολογικής υποδομής που λειτουργεί με ομότιμες διαδικασίες και καθιστά ικανή την κατανεμημένη πρόσβαση σε «σταθερό» κεφάλαιο. Προσωπικοί υπολογιστές που επιτρέπουν τη δημιουργία μιας παγκόσμιας μηχανής ικανής να εκτελεί οποιαδήποτε λογική διεργασία, αποτελούν μια μορφή κατανεμημένου

σταθερού κεφαλαίου, διαθέσιμου με χαμηλό κόστος σε πολλούς παραγωγούς.

Το διαδίκτυο, ως μια μορφή δικτύου ομότιμων, είχε ειδικά σχεδιαστεί για συμμετοχή από τις παρυφές του (χρήστες υπολογιστών) χωρίς την υποχρεωτική χρήση κομβικών σημείων διασύνδεσης. Παρ' ότι δεν βρίσκεται απόλυτα στα χέρια των συμμετοχών, το διαδίκτυο ελέγχεται μέσω κατανεμημένης διακυβέρνησης και πέρα από την απόλυτη ηγεμονία κάποιου συγκεκριμένου ιδιωτικού ή κρατικού παράγοντα. Τα ιεραρχικά συστατικά στοιχεία του διαδικτύου (όπως τα συσσωρευμένα πρωτόκολλα IP), το αποκεντρωμένο Σύστημα Ονομασίας Τομέων (DNS κτλ), δεν αποτρέπουν τη συμμετοχή. Οι viral αρχιτεκτονικές (viral communicators) ή τα συντονισμένα δίκτυα (meshworks), αποτελούν μια λογική προέκταση του διαδικτύου. Με αυτή τη μεθοδολογία οι συσκευές δημιουργούν τα δικά τους δίκτυα μέσω της αξιοποίησης μιας περίσσειας χωρητικότητας, προσπερνώντας την ανάγκη μιας προϋπάρχουσας υποδομής. Το κίνημα του «κοινοτικού Wi-Fi», η υπεράσπιση του ανοικτού φάσματος και οι εναλλακτικές τηλεπικοινωνιακές υποδομές βασισμένες στα συντονισμένα δίκτυα, αποτελούν παραδείγματα αυτής της τάσης.

Η δεύτερη προϋπόθεση είναι τα εναλλακτικά συστήματα πληροφόρησης και επικοινωνίας που επιτρέπουν την αυτόνομη επικοινωνία μεταξύ συνεργαζόμενων παραγόντων. Ο παγκόσμιος ιστός (και συγκεκριμένα ο συμμετοχικός παγκόσμιος ιστός [Writable Web] και το Web 2.0) επιτρέπει την καθολική αυτόνομη παραγωγή, διάδοση και κατανάλωση γραπτού υλικού, ενώ οι σχετικές εξελίξεις στο podcasting και το webcasting δημιουργούν μια εναλλακτική υποδομή πληροφόρησης και επικοινωνίας για ηχητικές και οπτικοακουστικές δημιουργίες. Η ύπαρξη αυτής της υποδομής, καθιστά εφικτή την αυτόνομη παραγωγή περιεχομένου που μπορεί να διανεμηθεί χωρίς τη διαμεσολάβηση των παραδοσιακών εκδοτικών και ενημερωτικών μέσων (παρ' όλο που νέες μορφές τέτοιων μέσων μπορεί να εμφανισθούν).

Η τρίτη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη μιας υποδομής «λογισμικού» για αυτόνομη παγκόσμια συνεργασία. Ένας αυξανόμενος αριθμός εργαλείων συνεργασίας, όπως τα ιστολόγια και τα wiki, ενσωματωμένα στο κοινωνικό λογισμικό δικτύωσης, διευκολύνουν τη δημιουργία εμπιστοσύνης και κοινωνικού κεφαλαίου, κάνοντας δυνατή τη δημιουργία παγκόσμιων ομάδων που μπορούν να παράγουν αξία χρήσης χωρίς τη διαμεσολάβηση, για την κατασκευή ή τη διανομή τους, εταιρειών που στοχεύουν στο κέρδος.

Η τέταρτη προϋπόθεση είναι μια νομική υποδομή που καθιστά εφικτή τη δημιουργία αξίας χρήσης και την προστατεύει από την ατομική

ιδιοποίηση. Η Γενική Άδεια Δημόσιας Χρήσης (GNU General Public License, ή GNU GPL ή απλά GPL) (που απαγορεύει την ιδιοποίηση του κώδικα του λογισμικού), η συγγενική Πρωτοβουλία Ανοικτού Κώδικα (Open Source Initiative), και ορισμένες εκδοχές της άδειας των Δημιουργικών Κοινών (Creative Commons) εκπληρώνουν αυτόν το ρόλο. Επιτρέπουν την προστασία της κοινής αξίας χρήσης και χρησιμοποιούν τα χαρακτηριστικά ενός ιού προκειμένου να διαδοθούν. Η GPL και το συνδεδεμένο με αυτή υλικό μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο σε έργα τα οποία με τη σειρά τους τοποθετούν τον προσαρμοσμένο πηγαίο κώδικα στο δημόσιο τομέα.

Η πέμπτη προϋπόθεση είναι πολιτιστική. Η διάχυση της μαζικής νοημοσύνης (δηλαδή η κατανομή της ανθρώπινης ευφυΐας) και οι συνδεδεμένες με αυτήν αλλαγές στον τρόπο ύπαρξης και οντολογίας, στον τρόπο γνώσης (επιστημολογία) και στα συστήματα αξιών (axiology), υπήρξαν αποφασιστικές στη δημιουργία του τύπου του συνεργατικού ατομικισμού που είναι απαραίτητος προκειμένου να συντηρήσει τις ηθικές αξίες που καθιστούν εφικτά τα ομότιμα έργα.

Τα χαρακτηριστικά των ομότιμων πρακτικών

Οι ομότιμες πρακτικές λαμβάνουν χώρα σε κατανεμημένα δίκτυα (distributed networks). Τα κατανεμημένα δίκτυα είναι δίκτυα στα οποία οι αυτόνομοι παράγοντες μπορούν ελεύθερα να καθορίσουν τη συμπεριφορά και τις διασυνδέσεις τους, χωρίς τη διαμεσολάβηση υποχρεωτικών κόμβων διασύνδεσης. Όπως επιμένει ο Alexander Galloway στο βιβλίο του σχετικά με τη δύναμη των πρωτοκόλλων, τα κατανεμημένα δίκτυα δεν είναι ταυτόσημα με τα αποκεντρωμένα, στα οποία οι κόμβοι διασύνδεσης είναι υποχρεωτικοί.

Το P2P βασίζεται στην κατανεμημένη δύναμη και στην κατανεμημένη πρόσβαση στους πόρους. Σε ένα αποκεντρωμένο δίκτυο, όπως το σύστημα των αεροδρομίων των ΗΠΑ, τα αεροπλάνα οφείλουν να διέλθουν από προκαθορισμένους κόμβους διασύνδεσης. Ωστόσο, στα κατανεμημένα συστήματα, όπως το διαδίκτυο ή το σύστημα των αυτοκινητοδρόμων, μπορεί να υπάρχουν κεντρικά σημεία διασύνδεσης, αλλά δεν είναι υποχρεωτικά, και οι συντελεστές μπορούν να ανακατευθύνονται τριγύρω τους.

Τα ομότιμα έργα, χαρακτηρίζονται από ισοδυναμία ή αντι-διαπιστευτικότητα (anti-credentialism). Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχει a priori επιλογή στη συμμετοχή. Η ικανότητα συνεργασίας εξακριβώνεται κατά την ίδια τη διαδικασία της συνεργασίας. Έτσι, τα έργα είναι ανοικτά σε

όλους όσοι προσέρχονται, εφόσον διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες να συνδράμουν στο έργο. Οι δεξιότητες αυτές επαληθεύονται και αξιολογούνται από την κοινότητα κατά την ίδια τη διαδικασία παραγωγής. Αυτό είναι έκδηλο στα ανοικτά εκδοτικά έργα όπως η δημοσιογραφία των πολιτών. Ο καθένας μπορεί να δημοσιεύσει και ο καθένας μπορεί να επαληθεύσει την ακρίβεια των άρθρων. Για την αξιολόγηση από την κοινότητα χρησιμοποιούνται συστήματα φήμης. Το φιλτράρισμα είναι a posteriori, όχι a priori. Ο αντι-διαπιστευτισμός αντιδιαστέλλεται με το παραδοσιακό σύστημα κρίσης με τη βοήθεια κριτών (peer review), όπου τα διαπιστευτήρια είναι μια βασική προϋπόθεση συμμετοχής.

Τα ομότιμα έργα χαρακτηρίζονται, επίσης, από ολοπτισμό (holoptism). Ολοπτισμός είναι η ιδιότητα που επιτρέπει στους συμμετέχοντες την ελεύθερη πρόσβαση σε ολόκληρη την πληροφορία σχετικά με τους άλλους συμμετέχοντες. Όχι με όρους ιδιωτικούς, αλλά με όρους της παρουσίας και της συνδρομής (δηλαδή οριζόντια πληροφόρηση) και πρόσβασης στους στόχους, τη μετρική και την τεκμηρίωση του έργου ως σύνολο (δηλαδή κάθετη διάσταση). Αυτό μπορεί να αντιδιασταλεί με τον πανοπτισμό (panoptism), που χαρακτηρίζει τα ιεραρχικά έργα: οι διαδικασίες είναι σχεδιασμένες προκειμένου να περιορίσουν τη συνολική γνώση σε μια ελίτ, ενώ οι συμμετέχοντες έχουν πρόσβαση μόνο στη βάση αυτών «που χρειάζεται να ξέρουν». Εντούτοις, στα ομότιμα έργα, η επικοινωνία δεν είναι από πάνω προς τα κάτω και βασισμένη σε στενά καθορισμένους κανόνες αναφοράς, αλλά η ανατροφοδότηση είναι συστηματική, ενσωματωμένη στο πρωτόκολλο του συστήματος συνεργασίας.

Τα παραπάνω δεν εξαντλούν τα χαρακτηριστικά της ομότιμης παραγωγής. Παρακάτω θα συνεχίσουμε τη διερεύνηση αυτών των χαρακτηριστικών, στο πλαίσιο της σύγκρισης με άλλες, υπάρχουσες μορφές παραγωγής.

P2P και άλλοι τρόποι παραγωγής

Το πλαίσιο της παρούσας σύγκρισης είναι η θεωρία των Μοντέλων Σχέσεων (Relational Models) του ανθρωπολόγου Alan Page Fiske, που αναλύεται στην κυριότερη εργασία The Structure of Social Life. Το γεγονός ότι οι μορφές της παραγωγής ενσωματώνονται στις σχέσεις μεταξύ υποκειμένων –που σημαίνει, χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένους συνδυασμούς σχέσεων– προσφέρει το απαραίτητο πλαίσιο για τη διάκριση των ομότιμων. Σύμφωνα με τον Fiske, υπάρχουν τρεις βασικοί τύποι δυναμικής ανάμεσα στα υποκείμενα, με διαχρονική και δια-χω-

ρική ισχύ:

Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν μόλις τέσσερα βασικά μοντέλα οργάνωσης των περισσότερων πλευρών της κοινωνικότητας τον περισσότερο καιρό σε όλους τους πολιτισμούς. Τα μοντέλα αυτά είναι η Κοινοτική Διανομή (Communal Sharing), η Ιεραρχική Υποταγή (Authority Ranking), η Αμοιβαία Εξισορρόπηση (Equality Matching) και η Τιμολόγηση της Αγοράς (Market Pricing).

Η Κοινοτική Διανομή (ΚΔ) αποτελεί μια σχέση κατά την οποία οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν ένα ζεύγος, ή μια ομάδα, ως ισοδύναμους και αδιαφοροποίητους, από την άποψη της κοινωνικής περιοχής που εξετάζεται. Παραδείγματα αποτελούν άνθρωποι που χρησιμοποιούν Κοινά (ΚΔ από την άποψη της χρήσης ενός συγκεκριμένου πόρου), άνθρωποι που είναι σφοδρά ερωτευμένοι (ΚΔ από την άποψη του κοινωνικού τους εαυτού), άνθρωποι που «αναρωτιούνται όχι για ποιον χτυπά η καμπάνα, αλλά γιατί χτυπά για εσένα» (ΚΔ από την άποψη του μοιράσματος του πόνου και της κοινής ευημερίας), ή άνθρωποι που σκοτώνουν αδιάκριτα οποιοδήποτε μέλος μιας εχθρικής ομάδας σε αντίποινα μιας επίθεσης (ΚΔ από την άποψη της συλλογικής ευθύνης).

Στην Ιεραρχική Υποταγή (ΙΥ) οι άνθρωποι κατέχουν ασύμμετρες θέσεις σε μια γραμμική ιεραρχία την οποία οι υφιστάμενοι αποδέχονται, σέβονται και πιθανώς υπακούν ενώ οι προϊστάμενοι έχουν πρωτοκαθεδρία και ποιμενική ευθύνη προς τους υφιστάμενους. Παραδείγματα αποτελούν οι στρατιωτικές ιεραρχίες (ΙΥ στις αποφάσεις, τον έλεγχο και πολλά άλλα ζητήματα), στη λατρεία των προγόνων (ΙΥ στην προσφορά ευσέβειας προς τους γονείς και προσδοκίες προστασίας και ενίσχυσης των θέσμιων), μονοθεϊστικά θρησκευτικά ήθη (ΙΥ στον καθορισμό του σωστού και του λάθους σύμφωνα με την προσταγή ή τη θέληση του Θεού), συστήματα κοινωνικών καθεστώτων, όπως ταξικές και εθνικές ιεραρχίες (ΙΥ από την άποψη της κοινωνικής αξίας των ταυτοτήτων), και ιεραρχίες όπως αυτές των που ισχύουν στις αθλητικές ομάδες (ΙΥ από την άποψη του γοήτρου). Οι σχέσεις ιεραρχικής υποταγής βασίζονται στην αντίληψη νομιμοποιημένων ασυμμετριών και όχι καταναγκαστικής εξουσίας. Δεν είναι εγγενώς εκμεταλλευτικές (παρ' όλο που μπορεί να έχουν εξουσία ή να προκαλούν βλάβη).

Στις σχέσεις Αμοιβαίας Εξισορρόπησης (ΑΕ), οι άνθρωποι καταγράφουν το ισοζύγιο ή τη διαφορά ανάμεσα στους συμμετέχοντες και γνωρίζουν τι είναι απαραίτητο για να αποκατασταθεί η ισορροπία. Κλασικές εκδηλώσεις είναι η εναλλαγή, οι εκλογές βασιμμένες στην αρχή «ένα πρόσωπο μία ψήφος» και η εκδίκηση βασιμμένη στο «οφθαλμό αντί οφθαλμού» και «οδόντα αντί οδόντος». Παραδείγματα περιλαμβάνουν αθλήματα και παιχνίδια (ΑΕ από την άποψη των κανόνων, των δια-

δικασιών, τον εξοπλισμό και το γήπεδο), συνεργασίες φύλαξης παιδιών (ΑΕ από την άποψη της ανταλλαγής φροντίδας των παιδιών) και η αποζημίωση σε είδος (ΑΕ από την άποψη της αποκατάστασης μιας αδικίας).

Οι σχέσεις Τιμολόγησης Αγοράς (ΤΑ) είναι προσανατολισμένες σε αναλογίες ή αποτιμήσεις με κοινωνικό νόημα όπως οι τιμές, οι μισθοί, τα μερίδια, τα μισθώματα, οι φόροι και οι αναλύσεις κόστους-οφέλους. Το χρήμα δεν είναι απαραίτητα το μέσο και οι σχέσεις ΤΑ δεν είναι απαραίτητα εγωιστικές, ανταγωνιστικές, εκμεταλλευτικές στο έπακρο ή υλιστικές: καθένα από τα τέσσερα πρότυπα μπορεί να εμφανίζει οποιοδήποτε από αυτά τα χαρακτηριστικά. Οι σχέσεις ΤΑ δεν είναι απαραίτητα ατομικιστικές. Μια οικογένεια μπορεί να αποτελεί ενότητα Ιεραρχικής Υποταγής ή Κοινής Διανομής που διαχειρίζεται μια επιχείρηση που λειτουργεί με το πρότυπο των σχέσεων ΤΑ από την άποψη των σχέσεων με τις άλλες επιχειρήσεις. Παραδείγματα αποτελούν ιδιοκτησίες που μπορούν να αγοραστούν, να πωληθούν ή να χρησιμοποιηθούν ως επενδυτικό κεφάλαιο (η γη ή αντικείμενα ως ΤΑ), γάμοι που οργανώνονται συμβατικά ή ανεκδήλωτα στη βάση κόστους-οφέλους για τους συνεταιίρους, η πορνεία (το φύλλο ως ΤΑ), τα γραφειοκρατικά πρότυπα κόστους-αποτελέσματος (καταμερισμός πόρων ως ΤΑ), ωφελμιστικές αποφάνσεις σχετικά με το μεγαλύτερο καλό για τους περισσότερους, αρχές δικαίου προκειμένου να κρίνουν την παροχή δικαιοδοσιών κατά αναλογία της συνδρομής (δύο μορφές ηθικότητας/δεοντολογίας ως ΤΑ), εκτιμήσεις της «αποτελεσματικής αξιοποίησης του χρόνου» και των αναμενόμενων αναλογιών νεκρών (επιθετικότητα ως ΤΑ).

Κάθε τύπος κοινωνίας ή πολιτισμού αποτελεί μίξη αυτών των τεσσάρων προτύπων, αλλά εύλογα μπορεί να υποστηριχθεί ότι μία μορφή είναι κάθε φορά επικρατούσα και αποτυπώνεται στις άλλες υποδεέστερες μορφές. Ιστορικά, η πρώτη μορφή που επικράτησε ήταν η αμοιβαιότητα που στηριζόταν στη συγγένεια ή στην καταγωγή, οι αποκαλούμενες φυλετικές οικονομίες του «δώρου». Η κύρια διάσταση των σχέσεων ήταν η περιουσία. Τα δώρα γεννούσαν υποχρεώσεις και σχέσεις πέρα από τα όρια της φυλής και του σογιού, δημιουργώντας ένα ευρύτερο πεδίο ανταλλαγών. Στις αγροτικές ή φεουδαρχικού τύπου κοινωνίες, επικρατεί η Ιεραρχική Υποταγή, που σημαίνει ότι βασίζονται στην πίστη και την υποταγή. Τέλος, είναι ξεκάθαρο ότι στην καπιταλιστική οικονομία επικρατεί η Τιμολόγηση Αγοράς.

Ομότιμη παραγωγή και οικονομία δώρων

Η ομότιμη παραγωγή συχνά περιγράφεται ως οικονομία των «δώρων»

(βλέπε Richard Barbrook για παράδειγμα). Ωστόσο, υποστηρίζουμε ότι αυτό είναι κάπως παραπλανητικό. Ο βασικός λόγος είναι ότι οι σχέσεις ομότιμων δεν αποτελούν μορφή αμοιβαίας εξισορρόπησης, δεν βασίζονται στην αμοιβαιότητα. Οι ομότιμες σχέσεις ακολουθούν το ρητό: ο καθένας συνδράμει ανάλογα με τις δεξιότητες και την προθυμία του και ο καθένας λαμβάνει ανάλογα με τις ανάγκες του. Δεν εμπλέκεται η υποχρεωτική αμοιβαιότητα. Στις καθαρές μορφές της ομότιμης παραγωγής, οι παραγωγοί δεν πληρώνονται. Κατά συνέπεια αν υπάρχει «δώρισμα» αυτό είναι εντελώς μη αμοιβαίο, η χρήση της ομότιμη παραγόμενης αξίας χρήσης δεν δημιουργεί κάποια αντίθετης κατεύθυνσης υποχρέωση. Η εμφάνιση των ομότιμων σχέσεων, είναι ταυτόχρονη με νέες μορφές της «οικονομίας δώρων», όπως τα Τοπικά Συστήματα Ανταλλαγής (Local Exchange Trading Systems) και η χρήση βασισμένων στην αμοιβαιότητα συμπληρωματικών νομισμάτων. Ωστόσο, αυτές δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες ιδιότητες της ομότιμης παραγωγής.

Αυτό δεν σημαίνει ότι οι μορφές αυτές δεν είναι συμπληρωματικές, καθώς και οι δύο, αμοιβαία εξισορρόπηση και κοινοτική διανομή, πηγάζουν από το ίδιο πνεύμα του δωρίματος. Η ομότιμη παραγωγή λειτουργεί πολύ πιο εύκολα στη σφαίρα των άυλων αγαθών, όπου η προσφορά είναι ο ελεύθερος χρόνος και το διαθέσιμο πλεόνασμα υπολογιστικών πόρων. Η αμοιβαία εξισορρόπηση, τα σχήματα που βασίζονται στην αμοιβαιότητα και η εταιρική παραγωγή είναι απαραίτητα στην υλική σφαίρα όπου παρεμβαίνει το κόστος του κεφαλαίου. Προς το παρόν η ομότιμη παραγωγή δεν προσφέρει κάποια λύση για την υλική επιβίωση των συμμετοχών της. Κατά συνέπεια, πολλοί άνθρωποι που εμπνέονται από τις κοινωνικές αξίες της ισότητας, θα καταφεύγουν στην εταιρική παραγωγή, την κοινωνική οικονομία και άλλα σχήματα από τα οποία θα μπορούν να αντλήσουν εισόδημα, ενόσω, στον ίδιο χρόνο θα τιμούν τις αξίες τους. Με την έννοια αυτή τα σχήματα αυτά είναι συμπληρωματικά.

Ομότιμη παραγωγή και ιεραρχία

Οι ομότιμες σχέσεις παραγωγής δεν στερούνται ούτε δομής ούτε ιεραρχίας, αλλά χαρακτηρίζονται συνήθως από ευέλικτες δομές και ιεραρχίες, με βάση την αξία τους να χρησιμοποιούνται προκειμένου να καθίσταται δυνατή η συμμετοχή. Η ηγεσία είναι επίσης κατανεμημένη. Συνήθως τα ομότιμα έργα καθοδηγούνται από ιδρυτικούς πυρήνες, που ενσαρκώνουν τους αυθεντικούς στόχους του κάθε έργου και συντονίζουν τη μεγάλη πλειοψηφία των ατόμων και των μικρο-ομάδων που εργάζονται σε εξειδικευμένους τομείς. Η ηγεσία και η εξουσία τους

εκπορεύεται από τη συνεισφορά τους στη συγκρότηση των έργων και στη συνεχιζόμενη ανάληψη δεσμευτικών υποχρεώσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις αναφέρεται ότι τα ομότιμα έργα είναι «καλοπροαίρετες δικτατορίες» (benevolent dictatorships). Ωστόσο, δεν πρέπει να παραγνωρίζει κανείς ότι τα έργα αυτά βασίζονται στη συναίνεση της κοινότητας των παραγωγών και στην ελευθερία δημιουργίας διακλαδώσεων (διακλαδωσιμότητα/forking), που σημαίνει ότι η δημιουργία ενός νέου ανεξάρτητου έργου είναι πάντοτε δυνατή.

Η σχέση μεταξύ εξουσίας και συμμετοχής, και η ιστορική της εξέλιξη, έχει σκιαγραφηθεί με χρήσιμο τρόπο από τον John Heron:

Φαίνεται να υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις βαθμίδες πολιτιστικής εξέλιξης, ριζωμένες σε βαθμίδες ηθικής ενόρασης:

1. Οι αυταρχικοί πολιτισμοί που ορίζουν τα δικαιώματα με περιορισμένο και καταπιεστικό τρόπο και όπου δεν υπάρχουν πολιτικά δικαιώματα συμμετοχής.

2. Οι περιορισμένοι δημοκρατικοί πολιτισμοί που ασκούν την πολιτική συμμετοχή μέσω αντιπροσώπευσης, και δεν έχουν καθόλου ή έχουν πολύ περιορισμένη συμμετοχή των ανθρώπων στη λήψη αποφάσεων σε όλες τις άλλες σφαίρες όπως η έρευνα, η θρησκεία, η βιομηχανία κτλ.

3. Οι ευρύτερα δημοκρατικοί πολιτισμοί που εφαρμόζουν τόσο την πολιτική συμμετοχή όσο και διαφορετικούς βαθμούς ευρύτερων μορφών συμμετοχής.

4. Οι πολιτισμοί ομότιμων Κοινών σε προσανατολισμένα στο φιλελευθερισμό και στην αφθονία παγκόσμια δίκτυα, με ισοδύναμα δικαιώματα συμμετοχής για τον καθένα και σε κάθε πεδίο ανθρώπινης δραστηριότητας.

Αυτές οι βαθμίδες μπορούν να διατυπωθούν με όρους σχέσεων μεταξύ ιεραρχίας, συνεργασίας και αυτονομίας.

1. Η ιεραρχία καθορίζει, ελέγχει και περιορίζει τη συνεργασία και την αυτονομία.

2. Η ιεραρχία παρέχει το δικαίωμα και τους κανόνες συνεργασίας και αυτονομίας μόνο στη σφαίρα της πολιτικής.

3. Η ιεραρχία παρέχει το δικαίωμα και τους κανόνες συνεργασίας και αυτονομίας στη σφαίρα της πολιτικής και σε ποικίλους βαθμούς σε άλλες σφαίρες.

4. Ο μοναδικός ρόλος της ιεραρχίας έγκειται στην αυθόρμητη εμφάνισή της κατά την εκκίνηση και στη συνεχιζόμενη άνθιση της αυτονομίας στη συνεργασία σε όλες τις σφαίρες της ανθρώπινης δραστη-

ριότητας.

Ομότιμη παραγωγή και κοινοτική διανομή

Με τις ομότιμες πρακτικές οι άνθρωποι εθελοντικά και συνεργατικά κατασκευάζουν ένα Κοινό σύμφωνα με την κομμουνιστική αρχή: «από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του». Η αξία χρήσης που δημιουργείται από τα ομότιμα έργα, γεννιέται μέσα από την ελεύθερη συνεργασία, χωρίς την εξάσκηση καταναγκασμού στους παραγωγούς και οι χρήστες έχουν ελεύθερη πρόσβαση στο αποτέλεσμα-αξία χρήσης.

Η νομική υποδομή που περιγράψαμε παραπάνω, δημιουργεί πληροφοριακά Κοινά. Τα νέα Κοινά συνδέονται με παλαιότερες μορφές Κοινών (ειδικότερα οι κοινοτικές γαίες των αγροτών του Μεσαίωνα και οι θεσμοί αλληλοβοήθειας των εργατών της βιομηχανικής εποχής), αλλά επίσης και διαφέρουν εξαιτίας κυρίως του άυλου χαρακτήρα τους. Τα παλιότερα Κοινά ήταν εντοπισμένα, χρησιμοποιούνταν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ελέγχονταν από συγκεκριμένες κοινότητες. Τα νέα Κοινά είναι διαθέσιμα σε όλους και ελέγχονται από παγκόσμιες κυβερνο-συλλογικότητες, συνήθως, συγγενικές ομάδες. Ενώ τα νέα Κοινά επικεντρώνονται σε μη ανταγωνιστικά αγαθά (που βρίσκονται σε κατάσταση αφθονίας), οι παλαιότερες μορφές φυσικών Κοινών (αέρας, νερό κτλ) υπάγονται αυξανόμενα σε καθεστώς έλλειψης και γίνονται περισσότερο ελεγχόμενα.

Ομότιμη παραγωγή και αγορά: Ενύπαρξη έναντι υπερβατικότητας

Η ομότιμη ανταλλαγή μπορεί να βοηθεί με τους όρους της αγοράς μόνο με την έννοια ότι τα άτομα είναι ελεύθερα να συνδράμουν ή να λαμβάνουν αυτό που έχουν ανάγκη, ακολουθώντας τις προσωπικές τους κλίσεις, με ένα αόρατο χέρι να τα συγκεντρώνει όλα από κοινού, όμως χωρίς κανένα νομισματικό μηχανισμό. Δεν αποτελούν με κανένα τρόπο πραγματικές αγορές: ούτε η τιμολόγηση της αγοράς, ούτε οι διαχειριστικές εντολές είναι προαπαιτούμενες για τη λήψη αποφάσεων και την κατανομή των πόρων.

Υπάρχουν ακόμα επιπρόσθετες διαφορές:

Οι αγορές δεν λειτουργούν σύμφωνα με τα κριτήρια της συλλογικής νοημοσύνης, αλλά μάλλον με τη μορφή της νοημοσύνης ενός σμήνους εντόμων. Πράγματι υπάρχουν αυτόνομοι παράγοντες σε ένα

κατανεμημένο περιβάλλον, αλλά κάθε άτομο βλέπει μόνο το δικό του άμεσο όφελος.

Οι αγορές βασίζονται σε «ουδέτερη» συνεργασία: δεν δημιουργείται καμία αμοιβαιότητα.

Οι αγορές λειτουργούν για τις ανταλλακτικές αξίες και το κέρδος, όχι άμεσα για τις αξίες χρήσης.

Οι αγορές εκπληρώνουν μόνο τις ανάγκες αυτών που έχουν αγοραστική δύναμη, ενώ οι ομότιμες σχέσεις στοχεύουν στην πλήρη συμμετοχή.

Τα μειονεκτήματα των αγορών περιλαμβάνουν τα εξής σημεία:

Δεν λειτουργούν καλά για τις κοινές ανάγκες που δεν ενέχουν άμεσες πληρωμές (εθνική άμυνα, γενική αστυνόμευση, εκπαίδευση και δημόσια υγεία). Επιπλέον, αποτυγχάνουν να συνυπολογίσουν αρνητικούς εξωτερικούς παράγοντες (περιβάλλον, κοινωνικά κόστη, μελλοντικές γενιές).

Καθώς οι ανοικτές αγορές έχουν την τάση να μειώνουν τους μισθούς και τα κέρδη, οδηγούν διαρκώς στη γέννηση «αντι-αγορών», όπου ολιγοπώλια και μονοπώλια χρησιμοποιούν την προνομιακή τους θέση για να αποκτήσουν την κρατική ισχύ και την αγορά προς όφελός τους.

Ομότιμη παραγωγή και καπιταλισμός

Παρά τις σημαντικές τους διαφορές, οι ομότιμες πρακτικές και η καπιταλιστική αγορά είναι εξαιρετικά διασυνδεδεμένες. Η ομότιμη παραγωγή εξαρτάται από την αγορά και η αγορά από αυτή. Η ομότιμη παραγωγή εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την αγορά γιατί η πρώτη παράγει αξία χρήσης κυρίως διά της άυλης παραγωγής, χωρίς να προσφέρει άμεσα εισόδημα στους παραγωγούς. Οι συμμετέχοντες δεν μπορούν να επιβιώσουν μέσω της ομότιμης παραγωγής, παρά το γεγονός ότι αποκομίζουν από αυτή νόημα και αξία και, μπορεί να υπερέχει ανταγωνιστικά, με όρους αποτελεσματικότητας και παραγωγικότητας, σε σχέση με τις βασισμένες στην αγορά και με σκοπό το κέρδος εναλλακτικές. Έτσι, η ομότιμη παραγωγή καλύπτει μόνο έναν τομέα της παραγωγής, ενώ η αγορά σχεδόν όλους τους τομείς. Οι ομότιμοι παραγωγοί εξαρτώνται από το εισόδημα που παρέχεται από την αγορά. Μέχρι τώρα η ομότιμη παραγωγή δημιουργήθηκε στα διάκενα της αγοράς.

Αλλά και η αγορά και ο καπιταλισμός εξαρτώνται επίσης από την ομότιμη παραγωγή. Ο καπιταλισμός έχει μεταβληθεί σε ένα σύστημα που βασίζεται σε κατανεμημένα δίκτυα και συγκεκριμένα στην ομότιμη υπο-

λογιστική και επικοινωνιακή υποδομή. Η παραγωγικότητα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό σε εταιρικές ομάδες εργασίας που συχνά οργανώνονται με τρόπους που είναι παράγωγοι της διακυβέρνησης της ομότιμης παραγωγής. Η υποστήριξη που παρέχεται από τις μεγαλύτερες εταιρείες πληροφορικής στην ανάπτυξη ανοικτού κώδικα, αποτελεί μια ακόμα μαρτυρία της χρήσης, που προκύπτει από τους πρόσφατους θεσμούς ιδιοκτησίας.

Το γενικό μοντέλο του επιχειρείν μοιάζει να είναι ότι το επιχειρείν «σερφάρει» στην ομότιμη υποδομή και δημιουργεί πλεόνασμα αξίας μέσω υπηρεσιών που μπορούν να «πακεταριστούν» σε ανταλλακτική αξία. Ωστόσο, η υποστήριξη του ελεύθερου λογισμικού και του ανοικτού κώδικα από τις επιχειρήσεις θέτει ένα ενδιαφέρον πρόβλημα. *Εξακολουθεί το χορηγούμενο από εταιρείες και τελικά διαχειριζόμενο από αυτές ελεύθερο λογισμικό να θεωρείται ομότιμο; Μόνο μερικώς.*

Αν χρησιμοποιούν τα νομικά σχήματα της Γενικής Άδειας Δημόσιας Χρήσης, πράγματι καταλήγουν σε καθεστώτα κοινής ιδιοκτησίας. Αν οι ομότιμοι παραγωγοί μετατρέπονται σε εξαρτώμενους από εισόδημα τότε αυτή η μορφή παραγωγής δεν έχει πια τις απαιτούμενες ιδιότητες για να χαρακτηριστεί ομότιμη. Κατά συνέπεια, οι καπιταλιστικές δυνάμεις κατά κανόνα χρησιμοποιούν επιμέρους εκφάνσεις των ομότιμων διαδικασιών. Η μεθοδευμένη και εργαλειακή χρήση των ομότιμων υποδομών (συνεργατικές πρακτικές), αποτελεί μόνο τη μία πλευρά της ιστορίας.

Στην πραγματικότητα η εξάρτηση του σύγχρονου καπιταλισμού από τις ομότιμες πρακτικές είναι συστημική. Καθώς το σύνολο της υποδομής του καπιταλισμού γίνεται κατανεμημένο, γεννά ομότιμες πρακτικές και εξαρτάται από αυτές. Η γαλλο-ιταλική σχολή του «γνωστικού καπιταλισμού» τονίζει ότι σήμερα η δημιουργία αξίας δεν περιορίζεται πλέον στην εταιρεία, αλλά οφείλεται στη μαζική νοημοσύνη των εργατών της γνώσης, που με τη διά βίου μάθηση, εμπειρία και συστηματική διασύνδεση, καινοτομούν αδιάκοπα μέσα και έξω από την εταιρεία. Αυτό αποτελεί ένα βασικό επιχείρημα καθώς θα δικαιολογούσε αυτό που βλέπουμε ως τη μοναδική λύση για την ευρεία και μαζική διεύρυνση της ομότιμης σφαίρας στη κοινωνία: το καθολικό βασικό εισόδημα. Μόνο η ανεξαρτησία από την εργασία και τη δομή της μισθωτής εργασίας μπορεί να εγγυηθεί ότι οι ομότιμοι παραγωγοί μπορούν να συνεχίσουν να δημιουργούν αυτή τη σφαίρα υψηλής παραγωγικότητας αξίας χρήσης.

Σημαίνουν όλα αυτά ότι η ομότιμη παραγωγή είναι απλώς σύμφυτη με το σύστημα, παράγωγο του καπιταλισμού και σε καμιά περίπτωση υπέρβασή του;

Ομότιμη παραγωγή και δικτυοκράτες

Περισσότερο σημαντικό από τη γενική σχέση που μόλις περιγράψαμε, είναι το γεγονός ότι οι ομότιμες διαδικασίες συνεισφέρουν επίσης σε περισσότερο εξειδικευμένες μορφές κατανεμημένου καπιταλισμού. Η μαζική χρήση λογισμικού ανοικτού κώδικα στις επιχειρήσεις, ενθουσιωδώς υποστηριζόμενη από κεφάλαια επισφαλών τοποθετήσεων και μεγάλες εταιρείες πληροφορικής όπως η IBM, διαμορφώνει μια πλατφόρμα λογισμικού που θα υποσκάψει δραστικά τις μονοπωλιακές προσόδους που απολαμβάνουν εταιρείες όπως η Microsoft και η Oracle, ενώ η VoIP ανακατανέμει δραστικά την τηλεπικοινωνιακή υποδομή.

Επιπρόσθετα δείχνει και ένα νέο μοντέλο επιχειρηματικής δραστηριότητας, που βρίσκεται «πέρα» από τα προϊόντα και που αντί να εστιάζει σε αυτά, εστιάζει σε υπηρεσίες συνδεδεμένες με το μοντέλο του Ελεύθερου Λογισμικού / Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα. Οι βιομηχανίες μεταμορφώνονται σταδιακά προκειμένου να ενσωματώσουν την καινοτομία που παράγουν οι χρήστες και νέοι τρόποι διαμεσολάβησης της επικοινωνίας μπορεί να αναδειχθούν από τα μέσα επικοινωνίας που γεννιούνται από τους χρήστες. Πολλοί εργάτες της γνώσης επιλέγουν δρόμους έξω από εταιρείες και γίνονται μικροί επιχειρηματίες, στηριζόμενοι σε μια αυξανόμενη εξεζητημένη συμμετοχική υποδομή, ένα είδος ψηφιακών συλλογικών Κοινών.

Οι δυνάμεις που λειτουργούν με γνώμονα το κέρδος, αλλά χτίζουν και καθιστούν δυνατές τις νέες πλατφόρμες συμμετοχής, αντιπροσωπεύουν μια καινούργια ταξική μερίδα, την οποία αποκαλούμε δικτυοκρατική τάξη. Εάν ο γνωστικός καπιταλισμός είναι να καθορισθεί από την πρωτοκαθεδρία του διανοητικού επί του βιομηχανικού ενεργητικού του σταθερού κεφαλαίου, και κατά συνέπεια την εξάρτησή του από την επέκταση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας για την εγκαθίδρυση μονοπωλιακών προσόδων, τότε αυτοί οι νέοι δικτυοκράτες καπιταλιστές ωφελούνται από την ανάπτυξη και εκμετάλλευση των συμμετοχικών δικτύων.

Είναι σημαντικό ότι η Amazon χτίστηκε με τις κριτικές των χρηστών, το eBay συντηρείται σε μια πλατφόρμα παγκόσμια κατανεμημένων πλειστηριασμών και το Google συντάσσεται από περιεχόμενο που παράγεται από τους χρήστες. Ωστόσο, παρ' όλο που οι εταιρείες αυτές μπορεί να στηρίζονται στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας για περιστασιακά πρόσθετα έσοδα, αυτά δεν αποτελούν σε καμιά περίπτωση τον πυρήνα της δύναμής τους. Η δύναμή τους πηγάζει από την ιδιοκτησία της πλατφόρμας.

Ευρύτερα, δικτυοκρατικός καπιταλισμός είναι ένα ιδιαίτερο είδος

κεφαλαίου που αγκαλιάζει την ομότιμη επανάσταση, όλες εκείνες τις ιδεολογικές δυνάμεις για τις οποίες ο καπιταλισμός αποτελεί τον αξεπέραστο ορίζοντα της ανθρώπινης δυνατότητας. Αντιμέτωπες σε αυτόν, μολονότι συνδεδεμένες με μια παροδική συμμαχία, βρίσκονται οι δυνάμεις του «Κοινοτισμού», αυτές που πιστεύουν στην υπερβατική δυνατότητα των ομότιμων σχέσεων για τη μεταρρύθμιση της πολιτικής οικονομίας πέρα από την κυριαρχία της αγοράς.

Πρέπει να ανησυχούμε για τα καπιταλιστικά Κοινά;

Συγγραφείς και μελετητές όπως ο Massimo de Angelis, η Sylvia Federici, ο George Caffentzis και ο Martin Pedersen καταγγέλλουν τις τάσεις προς τα «καπιταλιστικά Κοινά», οι οποίες, κατά τη γνώμη τους, πρέπει να καταπολεμηθούν. Θα ήθελα, αρχικά, να εξηγήσω σε ποια σημαία συμφωνώ με την παραπάνω άποψη και μετά να διατυπώσω τις επιφυλάξεις και τις διαφωνίες μου.

Ο διαχωρισμός μεταξύ καπιταλιστικών και μη Κοινών είναι σημαντικός και η εγκυρότητά του θα πρέπει να αναγνωριστεί. Ένα μη καπιταλιστικό Κοινό είναι εκείνο το κοινό αγαθό που μπορεί να αναπαράγει τον εαυτό του κοινωνικά και η διαθεσιμότητά του είναι συνεχώς ελεύθερη και ανοικτή. Από την άλλη, το καπιταλιστικό «Κοινό» βοηθά την (διευρυμένη) αναπαραγωγή του κεφαλαίου και του καπιταλιστικού συστήματος. Το προαναφερόμενο είναι διαχωρισμένο από τα Κοινά τα οποία χρησιμοποιούνται από εξωτερικούς του ομότιμου οικοσυστήματος προς ιδίων όφελος, ενώ παράλληλα αποδυναμώνουν τον κοινό πόρο και τη χρήση του από τους ομότιμους συμμετέχοντες. Ένα πατενταρισμένο, από μια συμμαχία εταιριών, «Κοινό» αποκλειστικά χρησιμοποιήσιμο από αυτές αποτελεί παράδειγμα καθαρά καπιταλιστικού «Κοινού».

Προφανώς, οι ομότιμοι θα πρέπει να είναι προσεκτικοί όσον αφορά τους δύο μηχανισμούς. Παρ' όλα αυτά, ζούμε σε σύνθετες κοινωνίες με πολλά υβριδικά μοντέλα, όπου τέτοιοι διαχωρισμοί δεν είναι ξεκάθαροι. Πιστεύω ότι η άποψη πως τα Κοινά είναι είτε καθαρά είτε καπιταλιστικά είναι μια λανθασμένη διχοτόμηση και ότι στην πραγματικότητα έχουμε, κυρίως, υβριδικά Κοινά τα οποία συνδυάζουν και τις δύο πλευρές.

Ως παράδειγμα, ας πάρουμε τα Κοινά του ελεύθερου λογισμικού τα οποία, συνήθως, αποτελούνται από:

Τα Κοινά του κώδικα, τα οποία χρησιμοποιούνται από όλους τους προγραμματιστές (developers), συμπεριλαμβανομένων και των εταιρειών οι οποίες συνεισφέρουν περισσότερη αξία στον κώδικα (κυρίως μέσα από την πληρωμένη εργασία) και στις υπηρεσίες και τα προ-

ϊόντα που σχετίζονται με αυτόν.

Μια κοινότητα προγραμματιστών, η πλειοψηφία των οποίων πολλές φορές απασχολείται από τις προαναφερθείσες εταιρίες, αλλά γενικότερα αποτελείται από εθελοντές που ελεύθερα συνεισφέρουν στα Κοινά.

Ιδρύματα τα οποία διαχειρίζονται την υποδομή συνεργασίας που είναι απαραίτητη για αυτά τα Κοινά, όπως τα ιδρύματα Ελεύθερου Λογισμικού / Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα όπου ενδέχεται να υπάρχουν αντιπρόσωποι εταιριών στο συμβούλιό τους.

Ο ρόλος των εταιριών είναι συνήθως πολύ σημαντικός. Κατ' αρχάς χρησιμοποιούν και επεκτείνουν τον κώδικα, αν και συνήθως κρατούν τις σημαντικές βελτιώσεις για τον εαυτό τους. Κατά δεύτερον προσλαμβάνουν προγραμματιστές για να αναπτύξουν τις εμπορικές τους δραστηριότητες και έτσι οι υπηρεσίες τους αποτελούνται τόσο από την αξία που δημιουργείται από την πληρωμένη αυτή εργασία, όσο και από την κοινή αξία που έχει παραχθεί από άλλες εταιρίες και, κυρίως, την ελεύθερη εργασία που περνάει στα Κοινά.

Νομίζω ότι δεν υπάρχει αμφιβολία πως τα Κοινά αυτά υποβοηθούν την αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος. Οι επιχειρήσεις που δημιουργούνται γύρω από τα Κοινά συνήθως εξαρτώνται από αυτά και συνεισφέρουν στη συντήρησή τους.

Σημαίνει, όμως, πως ένα τέτοιο σύστημα είναι αρνητικό για το ομότιμο οικοσύστημα; Για την ακρίβεια, κάθε άλλο παρά αλήθεια είναι αυτό. Αρχικά εγγυάται τη συνεχιζόμενη αναπαραγωγή των ίδιων των Κοινών. Στην παρούσα κοινωνία και οικονομία είναι πολύ δύσκολο να επεκταθούν τα ψηφιακά Κοινά χωρίς τέτοια εταιρική υποστήριξη, ενώ παραμένουν διαθέσιμα σε όλους με την εγγύηση των αδειών ελεύθερου λογισμικού. Επιπλέον, η πληρωμή των προγραμματιστών δημιουργεί και συντηρεί την επιβίωση γύρω από τα Κοινά, με τους δημιουργούς ελεύθερου λογισμικού να αποτελούν μια προνομιούχα εργατική αριστοκρατία. Η επιρροή των επιχειρήσεων αυτών είναι γεγονός και, μερικές φορές, κυρίαρχη. Ενώ χρησιμοποιούν κάθε είδους απόσταση αξίας και μηχανισμού αποκλεισμού, παράλληλα συνεισφέρουν κατά έναν τρόπο στα Κοινά. Είναι εξαρτημένες από τα Κοινά και την ομότιμη κοινότητα και περιορισμένες από την άδεια, τους κώδικες και νόρμες της εκάστοτε κοινότητας ελεύθερου λογισμικού.

Αυτός είναι ο λόγος που οι δημιουργοί λογισμικού και οι ομότιμες κοινότητες θεωρούν τέτοια Κοινά ελεύθερου λογισμικού σημαντική πρόοδο. Έτσι δημιουργείται περισσότερη ελευθερία, κάνοντας τη βάση του κώδικα ευρέως διαθέσιμη, ενώ συχνά οδηγούμαστε σε μια δραστήρια οικονομία. Πολλοί δημιουργοί ξεκινούν τις δικές τους εταιρείες και με-

ρικές φορές ακόμη και συνεταιρισμούς. Είναι σημαντικό ότι έχουμε ένα σύστημα το οποίο εξυπηρετεί αφενός την αναπαραγωγή του κεφαλαίου (αλλά σε μια νέα βάση προσανατολισμένη στα Κοινά), αφετέρου ωφελεί την αναπαραγωγή των Κοινών και των συμμετεχόντων.

Τέτοιοι τύποι υβριδικών «καπιταλιστικών Κοινών» είναι αναμφίβολα μια εξέλιξη ενάντια στις ξεκάθαρα βασισμένες στην πληρωμένη εργασία μορφές ανάπτυξης λογισμικού. Αυτό σίγουρα το αναγνωρίζουν οι δημιουργοί, αλλά και η ευρύτερη κοινότητα εργατών ψηφιακής γνώσης.

Αυτό, δε, δεν σημαίνει ότι οι ομότιμοι δεν θα έπρεπε να προσδοκούν αναβαθμισμένες ομότιμες πρακτικές. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν όχι επιχειρήσεις που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά κοινωνικούς συνεταιρισμούς. Ακόμη θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν Άδειες Ομότιμης Παραγωγής (Peer Production Licenses), οι οποίες επιτρέπουν την ελεύθερη χρήση των Κοινών μόνο από τους ομότιμους, δημιουργώντας έτσι μια ανταγωνιστική οικονομία. Η ύπαρξη, λοιπόν, των καπιταλιστικών Κοινών λογισμικού μπορεί να είναι κοινωνική πρόοδος, με προβληματικές εκφάνσεις σίγουρα, αλλά μπορεί να είναι και ωφέλιμη για διάφορους «παίχτες», όπως οι επιχειρήσεις, οι χρήστες και οι δημιουργοί.

Η σωστή στάση είναι να ενδυναμωθεί το κομμάτι των Κοινών και η λογική τους, και να καταπολεμηθούν οι καταχρήσεις και οι περιορισμοί. Αν υπάρχουν ριζοσπαστικοί στόχοι κοινωνικού μετασχηματισμού, να συνεχισθεί η εργασία σύμφωνα με αυτούς τους στόχους στο ευρύτερο πλαίσιο του συνόλου της στροφής προς ομότιμες, προσανατολισμένες στα Κοινά πρακτικές.

Αλλά θέλουμε να παραθέσουμε ένα πιο ισχυρό επιχειρήμα. Όχι μόνο αυτές οι εξελίξεις είναι ωφέλιμες, αλλά είναι και απαραίτητες. Κι αυτό γιατί οι εναλλακτικές μορφές παραγωγής βασισμένες στα Κοινά δεν μπορούν να δημιουργηθούν από το τίποτα, αλλά πρέπει να διαμορφωθούν μέσα σε ένα περιβάλλον το οποίο κυριαρχείται από την «αλλότρια» λογική του παλιότερου κυρίαρχου προτύπου παραγωγής, δηλαδή την κυκλοφορία του κεφαλαίου.

Είναι απλά ασύλληπτο ότι μια αυτοκρατορία βασισμένη σε σκλάβους θα μπορούσε να υποστεί μετάβαση προς το φεουδαρχικό τρόπο παραγωγής, χωρίς την ύπαρξη πρωτο-φεουδαρχικών πρακτικών μέσα στο σύστημα. Εξίσου ασύλληπτο είναι ότι το φεουδαρχικό μοντέλο παραγωγής θα μπορούσε να μεταβεί στο καπιταλιστικό, χωρίς πρωτο-καπιταλιστικές εκφάνσεις και πρακτικές, οι οποίες δημιουργούν τη βάση για πολιτική και κοινωνική επανάσταση που τελικά εγγυάται τη μετάβαση.

Με άλλα λόγια, η ύπαρξη των ομότιμων διαδικασιών ως πρωτο-πρακτικές για μια πλήρη μορφή παραγωγής, η οποία πρόκειται να δημι-

ουρηθεί μετά από μια φάση μετάβασης, είναι απαραίτητη συνθήκη για την ίδια τη μετάβαση. Οι πρωτο-πρακτικές αυτές πρέπει να εξελιχθούν μέσα στο παλιό σύστημα, πρώτα ως αναδυόμενες πρακτικές, και μετά σε επίπεδο ισοτιμίας, πριν γίνουν οι ίδιες κυρίαρχες.

Οπότε το ζήτημα των καπιταλιστικών Κοινών, απαιτεί μια προσέγγιση η οποία αναγνωρίζει σε ποιο βαθμό ωφελούν τους ομότιμους συμμετέχοντες βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα, σε ποιο βαθμό κάνουν ένα συγκεκριμένο κοινό βιώσιμο, αλλά και σε συστημικό επίπεδο, σε ποιο βαθμό είναι κομμάτι μιας ευρύτερης αλλαγή που εγκυμονεί πρωτο-πρακτικές προσανατολισμένες στα Κοινά οι οποίες υπηρετούν ως βάση για μια ολοκληρωτική εξάπλωση.

Εξίσου σημαντικό είναι να μην τυφλωθεί κανείς από έναν απόλυτο «εχθρό», αλλά να μπορεί να δει προπάντων τα συμφέροντα των ομότιμων. Κάθε ομότιμη κοινότητα εμπλέκεται στην κατασκευή, τους αγώνες και τις διαπραγματεύσεις της, και κάνει τις δικές της ρυθμίσεις με τις περιβάλλουσες επιχειρήσεις, οι οποίες εξαρτώνται εν μέρει από την τοπική, εθνική και παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων. Ο στόχος πρέπει να είναι να κάνει τα δικά της Κοινά αυτόνομα για το μέγιστο όφελος των ομότιμων και της υπόλοιπης κοινωνίας. Στα πλαίσια των «υπαρκτών» υβριδικών Κοινών, τα οποία είναι κομμάτι της ευρύτερης διαδικασίας αναπαραγωγής του κεφαλαίου, αυτό που έχει σημασία είναι να ενδυναμωθούν τα στοιχεία εκείνα που ενισχύουν την κυκλοφορία και εκτεταμένη αναπαραγωγή των Κοινών.

Στο ευρύτερο πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας στην οποία εταιρείες μεγιστοποίησης κέρδους προσανατολίζονται στη μέγιστη άντληση υπεραξίας, η ύπαρξη των Κοινών θα είναι πάντα, στην καλύτερη περίπτωση, επισφαλής και αντικείμενο περίφραξης και εκμετάλλευσης, όπως η σύλληψη της αξίας από την ελεύθερη εργασία των ομότιμων κοινοτήτων. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και στο εσωτερικό της αντιφατικής αυτής πορείας, υπάρχει μια επιπλέον ενίσχυση των πρακτικών της ομότιμης παραγωγής, η οποία αποτελεί προάγγελο της κοινωνίας που πρόκειται να έρθει. Και κάποιες μορφές δικτυοκρατικού κεφαλαίου έχουν πραγματικά συμφέρον για τη συνέχιση της ύπαρξης των Κοινών. Οι δραστηριότητες αυτές είναι αντιφατικές, αλλά εξακολουθούν να συμβάλλουν στη δημιουργία και την ενίσχυση συγκεκριμένων Κοινών, τα οποία είναι επίσης προς το συμφέρον των ομότιμων κοινοτήτων, των χρηστών και των πολιτών γενικότερα.

Στο πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας που βασίζεται στην κυκλοφορία του κεφαλαίου, δεν μπορεί να υπάρξει πλήρως ανεξάρτητη κοινωνική αναπαραγωγή των Κοινών, όμως, πολλά στοιχεία αυτής της πλήρους κοινωνικής αναπαραγωγής γεννιούνται και σταδιακά συμπλέκονται. Εί-

ναι, λοιπόν, καθήκον μας να ενισχύσουμε περαιτέρω αυτή τη διαδικασία μέσα στο πλαίσιο των υβριδικών καπιταλιστικών Κοινών. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες σε ομότιμα έργα δεν είναι απαραίτητα κινητοποιημένοι από ένα πολιτικό και κοινωνικό όραμα μιας μελλοντικής ομότιμης κοινωνίας, οι κοινωνικές τους συνθήκες ως ψηφιακοί εργάτες της γνώσης, ωστόσο, τους οδηγούν να κατασκευάζουν και να προστατεύουν συγκεκριμένα Κοινά.

Αυτή η διαδικασία είναι απολύτως ζωτικής σημασίας για τη μετάβαση, καθώς όπως κάθε πολιτική και κοινωνική μεταβατική φάση μπορεί να συμβεί μόνο όταν υπάρχει επαρκής αριθμός εξεγερθέντων κατά των περιορισμών που επιβάλλονται σε αυτή την υπερπαραγωγική οικολογία, από ξεπερασμένες, καταπιεστικές και υπονομευτικές πρακτικές του κεφαλαίου. Αυτή η διαδικασία είναι σε εξέλιξη, αλλά απαιτεί συνεχή ενίσχυση των ομότιμων πρακτικών.

Υπερβατικές διαστάσεις των ομότιμων

Πράγματι, η επισκόπηση των ενυπαρχόντων διαστάσεων των ομότιμων σχέσεων, σχετικά με το πώς εξαρτώνται ενώ είναι την ίδια στιγμή παραγωγικές για τον καπιταλισμό, δεν εξαντλεί το αντικείμενο. Οι ομότιμες πρακτικές έχουν σημαντικές διαστάσεις υπέρβασης που οδηγούν έξω από τα όρια των περιορισμών που θέτει η οικονομία με σκοπό το κέρδος: Η ομότιμη παραγωγή, καθιστά αποτελεσματικά εφικτή την ελεύθερη συνεργασία των παραγωγών που έχουν πρόσβαση στα δικά τους μέσα παραγωγής και η αξία χρήσης των έργων που παράγουν υπερέχει των αντίστοιχων προϊόντων που παράγονται για το κέρδος.

Ιστορικά, παρ' όλο που δυνάμεις μεγαλύτερης παραγωγικότητας μπορεί προσωρινά να ενσωματώνονται στον παλιό τρόπο παραγωγής, τελικά οδηγούν σε κοσμογονικές αλλαγές και ανασυγκροτήσεις της πολιτικής οικονομίας. Η εμφάνιση των καπιταλιστικών μορφών στο εσωτερικό του φεουδαρχικού συστήματος αποτελεί μια τέτοια περίπτωση. Αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό, γιατί ηγετικοί κλάδοι της οικονομίας του κέρδους εμφανίζουν σκόπιμη επιβράδυνση της παραγωγικής αύξησης (στη μουσική μέσω των πατέντων) και προσπαθούν να θέσουν εκτός νόμου την ομότιμη παραγωγή και τις πρακτικές κοινής διανομής:

Η ομότιμη διακυβέρνηση υπερβαίνει τόσο την εξουσία της αγοράς όσο και την εξουσία του κράτους.

Οι νέες μορφές της παγκόσμιας κοινής ιδιοκτησίας υπερβαίνουν τους περιορισμούς των μοντέλων της ατομικής και δημόσιας περιουσίας, και συγκροτούν το δυναμικό πεδίο των Κοινών.

Τη στιγμή κατά την οποία η μεγάλη επιτυχία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής βάζει σε κίνδυνο τη βιόσφαιρα και προκαλεί αυξανόμενες ψυχικές (και φυσικές) φθορές στον πληθυσμό, η εμφάνιση μιας τέτοιας εναλλακτικής είναι ιδιαίτερα ελκυστική και ανταποκρίνεται στις πολιτιστικές ανάγκες μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Η ανάδειξη και η ενδυνάμωση των ομότιμων πρακτικών συνοδεύονται κατά συνέπεια από μια νέα ηθική εργασίας (ηθική των χάκερ, όπως περιγράφεται στο βιβλίο *The Hacker Ethic* του Pekka Himanen), νέες πολιτιστικές πρακτικές, αλλά κυρίως από ένα νέο πολιτικό και κοινωνικό κίνημα που προάγει την επέκτασή τους.

Αυτό, το ευρισκόμενο ακόμα στη γέννησή του ομότιμο κίνημα (που περιλαμβάνει το κίνημα του ελεύθερου λογισμικού, το κίνημα της ανοικτής πρόσβασης, το κίνημα του ανοικτού πολιτισμού και άλλα), που αντixεί τα οργανωτικά μέσα και τους στόχους του κινήματος της εναλλακτικής παγκοσμιοποίησης, μετατρέπεται ταχύτατα στο ισόδυναμο του σοσιαλιστικού κινήματος της βιομηχανικής εποχής. Στέκει ως μια σταθερή εναλλακτική επιλογή στην καθεστηκυία τάξη και ως έκφραση του μεγαλώματος μιας νέας κοινωνικής δύναμης: των εργατών της γνώσης.

Στην πραγματικότητα ο στόχος της θεωρίας των ομότιμων είναι να προσφέρει τη θεωρητική θεμελίωση των υπερβατικών πρακτικών αυτών των κινήματων. Πρόκειται για μια απόπειρα δημιουργίας ριζοσπαστικής αντίληψης ότι ένα νέο είδος κοινωνίας βρίσκεται στη σφαίρα των ανθρώπινων δυνατοτήτων. Μια τέτοια θεωρία θα πρέπει να επεξηγεί ικανοποιητικά όχι μόνο τη δυναμική των ομότιμων διαδικασιών, αλλά και το ταίριασμά τους με άλλες δυναμικές μεταξύ υποκειμένων. Για παράδειγμα, πώς το ομότιμο κίνημα διαμορφώνει μορφές αμοιβαιότητας, μορφές αγοράς και μορφές ιεραρχίας. Σε ποιους οντολογικούς επιστημολογικούς και αξιολογικούς μετασχηματισμούς στηρίζεται αυτή η εξέλιξη. Ποιο μπορεί να είναι ένα πιθανό θετικό ομότιμο ήθος.

Ένα κρίσιμο στοιχείο μιας τέτοιας ομότιμης θεωρίας είναι η ανάπτυξη τακτικής και στρατηγικής για μια πρακτική μετασχηματισμού. Η ερώτηση κλειδί είναι: *μπορούν οι ομότιμες πρακτικές να επεκταθούν έξω από τη σφαίρα της άυλης παραγωγής στην οποία γεννήθηκαν;*

Η επέκταση του ομότιμου τρόπου παραγωγής

Δεδομένης της εξάρτησης των ομότιμων πρακτικών με την υπάρχουσα μορφή της αγοράς, ποιες είναι οι πιθανότητες επέκτασης πέρα από τη σφαίρα των μη ανταγωνιστικών άυλων αγαθών;

Παραθέτουμε μερικές θέσεις σχετικά με αυτή τη δυνατότητα:

Οι ομότιμες πρακτικές μπορούν να προκύψουν όχι μόνο στην άυλη σφαίρα της πνευματικής παραγωγής και της παραγωγής λογισμικού, αλλά οπουδήποτε υπάρχει πρόσβαση σε κατανεμημένη τεχνολογία: διαθέσιμοι υπολογιστικοί κύκλοι, κατανεμημένες τηλεπικοινωνίες και οποιοδήποτε είδος συντονισμένων δικτύων viral αρχιτεκτονικών (viral communicator meshwork).

Οι ομότιμες πρακτικές μπορούν να προκύψουν οπουδήποτε υπάρχουν διαθέσιμες μορφές κατανεμημένου σταθερού κεφαλαίου: όπως για παράδειγμα η περίπτωση της από κοινού και εκ περιτροπής χρήση ενός αυτοκινήτου από περισσότερα άτομα που διαθέτουν αυτοκίνητο (carpooling), που αποτελεί τον δεύτερο σε συχνότητα τρόπο μεταφοράς στις ΗΠΑ.

Οι ομότιμες πρακτικές μπορούν να προκύψουν οπουδήποτε η διαδικασία του σχεδιασμού μπορεί να διαχωριστεί από τη διαδικασία της φυσικής παραγωγής. Τεράστιες κεφαλαιακές παραγωγικές δομές μπορεί να συνυπάρχουν και να στηρίζονται σε ομότιμες διαδικασίες για τη σύλληψη και το σχεδιασμό.

Οι ομότιμες πρακτικές μπορούν να προκύψουν οπουδήποτε μπορεί να κατανεμηθεί οικονομικό κεφάλαιο. Πρωτοβουλίες σαν την τράπεζα ZOPA δείχνουν προς αυτή την κατεύθυνση. Η συνεταιριστική αγορά και χρήση μεγάλων κεφαλαιακών αγαθών αποτελεί μια δυνατότητα. Η κρατική ενίσχυση και χρηματοδότηση της ανάπτυξης ανοικτού κώδικα αποτελεί ένα άλλο παράδειγμα.

Οι ομότιμες πρακτικές μπορούν να επεκταθούν και να συντηρηθούν με τη θέσπιση καθολικού βασικού εισοδήματος.

Το τελευταίο, που δημιουργεί ένα εισόδημα ανεξάρτητα από τη μισθωτή εργασία, έχει τη δυνατότητα να στηρίξει περαιτέρω ανάπτυξη των αξιών χρήσης που παράγονται ομότιμα. Μέσα από την πλήρη δραστηριοποίηση (κατά προτίμηση σε σχέση με την πλήρη απασχόληση) του κοινωνικού ήθους των ομότιμων πρακτικών, το βασικό εισόδημα αποκτά ένα ισχυρό νέο επιχείρημα: όχι μόνο ως αποτελεσματικό από την άποψη καταπολέμησης της φτώχειας και της ανεργίας, αλλά και ως δημιουργός σημαντικής νέας αξίας χρήσης για την ανθρώπινη κοινότητα.

Ωστόσο, καθώς είναι δύσκολο να διακρίνουμε πώς η παραγωγή αξιών χρήσης και η ανταλλαγή μπορούν να αποτελούν τη μόνη μορφή παραγωγής, είναι πιο ρεαλιστικό να δούμε την ομότιμη παραγωγή ως μέρος μιας διαδικασίας αλλαγής. Σε ένα τέτοιο σενάριο, οι ομότιμες πρακτικές μπορούν και να συνυπάρχουν και να μεταμορφώσουν εκ βάθρων άλλες μορφές σχέσεων των υποκειμένων.

Μια πολιτική οικονομία βασισμένη στα Κοινά θα επικεντρώνεται γύρω από τις ομότιμες πρακτικές αλλά επίσης θα συνυπάρχει με:

Μια δυνατή και τονωμένη σφαίρα αμοιβαιότητας (οικονομία δώρων) επικεντρωμένη γύρω από την εισαγωγή βασισμένων στο χρόνο συμπληρωματικών νομισμάτων.

Μια μεταρρυθμισμένη σφαίρα για τη λειτουργία της αγοράς, το είδος του «φυσικού καπιταλισμού» όπως περιγράφηκε από τους Paul Hawken, David Korten και Hazel Henderson, όπου τα κόστη της φυσικής και κοινωνικής αναπαραγωγής παύουν να εξωτερικεύονται, και η οποία εγκαταλείπει την προσταγή της μεγέθυνσης προς μια διεκπεραιωτική οικονομία όπως περιγράφεται από τον Herman Daly.

Ένα μεταρρυθμισμένο κράτος που λειτουργεί στο πλαίσιο της αναγνώρισης πολλαπλών συμμετοχών και δεν υπάγεται πλέον στα εταιρικά συμφέροντα, αλλά λειτουργεί ως δίκαιος επιδιαιτητής μεταξύ των Κοινών, της αγοράς και της οικονομίας δώρων.

Ένας τέτοιος στόχος θα μπορούσε να αποτελεί έμπνευση για μια ισχυρή εναλλακτική λύση απέναντι στη νεοφιλελεύθερη κυριαρχία και να δημιουργήσει ένα καλειδοσκόπιο κινήματων προσανατολισμένα στα Κοινά που εμπνέονται ευρύτερα από τέτοιες επιδιώξεις.

Οικοδομώντας συμμαχίες για έναν ομότιμο κόσμο

Πιστεύω ότι πρέπει να αποδεχτούμε ότι δεν βρισκόμαστε πλέον σε μια μερκαντιλιστική, ούτε βιομηχανική καπιταλιστική λογική, αλλά σε μια τρίτη φάση του γνωσιακού καπιταλισμού. Η άποψή μου είναι ότι η μαρξιστική θέση, δηλαδή ότι η οργανωμένη εργατική τάξη καταλαμβάνει την εξουσία και στη συνέχεια αλλάζει την κοινωνία, έχει απαξιωθεί. Όχι μόνο γιατί κάτι τέτοιο δεν συνέβη τα τελευταία διακόσια χρόνια, αλλά γιατί βασίζεται σε μια κακή ανάγνωση της ιστορίας.

Κατά τις προηγούμενες μεταβάσεις, οι επαναστάσεις υπήρξαν πάντα το τελικό σημείο μιας μακράς διαδικασίας αναδιάρθρωσεων. Έτσι, τόσο οι δουλοκτήτες όσο και οι δούλοι μετατράπηκαν στη δουλοπαροικία σε άρχοντες και δουλοπάροικους, πρώτα ως μια ατομική στρατηγική επιβίωσης από την κατάρρευση της δουλοκτητικής Ρωμαϊκής οικονομίας και έτσι, κατά παράδοξο τρόπο, διασώζοντας και ενδυναμώνοντας το σύστημα. Παρόμοια οι ευγενείς και οι εργαζόμενοι της φεουδαρχικής κοινωνίας μεταβλήθηκαν στις καπιταλιστικές σχέσεις και πρακτικές με το ίδιο αποτέλεσμα. Το βασικό σημείο σε αυτές τις αλλαγές, που με μια πρώτη ματιά φαίνονται ως διέξοδος από το παλιό σύστημα, είναι το εξής: το νέο παράδειγμα (paradigm) που ερχόταν αποδείχθηκε πιο παραγωγικό και ξεπέρασε το παλιό. Συνεπώς, έπαψε να έχει νόημα η διατήρηση της παλαιάς κοινωνικής τάξης πραγμάτων (π.χ. η φεουδαρ-

χική κοινωνία) η οποία παρεμπόδιζε να αποκτήσει ευρύτερη έκταση η μεγαλύτερη παραγωγικότητα (π.χ. όπως αυτή εκφραζόταν από το τότε ανερχόμενο καπιταλιστικό σύστημα).

Γνωρίζουμε ότι ο κρατικός σοσιαλισμός, όπως αναπτύχθηκε ιστορικά, ηττήθηκε στον ανταγωνισμό του με το καπιταλιστικό σύστημα, ενώ επιπλέον δεν προσέφερε κανένα απολύτως κίνητρο ούτε για την άρχουσα τάξη, που τα έχασε όλα, ούτε για τους εργαζόμενους, που απώλεσαν την ελευθερία τους σε ένα νέο ταξικό σύστημα που κυριαρχούνταν από μια νέα διευθυντική τάξη.

Σήμερα, λοιπόν, αναδύεται ένα υπερπαραγωγικό σύστημα στο οποίο τόσο το κεφάλαιο και η διευθυντική τάξη, όσο και η τάξη των παραγωγών διακρίνουν διαφορετικά πλεονεκτήματα. Ένα τμήμα του κεφαλαίου γίνεται δικτυοκρατικό και ξεκινά να κερδίζει από αυτές τις πρακτικές. Με μια πρώτη ματιά φαίνεται να δημιουργεί ένα νέο οικονομικό τομέα, αλλά αγκαλιάζεται επίσης από τις τάξεις των παραγωγών για διαφορετικούς λόγους. Δείτε για παράδειγμα την εμπλοκή της IBM στα εγχειρήματα ελεύθερου λογισμικού, την πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης του Facebook ή τα εγχειρήματα της Google.

Ενώ στην αρχή το νέο αυτό υπερπαραγωγικό σύστημα φαίνεται να ενδυναμώνει την καπιταλιστική ολοκλήρωση, την ίδια στιγμή διαμορφώνει μετα-καπιταλιστικές λογικές όπως η άμεση παραγωγή αξίας, μορφές συμμετοχικής διακυβέρνησης που ασκούνται έξω από τις εταιρικές δομές και μορφές ιδιοκτησίας προσανατολισμένες προς τα Κοινά. Η βασισμένη στα Κοινά ομότιμη παραγωγή (αντιπροσωπευτικά παραδείγματα όπως έχουμε ήδη δει: το ελεύθερο λογισμικό και η Wikipedia), οι πλατφόρμες διαμοίρασης (για παράδειγμα το Facebook ή το Youtube) και οι πλατφόρμες εργολαβίας του πλήθους (crowdsourcing, η πλατφόρμα Innocentive ή 99designs), είναι οι τρεις βασικές μορφές αυτού του νέου παραγωγικού συστήματος.

Το παράδοξο είναι ότι ταυτόχρονα δημιουργεί νέες μορφές καπιταλισμού και νέες μορφές μετα-καπιταλισμού. Είναι ενυπάρχουσες και υπερβατικές, και θα πρέπει να αντισταθούμε σε οποιαδήποτε διαζευκτική λογική, αλλά περισσότερο να δούμε ότι προκύπτουν ταυτόχρονα. Ενώ φαινομενικά σώζουν τον καπιταλισμό, όπως υποστήριξα εγώ και ο Adam Arvidsson, δημιουργούν επίσης τρομακτική κρίση αξίας και η πρόσδοος του ενεργητικού έχει ήδη μειωθεί κατά 75% από την έναρξη του γνωστικού καπιταλισμού.

Τότε ποιές θα μπορούσαν να είναι οι πιθανές στρατηγικές;

1. Ενδυνάμωση αυτών των νέων κοινωνικών πρακτικών και της αυτονομίας των κοινοτήτων που παράγουν ομότιμα.
2. Διάκριση ανάμεσα στις πρακτικές του δικτυοκρατικού τμή-

ματος που «περιφράζουν», από εκείνες που γεννούν μεγαλύτερες ευκαιρίες για μοίρασμα και βασισμένες στα Κοινά πρακτικές. Υποστήριξη των τελευταίων και πάλη με τις πρώτες.

3. Οποτεδήποτε αυτό είναι δυνατό, δημιουργία ανεξάρτητων υποδομών, βασισμένων σε ανοικτά πρότυπα και πρωτόκολλα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με κατανομημένο τρόπο όχι μόνο για τις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας, αλλά για κάθε περιοχή της παραγωγής, προκειμένου να δημιουργηθούν εναλλακτικές που βασίζονται στα Κοινά, αντί να χρειάζονται τις εταιρικές ιδιόκτητες δικτυοκρατικές πλατφόρμες.

4. Δημιουργία νέων οικονομικών μορφών που είναι συνεπείς με την ορότιμη ηθική και τις κοινωνικές απαιτήσεις, και υποστήριξη εκείνων των επιχειρηματικών μορφών που ανατρέπουν τον καπιταλιστικό προσανατολισμό στο κέρδος και επιλέγουν το δρόμο της κοινωνικής προσφοράς. Αυτές οι επιχειρηματικές δυνάμεις βρίσκονται στο πλευρό μας!

5. Δημιουργία συμμαχιών με τις κοινωνικές δυνάμεις του αποσυντεθειμένου οικονομικού συστήματος, όπως οι αγρότες και οι εργάτες, και σύνδεση με τις παραδόσεις αλληλεγγύης τους.

6. Δημιουργία συμμαχιών με κινήματα περιβαλλοντικής και κοινωνικής δικαιοσύνης, προκειμένου να ανατραπεί ο σημερινός παραλογισμός της υλικής ψευδο-αφθονίας και της τεχνητής σπανιότητας στην άυλη σφαίρα, προκειμένου να επιτευχθεί φυσική αφθονία σε μια οικονομία που βρίσκεται σε σταθερή κατάσταση, με ελεύθερη ανταλλαγή πολιτιστικής και επιστημονικής γνώσης σε παγκόσμιες κοινότητες Κοινών.

7. Δημιουργία συμμαχιών με αντικαπιταλιστικά και α-καπιταλιστικά νεο-παραδοσιακά κινήματα γύρω από κοινές άυλες αξίες, βρίσκοντας συνδέσεις με τη μεγάλη πλειοψηφία των πληθυσμών του Νότου.

8. Άσκηση πίεσης στα κράτη και στις δημόσιες αρχές να μεταβάλουν τον προσανατολισμό τους από την εταιρική ευημερία σε μια προτεραιότητα της κοινωνίας των πολιτών και την υποστήριξη υποδομών προς την κατεύθυνση των νέων παραγωγικών μορφών από ένα κράτος-εταίρο.

Πώς θα μπορούσε μια νοσταλγική επιστροφή σε σοσιαλιστικές στρατηγικές να αποφέρει οποιοδήποτε θετικό αποτέλεσμα μετά από δύο αιώνες αποτυχίας; Γιατί να μην εμπνευσθούν από την πραγματική δι-αδικασία της αλλαγής όπως συνέβη κατά τις δύο προηγούμενες μεταβάσεις;

Αν αυτά είναι αληθινά, τότε θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί σχετικά

με τις χρονικές κλίμακες και να αναγνωρίσουμε ότι δεν είμαστε εντελώς προετοιμασμένοι για μια μετάβαση σε άλλη φάση, αλλά από την άλλη ότι την προσεγγίζουμε με ταχύτητα. Υποθέτω ότι μπορούμε να περιμένουμε το επόμενο κύμα του Kondratieff, που θα έπρεπε φυσιολογικά να ξεκινήσει 8-15 έτη μετά από το απότομο σοκ του συστήματος του οποίου γινόμαστε μάρτυρες σήμερα, να χρησιμοποιηθεί προκειμένου να μετακινήσει την ομότιμη παραγωγή από αναδυόμενο φαινόμενο σε ισοδυναμία και από εκεί σε μια μετάβαση σε άλλη φάση. Αυτοί οι χρονικοί ορίζοντες είναι αρκετά συνεπείς με τις προσδοκίες του Immanuel Wallerstein και άλλων.

Ο καπιταλισμός δεν είναι νεκρός, αλλά πεθαίνει. Καθώς η συνεχής ανάπτυξη δεν είναι συμβατή με τον περιορισμένο φυσικό κόσμο, θα πρέπει να πεθάνει. Παρότι θα μπορούσε θεωρητικά να αντικατασταθεί με κάτι χειρότερο και παρ' όλο που είναι απίθανο τα σενάρια του σοσιαλισμού του 19^{ου} αιώνα να καρποφορήσουν, η μεταβατική φάση προς την προσανατολισμένη στα Κοινά ομότιμη παραγωγή είναι μια ισχυρή ιστορική ευκαιρία και δεν θα πρέπει να στεκόμαστε άπραγοι μπροστά της.

Βιβλιογραφία

- Barbrook, R. (1993) Media Freedom, London (Pluto).
- Ferrer, J.N. (2001) Revisioning Transpersonal Theory: A Participatory Vision of Human Spirituality, Albany (SUNY).
- Fiske, A. P. (1993) Structures of Social Life, New York (Free Press).
- Gunderson, L.H. and C.S. Holling (2001) Panarchy: Understanding Transformations in Systems of Humans and Nature, Washington, D.C. (Island Press).
- Heron, J. (1998) Sacred Science. Llangarron, Ross-on-Wye, UK (PCCS Books).
- Galloway, A. (2004) Protocol: How Control Exists After Decentralization. Cambridge, Mass (MIT Press).
- Himanen, P. (2002) The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age. New York (Random House).
- Inglehart, R. (1989) Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton, N.J. (Princeton University Press).
- Kane, P. (2003) The Play Ethic: A Manifesto for a Different Way of Living. London (Macmillan).
- Lazzarato, M. (2004) Les Révolutions Du Capitalisme. Paris (Les

Empêcheurs de penser en rond).

Lessig, L. (2002) *The Future of Ideas*. New York (Vintage).

Lessig, L. (2004) *Free Culture*. New York (Penguin U.S.A).

Raymond, E. (2001) *The Cathedral and the Bazaar*. Sebastopol, CA (O'Reilly).

Sagot-Duvauroux, J.L. (1995) *Pour la Gratuité*. Paris (Desclée-De Brouwer).

Sahlins, M.D. (1972) *Stone Age Economics*. Chicago (Aldine).

Skolimowski, H. (1995) *The Participatory Mind*. New York (Penguin USA).

Skrbina, D. (2005) *Panpsychism in the West*. Cambridge, MA (MIT Press).

Stallman, R. (2002) *Free Software, Free Society*. Boston, MA (GNU Press).

Stewart, J. (2000) *Evolution's Arrow*. Canberra (Chapman Press).

Surowiecki, J. (2005) *The Wisdom of Crowds*. New York (Anchor).

Tuomi, I. *Networks of Innovation*. Oxford (Oxford University Press).

Vercellone, C. (2003) *Sommes-nous Sorti du Capitalisme industriel?* Paris (La Dispute).

von Hippel, E. (2004) *The Democratization of Innovation*, Cambridge, MA (MIT Press).

Wark, McK. (2004) *A Hacker Manifesto*. Cambridge, MA (Harvard University Press).

Weber, S. (2004) *The Success of Open Source*. Cambridge, MA (Harvard University Press).

Οι δύο οικονομίες*

Graham Seaman

*Το παρόν άρθρο βασίζεται στην εισήγηση του Graham Seaman "The two economies; or: Why the washing machine question is the wrong question" το 2002 στο συνέδριο του Οεκονυx.

Μετάφραση: Γιώργος Παπανικολάου και Χρήστος Γιωτίτσας

Στον καπιταλισμό τα υλικά αγαθά παράγονται τυπικά:
από ανθρώπους που εργάζονται για ένα μισθό,
για άλλους που κατέχουν τα μέσα παραγωγής,
με σκοπό τη δημιουργία κέρδους,
μέσω της πώλησης του προϊόντος.

Ο συντονισμός μεταξύ παραγωγών είναι έμμεσος- γίνεται μέσω της αγοράς, με τη χρήση του χρήματος ως μηχανισμού προειδοποίησης.

Η παραγωγή του ελεύθερου λογισμικού και άλλων ελεύθερων αγαθών μπορεί να αντιδιασταλλεί σημείο προς σημείο με αυτή τη λίστα. Μη υλικά αγαθά μπορούν να παραχθούν από ανθρώπους:

που δουλεύουν επειδή το επιλέγουν,
χρησιμοποιώντας δικά τους μέσα παραγωγής,
με σκοπό να δημιουργήσουν κάτι χρήσιμο και ευχάριστο,
που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο καθένας.

Με κλασικούς μαρξιστικούς όρους, οι δύο κοινωνίες που περιγράφηκαν θα είχαν διαφορετικούς τρόπους παραγωγής. Αλλά στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει μόνο μία κοινωνία και καθώς σχεδόν το σύνολο της κοινωνίας παράγει με τον πρώτο τρόπο, μόλις ένα μικρό -αλλά αυξανόμενο- τμήμα παράγει με το δεύτερο.

Αυτή δεν είναι μια ασυνήθιστη κατάσταση: σε πολύ λίγες περιπτώσεις στην ιστορία υπήρχε ένας «καθαρός» τρόπος παραγωγής, που δεν αναμιγνυόταν με άλλους. Μερικές από αυτές τις νησίδες αποτελούν απομεινάρια του παρελθόντος: η δουλεία σε περιοχές της Βορείου Ευρώπης τον Μεσαίωνα, ή χωριά με κοινοτική κατανομή και εκ περιτροπής χρήση της γης σε απομονωμένες περιοχές της νότιας Ευρώπης. Οι νησίδες αυτές συχνά μπορεί να επιβιώσουν για μακρές περιόδους, ενσωματωμένες στο ευρύτερο σύστημα και μερικώς διαφοροποιημένες από την αρχική τους μορφή, αλλά σταθερές. Άλλες αποτελούν άκαρπες φευγαλέες προσπάθειες για ένα μέλλον που θεωρείται εφικτό, αλλά τελικά αποδεικνύεται ότι δεν είναι, όπως τα πολλαπλά πειράματα κοινοτικής εργασίας και ζωής από τον 19^ο αιώνα έως και τις δεκαετίες του '60 και του '70 του τελευταίου αιώνα, που και πάλι επιβίωσαν για μακρές περιόδους. Αλλά η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι εκείνο το κομμάτι που αποδεικνύεται ότι αποτελεί τον αντικαταστάτη του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής.

Αυτό οδηγεί σε δύο κύριες κατηγορίες ερωτήσεων:

1. Ποιες είναι οι επιπτώσεις από τη συνύπαρξη των δύο μορφών παραγωγής σήμερα; Με ποιον τρόπο η εξάρτηση των παραγωγών του ελεύθερου λογισμικού στην καπιταλιστική οικονομία επιδρά στην παραγωγή ελεύθερου λογισμικού; Και ποια είναι η επίδραση, αν υπάρχει, της παραγωγής ελεύθερου λογισμικού στο περιβάλλον του καπιτα-

λιστικού τρόπου παραγωγής;

2. Είναι δυνατόν ο τρόπος παραγωγής του ελεύθερου λογισμικού να γενικευθεί στο σύνολο της κοινωνίας; Και αν ναι, πώς;

Προφανώς αυτές αποτελούν ερωτήσεις χωρίς οριστικές απαντήσεις. Ακόμα και εκείνες οι πτυχές της ερώτησης που είναι καθαρά εμπειρικές απαιτούν ένα μείζον πρόγραμμα έρευνας για να απαντηθούν σωστά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι ανώφελο να προσπαθήσουμε να προτείνουμε πιθανές απαντήσεις. Ένα πιθανό σημείο εκκίνησης είναι να κοιτάξουμε προς τα πίσω, σε μια από τις πιο καλά καταγεγραμμένες αλλαγές: τη διάλυση του φεουδαρχικού συστήματος στην προ-επαναστατική Αγγλία.

Το τέλος των συντεχνιών

Η βιομηχανία στην όψιμη μεσαιωνική κοινωνία βασιζόταν στο συντεχνιακό σύστημα και οργανωνόταν με την ιεραρχία των μαθητευόμενων των καλφάδων και των μαστόρων. Προκειμένου να αποκτήσει κανείς τη δική του επαγγελματική δραστηριότητα ήταν απαραίτητο να γίνει μαθητευόμενος. Με την ολοκλήρωση της μαθητείας (διαρκούσε συνήθως επτά χρόνια) ένας μαθητευόμενος μπορούσε να περιμένει ότι θα εγγραφεί από τον μάστορα ως πλήρες μέλος της συντεχνίας, με την ελευθερία να εξασκεί το επάγγελμα ως ανεξάρτητος τεχνίτης. Οι τεχνίτες περίμεναν να γίνουν με τη σειρά τους μάστορες.

Η γνώση του επαγγέλματος ήταν μέρος του μυστηρίου της συντεχνίας και μοιραζόταν κάθετα στο εσωτερικό της, αλλά κρατιόταν μυστική από άλλους και τα σύνορα της συντεχνίας επιβάλλονταν με αυστηρότητα. Οι επιθεωρητές των συντεχνιών μπορούσαν να ελέγξουν όχι μόνο την ποιότητα των παραγομένων αγαθών, αλλά και την προσήλωση στους ορθούς κανόνες απασχόλησης και την καταπάτηση του πεδίου άλλων συντεχνιών: ένας κατασκευαστής παπουτσιών που ανήκε στη συντεχνία των κατασκευαστών παπουτσιών, δεν μπορούσε να καταπατήσει τη δουλειά των τσαγκάρηδων που επισκεύαζαν τα παλιά παπούτσια ούτε να αργήσει το δικό του δέρμα, ένα μυστικό της συντεχνίας των βυρσοδεψών. Το σύστημα αποσκοπούσε να συντηρήσει τη μέγιστη δυνατή ποιότητα στο αποτέλεσμα: η ποιότητα του επεξεργασμένου δέρματος ήταν υπό την εγγύηση των επιθεωρητών των βυρσοδεψών, τους πραγματικούς ειδικούς, και ένας κατασκευαστής παπουτσιών που θα τοποθετούσε τον εαυτό του ως ερασιτέχνη βυρσοδέψη, δεν θα είχε τέτοια εξειδίκευση.

Μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα το σύστημα παρέμενε σταθερό. Σε κάποιο βαθμό διεμβολιζόταν από τις μονοπωλιακές πατέντες που χορηγούνταν

από το κράτος και που απέδιδαν προνόμια συντεχνιών σε μικρές ομάδες ατόμων (αλλά ακόμα και αυτές ήταν περιορισμένες στα επτά χρόνια, το χρόνο που χρειαζόταν μια ομάδα μαθητευόμενων να περάσουν από το σύστημα και δυνητικά να γίνουν ικανοί για να δημιουργήσουν μια νέα συντεχνία). Αλλά το δικαίωμα του κράτους να αποδίδει τέτοια προνόμια γινόταν αντικείμενο λυσσαλέας διαμάχης (συχνά με επιτυχία) από τις συντεχνίες.

Αυτό που δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν οι συντεχνίες ήταν ο αυξανόμενος αριθμός τεχνιτών που δεν είχαν καμιά ελπίδα να γίνουν αφέντες στις δικές τους συντεχνίες. Στις μεγάλες πόλεις, απεγνωσμένοι τεχνίτες ξεκίνησαν να παρατούν τα δικά τους επαγγέλματα και να φτιάχνουν μικρές μανιφακτούρες. Οι μικρές αυτές μανιφακτούρες, παρότι διώκονταν, κατάφεραν να επιβιώσουν έξω από το σύστημα των συντεχνιών και τη μεσαιωνική ιεραρχία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, και παρότι πολλοί πιάστηκαν από επιθεωρητές των συντεχνιών, τιμωρήθηκαν ή ακόμη και φυλακίστηκαν, στα μέσα του 17^{ου} αιώνα περιοχές του Λονδίνου κυριαρχούνταν από αυτές. Καθώς βρισκονταν έξω από το σύστημα των συντεχνιών, οι εργαζόμενοί τους δεν ήταν μαθητευόμενοι με την παλιά έννοια, αλλά εργάτες για ένα μισθό: αυτό αποτέλεσε ήδη τη νησίδα του νέου τρόπου παραγωγής.

Τώρα τα δύο συστήματα συνυπήρχαν: το ένα συνέχιζε να επικρατεί και το άλλο, μικρό, πάλευε και εμποδιζόταν σε κάθε περίπτωση από τους κανόνες του παλιού συστήματος. Ο John Lilburne, ένας από τους ηγετικούς εκπροσώπους των Levellers, της ρεπουμπλικανικής αριστερής πτέρυγας, υπήρξε ένα τυπικό παράδειγμα: όντας μαθητευόμενος κατασκευαστής ρούχων, έγινε προτεστάντης. Η έκδοση και διανομή βιβλίων ήταν μονοπώλιο των Stationers, και όταν επιχειρήσει να εισάγει προτεσταντικά κείμενα από την Ολλανδία, πιάστηκε από τους επιθεωρητές της συντεχνίας και φυλακίστηκε. Όταν απελευθερώθηκε, έγινε ένας πετυχημένος μικρός ζυθοποιός μέχρι το ξέσπασμα του εμφυλίου πολέμου. Μετά από δύομιση χρόνια πολέμου, επιχειρήσει να χρησιμοποιήσει τη γνώση του για τα ρούχα ως εξαγωγέας ρούχων. Αλλά το μονοπώλιο των εξαγωγών ρούχων ανήκε στους Merchant Adventurers και όχι στους ίδιους τους κατασκευαστές. Εγκαταλείποντας αυτό έγινε κατασκευαστής σαπουνιού. Μόνο και μόνο για την επιβίωση, άνθρωποι σαν τον John Lilburne αναγκάστηκαν να επιβιώσουν έξω και ενάντια στο σύστημα των συντεχνιών.

Άλλοι υποστηρικτές των Levellers δουλεύανε στη ζυθοποιία, στη βυρσοδεψία, στην κατασκευή γυαλιού, λινάτσας, καπέλων, στα βαφεία, σε κλωστήρια μεταξιού και σχεδόν όλοι ανακατεύτηκαν σε συνεχείς διαμάχες με τις συντεχνίες. Ήταν φυσικό ότι ο οριζοντας του κόσμου τους

έγινε η «ελευθερία»: ελευθερία από τις συντεχνίες, ελευθερία από τα επιβεβλημένα από το κράτος μονοπώλια, ελευθερία του εμπορίου, ελευθερία της συνειδησης. Έτσι έχουμε την πρώτη συνθήκη: ο νέος τρόπος παραγωγής δεν είναι κάτι αυθαίρετο, επιθυμητό να υπάρξει, αλλά ένα προϊόν του παλαιού συστήματος: στην περίπτωση αυτή του συστήματος των συντεχνιών που ήταν δομικά αδύνατο να προσφέρει θέσεις για όλους τους μαθητευόμενους.

Στη συνέχεια, το καινούργιο σύστημα ξεκίνησε να μολύνει το παλιό. Εδώ η οδός ήταν απλή: για να επεκταθεί ο νέος τρόπος παραγωγής χρειαζόταν κεφάλαιο και το κεφάλαιο ήταν ήδη διαθέσιμο. Οι εμπορικές συναλλαγές ήταν ένα φυσιολογικό τμήμα της μεσαιωνικής οικονομίας και πάλι μονοπωλημένο από εμπορικές συντεχνίες. Αλλά δοσμένης της νέας πηγής κέρδους, γιατί θα έπρεπε να ενδιαφέρονται αν τα προϊόντα που εμπορεύονταν κατασκευάστηκαν σύμφωνα με τους κανόνες των συντεχνιών ή όχι; Από τη μεταπώληση προϊόντων που δεν ανήκαν στις συντεχνίες υπήρξε ένα μικρό βήμα στη χρηματοδότηση της παραγωγής τους, παρ' όλο που τελικά τα εμπόδια για να κάνουν αυτή τη δουλειά σε μεγάλη κλίμακα ήταν πολύ μεγάλα και οι κυριότερες μεγάλες καπιταλιστικές βιομηχανίες δεν βασίστηκαν στις αρχικές των πολυδαίδαλων συνοικιών του Λονδίνου, αλλά αναπτύχθηκαν στον βορρά, μακριά από τον έλεγχο των συντεχνιών.

Όταν αυτές οι μεγάλης κλίμακας βιομηχανίες εγκαθιδρύθηκαν, το σύστημα των συντεχνιών ήταν καταδικασμένο: ο αριθμός των μαθητευόμενων που μπορούσε να ενσωματώσει το σύστημα των συντεχνιών με τα διάφορα στάδια ήταν περιορισμένο συγκριτικά με τη μάζα των εργατών που χρειάζονταν για τις νέες μηχανοκίνητες. Μερικοί από το παλιό σύστημα προσπάθησαν να ανταγωνισθούν προσλαμβάνοντας μεγάλους αριθμούς μαθητευόμενων ενάντια στους ίδιους τους κανόνες τους, ή απασχολώντας τεχνίτες που δεν είχαν ολοκληρώσει τη μαθητεία τους. Το αποτέλεσμα ωστόσο ήταν οι συντεχνίες να καταντήσουν ένα εθιμοτυπικό κέλυφος του παλιού τους εαυτού και σταδιακά να εξαφανιστούν μέσα στους επόμενους δύο αιώνες.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι η μετάβαση από τη συντεχνιακή παραγωγή στην καπιταλιστική, στα πρώιμα της στάδια, δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιας τεχνολογικής αλλαγής, αλλά προήλθε από την αδυναμία του συστήματος των συντεχνιών να αντεπεξέλθει στις επεκτεινόμενες αγορές. Οι αλλαγές και οι αιτίες της διασποράς του νέου συστήματος ήταν κοινωνικές. Οι νέες τεχνολογίες, κυρίως η χρήση των ατμοκίνητων μηχανών στην παραγωγή, έγινε σημαντική έναν αιώνα αργότερα.

Όλα αυτά υποδεικνύουν μερικές πιθανές ιδιότητες προκειμένου να εξαπλωθεί ένας νέος τρόπος παραγωγής:

Ο νέος τρόπος εμφανίζεται σε έναν τομέα αιχμής της οικονομίας, ο οποίος μπορεί να μην αποτελεί τη βάση του παλαιού συστήματος: εν προκειμένω, μανιφακτούρα, όχι η γεωργία.

Ένας νέος τρόπος παραγωγής δεν είναι προϊόν της θέλησης να υπάρξει, αλλά φυσικό ανάπτυγμα του παλαιού.

Ο νέος τρόπος παραγωγής αρχικά εξαρτάται από τον παλιό, καταρχήν ως πηγή γνώσης και δεξιοτήτων, και δευτερευόντως ως πηγή όλων εκείνων των αγαθών που δεν μπορεί να παράγει ο ίδιος.

Οι δύο τρόποι παραγωγής πρέπει να μπορούν να συνυπάρχουν όσο ο νέος μεγαλώνει.

Ο νέος τρόπος παραγωγής πρέπει να είναι ικανός να μολύνει και να αδυνατίζει τον παλιό.

Σε κάποιο σημείο ο νέος τρόπος πρέπει να προσφέρει δυνατότητες που δεν μπορεί ο παλιός.

Ο νέος τρόπος παραγωγής πρέπει να είναι σε θέση να εξαπλωθεί σε όλα τα σημαντικά πεδία, αλλά αυτό δεν είναι απαραίτητο να γίνει απευθείας. Η πλήρης ενσωμάτωση της γεωργίας στον καπιταλισμό είναι μια συνεχιζόμενη διαδικασία στις περισσότερες χώρες.

Η δήλωση ότι «το ελεύθερο λογισμικό είναι ο πυρήνας ενός νέου τρόπου παραγωγής» συχνά οδηγεί στο ερώτημα «πώς μπορείς να φτιάξεις πλυντήρια με τον ίδιο τρόπο;» Αυτό εξαρτάται από τις παραδοχές σου σχετικά με το πώς ορίζεται αυτός ο τρόπος: είναι το κύριο χαρακτηριστικό τεχνολογικό (και το ελαττωμένο κόστος των υπολογιστών έκανε το λογισμικό δημόσιο αγαθό) ή είναι κοινωνικό (και οι άνθρωποι δουλεύουν συλλογικά με έναν νέο τρόπο);

Αν είναι το πρώτο, τότε η παραγωγή υλικών αγαθών με τον ίδιο τρόπο χρειάζεται να «αποϋλοποιηθεί»: πρέπει να περιμένουμε την εφεύρεση εκπομπών ύλης πριν κάτι τέτοιο γίνει πιθανό. Αν είναι το δεύτερο, τότε υπάρχει η δυνατότητα να δώσουμε μια πιο αισιόδοξη απάντηση: τη στιγμή που η εργασία με βάση τις αρχές του ελεύθερου λογισμικού θα έχει εξαπλωθεί αρκετά στην οικονομία ώστε να πλησιάσει τους ανθρώπους που φτιάχνουν πλυντήρια, τότε αυτοί θα γνωρίζουν πώς να το κάνουν. Σε κάθε επανάσταση των τελευταίων εκατό χρόνων οι άνθρωποι ξεκίνησαν να παίρνουν τον έλεγχο της εργασίας τους. Αν η επανάσταση ηττούνταν, ο έλεγχός τους χανόταν. Αν η επανάσταση νικούσε, ο έλεγχός τους αποσπούνταν απ' αυτούς. Αλλά η δυνατότητα είναι εκεί και έχει φανερά επανειλημμένα ακόμα και αν σπάνια καταγράφεται στα βιβλία της ιστορίας. Αυτό που το ελεύθερο λογισμικό κατέδειξε είναι η δυνατότητα αυτής της μορφής εργασίας σε διευρυμένη κλίμακα, διατηρημένη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα.

Αλλά σε κάθε περίπτωση, το να περιμένεις μια απάντηση στο «ερώ-

τημα του πλυντηρίου» τώρα, θα απαιτούσε μαγεία. Ένα απότομο άλμα, είτε τεχνολογικό είτε κοινωνικό, το οποίο δεν είναι πιθανό να συμβεί.

Η παλιά οικονομία

Αν και είναι δύσκολο να αποδειχθεί με οποιοδήποτε ποσοτικό τρόπο, το λογισμικό είναι κομμάτι του ηγετικού τομέα της οικονομίας. Το προφανές θα ήταν πρώτα να συγκριθεί η νομισματική αξία των λεγόμενων «αγαθών πνευματικής ιδιοκτησίας» με αυτή των υλικών αγαθών και μετά να παρατηρηθεί η αλλαγή, με την πάροδο του χρόνου, της σχέσης αυτής. Αυτό αποδεικνύεται σχεδόν αδύνατο για δύο λόγους. Ο απλός λόγος είναι η ακραία ιδεολογικοποίηση της συζήτησης για τις αξίες αυτές. Η Business Software Alliance (BSA), λέει: *«Οι δουλειές στον τομέα του λογισμικού στη δυτική Ευρώπη συνεισφέρουν στο ΑΕΠ έξι φορές όσο αυτές στα καταναλωτικά αγαθά»*.

Και φαίνεται πως έχουν τα νούμερα για να στηρίξουν την πρόταση αυτή. Αλλά νομίζω πως λίγοι δημιουργοί ελεύθερου λογισμικού θα εμπιστευόντουσαν οτιδήποτε λέει η BSA και οι περισσότερες πηγές πιθανότατα θα είναι το ίδιο χαλκευμένες τόσο στη μία όσο και στην άλλη πλευρά.

Ο βαθύτερος λόγος συνδέεται με το ζήτημα του αν το λογισμικό μπορεί μακροπρόθεσμα να αναπτυχθεί με επιτυχία σε ένα καπιταλιστικό πλαίσιο, μιας και τα χρήματα δεν είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για τη μέτρηση της αξίας των αγαθών λογισμικού. Η αξία του λογισμικού δεν είναι κάτι με αντικειμενική ύπαρξη (σε marginalist οικονομικά αυτό αντικατοπτρίζεται στην αδυναμία εύρεσης μιας βέλτιστης τιμής για δημόσια αγαθά). Δεδομένου ότι αυτή η συνθήκη έρχεται σε αντίθεση με τις περισσότερες κοινές παραδοχές, αξίζει να την εξερευνήσουμε περαιτέρω.

Τα περισσότερα αγαθά έχουν τιμή και αξία. Η τιμή είναι (σχετικά) απλή: είναι αυτό που αναγράφεται στο αυτοκόλλητο του κουτιού. Η αξία ενός αγαθού για την κοινωνία μπορεί να υπολογιστεί με διάφορους τρόπους. Ένας τρόπος είναι να υπολογιστεί η ποσότητα χρόνου (ή εργασίας) που χρειάζεται για να παραχθεί. Υποθέτοντας ότι η αγορά είναι πραγματικά αποτελεσματική στην κατανομή των πόρων από την άποψη των αναγκών της κοινωνίας, τότε ο χρόνος που δαπανάται για την παραγωγή ενός αγαθού, και όχι ενός άλλου, θα είναι μια λογική εκτίμηση της αξίας που έχει για την κοινωνία το αγαθό, και η τιμή θα είναι μια προσέγγιση προς την αξία. Η υπόθεση είναι προφανώς ανεπαρκής, αλλά αρκεί για μια πρώτη προσέγγιση.

Τα πακέτα (packaged) λογισμικού έχουν προφανώς τιμή, αν και το γε-

γονός ότι αυτή είναι τιμή όχι για το ίδιο το λογισμικό, αλλά για την άδεια χρήσης του, είναι μια ένδειξη ότι κάτι περιεργο συμβαίνει εδώ. Αλλά ποια είναι η αξία του; Η αξία άλλων αγαθών που πωλούνται στην αγορά αντλείται από την εργασία που χρειάζεται για να παραχθούν κοινωνικά, ως κομμάτι του συστήματος της αγοράς. Η εργασία είναι απαραίτητη για να αναπαραχθεί το αγαθό, συνήθως ξεκινώντας από ένα αρχικό σχέδιο. Το σχέδιο δεν είναι κομμάτι της αξίας του αγαθού, αλλά η προϋπόθεση χωρίς την οποία δεν μπορεί αυτό να παραχθεί. Αυτό είναι προφανές στα συμβατικά αγαθά. Για να πάρουμε ένα τυχαίο παράδειγμα, ο μεγάλος μηχανικός Isambard Kingdom Brunel σχεδίασε μερικά από τα μεγαλύτερα σιδηρένια πλοία του κόσμου. Χωρίς τις ικανότητές του μπορεί να μην υπήρχαν ποτέ, αλλά η αξία και η τιμή τους βασίστηκε στον αριθμό εργατών που χρειάστηκαν για να κατασκευαστούν, στην ποσότητα του σιδήρου και ούτω καθεξής. Με το λογισμικό οι δαπάνες της παραγωγής είναι μικροσκοπικές, όχι λόγω κάποιας μαγικής ιδιότητας της πληροφορίας σε ψηφιακή μορφή, αλλά επειδή τα μέσα ψηφιακής αντιγραφής της πληροφορίας παράγονται μαζικά σε τέτοια κλίμακα που έχουν γίνει πολύ φθηνά.

Το πακέτο λογισμικού έχει ως εκ τούτου μικρή αξία, η οποία δεν αντικατοπτρίζεται στην τιμή για την άδεια χρήσης του. Το ότι έχει τιμή άδειας πάνω από την αξία του γίνεται εφικτό αποκλειστικά από το νομικό μονοπώλιο που δίνεται από τον νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Το επίπεδο των τιμών δεν είναι αυθαίρετο επίσης. Προτού μια δουλειά διεξαχθεί από το λογισμικό, διεξαγόταν από ανθρώπους. Πριν από τους επεξεργαστές κειμένου υπήρχαν ομάδες δακτυλογράφησης. Η εφεύρεση του επεξεργαστή κειμένου έκανε εφικτή τη διαμοίραση εργασίας της ομάδας δακτυλογράφησης ανάμεσα στο προσωπικό μιας εταιρείας, συμπεριλαμβανομένων και αυτών χωρίς πραγματικές ικανότητες δακτυλογράφησης, αφαιρώντας έτσι τους μισθούς των δακτυλογράφων από τα έξοδα της εταιρείας. Αν ο επεξεργαστής κειμένου κόστιζε περισσότερο από τους μισθούς των δακτυλογράφων τότε εκείνοι θα κρατούσαν τις δουλειές τους. Αυτό είναι το πρώτο ανώτατο όριο στην τιμή. Ύστερα, όταν ένας τύπος λογισμικού γίνει ευρέως χρησιμοποιήσιμος, όπως οι επεξεργαστές κειμένου, τότε είναι σύνηθες να προσλαμβάνονται προγραμματιστές για να δημιουργήσουν ένα αντίστοιχο λογισμικό. Το κόστος πρόσληψης προγραμματιστών είναι το δεύτερο ανώτατο όριο τιμής. Βέβαια αυτά τα ανώτατα όρια σπάνια προσεγγίζονται: όσο μονοπωλημένη και αν είναι η βιομηχανία πάντα υπάρχει κάποιος ανταγωνισμός. Παρ' όλα αυτά δεν είναι προς το συμφέρον των ανταγωνιστών να ωθήσουν τις τιμές αδειών λογισμικού στην πραγματική τους αξία.

Φαίνεται πως υπάρχει μια κατάσταση όπου το αγαθό πωλείται διαρ-

κώς πάνω από την αξία του, δημιουργώντας χρήματα από το πουθενά. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι μια λειτουργική δαπάνη που αφαιρείται από τα κέρδη εταιρειών οι οποίες αγοράζουν άδειες. Κέρδη μετακινούνται από τον ένα τομέα στον άλλο.

Όταν κοιτάμε έξω από τις ΗΠΑ και άλλες χώρες που παράγουν πακέτα δεδομένων, η κατάσταση αλλάζει. Το χρήμα δεν μετακινείται ανάμεσα σε τομείς της οικονομίας, αλλά αφαιρείται από την οικονομία γενικότερα. Οι φόροι σε εταιρείες για άδεια χρήσης λογισμικού μετατρέπονται σε φόρους για όλη τη χώρα. Μπορεί αυτή η κατάσταση να αλλάξει αντικαθιστώντας το πακέτο λογισμικού με ελεύθερο λογισμικό-προϊόν με υπηρεσία; Εν μέρει αυτό συμβαίνει ήδη.

Πιθανοί ανταγωνιστές της Microsoft έχουν αποτύχει με τα δικά τους fractured Unices, GUIs και πλοηγούς/φυλλομετρητές. Όλο και περισσότερο η εναλλακτική τους είναι να πακετάρουν ελεύθερο λογισμικό, το οποίο τείνει να είναι το μόνο λογισμικό που υποστηρίζει τις ποιοτικές προδιαγραφές, και να το πωλούν κάτω από τις τιμές της Microsoft. Αυτή ήταν ανέκαθεν μια τακτική μικρότερων εταιρειών που ανταγωνίζονται ένα σχεδόν μονοπώλιο. Να προσφέρουν ποιότητα και ανοικτότητα σε μια προσπάθεια να το εκτοπίσουν.

Επιτυχία σε αυτήν την τακτική θα σήμαινε την αντικατάσταση του πακεταρισμένου λογισμικού με ελεύθερο λογισμικό. Αλλά εκείνη τη στιγμή το βασικό πρόβλημα θα προέκυπτε ξανά: το πακετάρισμα ελεύθερου λογισμικού, που αναπόφευκτα περιλαμβάνει την ανάπτυξη ελεύθερου λογισμικού, και η απασχόληση προγραμματιστών (που δημιουργούν είτε ελεύθερο είτε όχι λογισμικό) κοστίζουν χρήματα. Τα χρήματα δεν μπορούν να καλυφθούν πωλώντας λογισμικό στην αξία του, ή με οποιοδήποτε καθαρό μηχανισμό της αγοράς. Εκτός και αν οι πωλήσεις λογισμικού είναι υπερχρέωση για πωλήσεις υλικού (hardware), το μοντέλο δεν είναι βιώσιμο. Το πακεταρισμένο λογισμικό δεν είναι μια μοναδική υπηρεσία. Δεν είναι ανάγκη να παραχθούν εξατομικευμένοι επεξεργαστές κειμένου ή λογιστικά φύλλα για κάθε εταιρεία που τα χρησιμοποιεί.

Μακροπρόθεσμα, ο μόνος τρόπος που μπορεί να παραχθεί γενικότερα λογισμικό στον καπιταλισμό είναι μέσω μονοπωλίου, με όλες τις βλαβερές παρενέργειες που έχει αυτό: χαμηλής ποιότητας λογισμικό, υψηλά κοινωνικά κόστη, αναγκαστικές αναβαθμίσεις κτλ. Ακόμα χειρότερα, ο μόνος τρόπος για να διατηρηθεί το μονοπώλιο είναι να γίνουν πιο σκληροί οι νόμοι στους οποίους στηρίζεται.

Στο μεταξύ, η εξάρτηση του καπιταλιστικού τομέα από το ελεύθερο λογισμικό οδηγεί τόσο στη μερική ενσωμάτωση των παλιών εταιρειών στον τρόπο παραγωγής ελεύθερου λογισμικού, όσο και σε πιθανή, σημαντική απώλεια ελέγχου. Αν οι συνεισφέροντες στο λογισμικό περι-

λαμβάνουν αυτούς που βρίσκονται εκτός της επιχείρησης, τα όρια αυτής αρχίζουν να γίνονται θολά. Δεν είναι πλέον δυνατό για τους διαχειριστές εντός της επιχείρησης να κάνουν αυθαίρετες αποφάσεις σχετικά με τη μορφή που πρέπει να έχει το λογισμικό, εάν αυτό οδηγεί σε σοβαρές αντιρρήσεις από αυτούς που βρίσκονται εκτός της επιχείρησης.

Η νέα οικονομία

Η παλαιά οικονομία βρίσκεται σε αδιέξοδο όσον αφορά την παραγωγή λογισμικού. Δεν μπορεί να παράξει χωρίς τη νέα, αλλά ακόμα και με τη βοήθεια αυτής ωθείται στη διαδικασία να θεσπίσει ακόμα πιο σκληρούς νόμους για να επιβιώσει.

Η νέα οικονομία από την άλλη, είναι εξαρτημένη από την παλαιά στη βάση της. Οι εξαρτήσεις αντιστοιχούν στα ίδια τα στοιχεία που την καθιστούν δυνατή για να περιγραφεί ως ένας νέος τρόπος παραγωγής:

Παραγωγή όχι για μισθούς, αλλά οι προγραμματιστές χρειάζονται χρήματα για να επιβιώσουν.

Ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, αλλά τα μέσα αυτά είναι προσiτά μόνο γιατί παράγονται μαζικά στο πλαίσιο του παλαιού συστήματος.

Επικοινωνία με μεσολάβηση της τεχνολογίας, όχι των χρημάτων, αλλά η τεχνολογία ανήκει σε μερικές από τις μεγαλύτερες εταιρείες του κόσμου.

Οι δημιουργοί ελεύθερου λογισμικού γενικά κατέχουν τα δικά τους μέσα παραγωγής: τους υπολογιστές και τα περιφερειακά τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όμως, δεν παράγουν τα δικά τους μέσα, που σημαίνει ότι οι υπολογιστές κοστίζουν σημαντικά λιγότερο από το μέσο εισόδημα των προγραμματιστών. Αυτό με τη σειρά του υπαινίσσεται ότι είτε παράγονται μαζικά σε μεγάλες ποσότητες, είτε είναι προϊόντα χαμηλά αμειβόμενης εργασίας (ή και τα δύο). Αυτό είναι ένα πρόβλημα το οποίο δεν μπορεί να λυθεί μέσα στο ίδιο το λογισμικό, ούτε είναι πιθανό η λύση του να είναι τεχνική. Η εξάρτηση αυτή παρουσιάζει μια πιθανή απειλή: Η Microsoft, η Apple και άλλες εταιρείες ενδέχεται να αναζητήσουν λύσεις υλικού (hardware) στο πρόβλημα του ελεύθερου λογισμικού.

Από την άλλη, η εξάρτηση στους ιδιοκτήτες τεχνολογίας επικοινωνιών μπορεί να αποφευχθεί. Η δημιουργία τοπικών, ελεύθερων ασύρματων δικτύων είναι μια πιθανότητα, και η παρελθοντική ύπαρξη του FIDO όπου το διαδίκτυο δεν ήταν ακόμα διαθέσιμο δείχνει ότι και άλλες λύσεις είναι πρακτικές. Από τις τρεις εξαρτήσεις, η χρηματική εξάρτηση

είναι η μεγαλύτερη.

Η ανάγκη για δουλειές

Οι παραγωγοί ελεύθερου λογισμικού δεν μπορούν να συντηρηθούν με τη δική τους παραγωγή. Μέχρι η οικονομία του ελεύθερου λογισμικού να επεκταθεί σε περισσότερες περιοχές, χρειάζονται χρήματα για να επιβιώσουν, και μόλις ένα μικρό κομμάτι κερδίζει αυτά τα χρήματα παράγοντας ελεύθερο λογισμικό. Ανάλογα με την πηγή εισοδήματος, οι τρεις βασικές κατηγορίες δημιουργού λογισμικού είναι μαθητές, υπάλληλοι και αυτο-απασχολούμενοι, με μια μικρότερη κατηγορία ανθρώπων που συντηρούνται με άλλα μέσα: επιδόματα ανεργίας, κληρονομημένα χρήματα κτλ.

Και οι τρεις κατηγορίες περιλαμβάνουν πιθανότατα κάποιους οι οποίοι παράγουν ελεύθερο λογισμικό στη δουλειά τους, όπως επίσης και στον ελεύθερο χρόνο τους. Περαιτέρω, τουλάχιστον δύο από τις κατηγορίες είναι αρκετά διαπερατές: γενικά, είναι γνωστό ότι η αυτο-απασχόληση έχει αρνητική συσχέτιση με τα επίπεδα της ανεργίας, και πολλοί προγραμματιστές κινούνται μεταξύ μισθωτών και αυτο-απασχολούμενων καταστάσεων σε διάφορες χρονικές περιόδους, ανάλογα, εν μέρει, με την κατάσταση της οικονομίας.

Αυτές οι τρεις βασικές κατηγορίες παρέχουν μια πιθανή εξήγηση για μερικές από τις ιδεολογικές διαφορές μεταξύ των δημιουργών ελεύθερου λογισμικού. Ιστορικά το πρώτο (πριν το Ίδρυμα Ελεύθερου Λογισμικού - FSF) ελεύθερο λογισμικό προήλθε από τα πανεπιστήμια (Spice, TeX, Colossal Cavern και άλλα) στη δεκαετία του 1970, ενώ ακόμα και το ίδιο το FSF είχε στενή σχέση με το MIT. Οι ιδεολογίες που είναι συνδεδεμένες με αυτή την ομάδα πιθανότατα συνδέονται επίσης με την προώθηση της κρατικής χρηματοδότησης, την εκπαίδευση και την έμφαση στην κοινωνική δικαιοσύνη. Δεδομένου του μεγέθους της κρατικά χρηματοδοτημένης εκπαίδευσης στην Ευρώπη, οι ιδέες αυτές επικρατούν περισσότερο στους Ευρωπαίους προγραμματιστές παρά στους Αμερικανούς. Η αριστερή υψής ιδέες αυτές βρίσκονται κοντά στις ιδέες των παραδοσιακών αριστερών κομμάτων, ή νεώτερων κομμάτων (όπως το βραζιλιάνικο εργατικό κόμμα).

Η αυτο-απασχόληση σε μεγάλη κλίμακα στον τομέα του λογισμικού έγινε εφικτή στο τέλος της δεκαετίας του 1980. Ιδεολογίες που συνδέονται με αυτήν την ομάδα συνδέονται και με την ελευθερία από την κρατική παρέμβαση (και τους φόρους ειδικότερα). Στις ΗΠΑ έχει πάρει τη μορφή του φιλελεύθερου (Libertarian) Καπιταλισμού- με πολλούς τρό-

πους οι ιδέες αυτές φτάνουν πίσω στους Levellers. Η αριστερή μορφή αυτής της δέσμης ιδεών συνδέεται στενά με τον αναρχισμό. Οι ανεξάρτητες υποδηματοποιοί και τσαγκάρηδες που σχηματίζουν ένα μεγάλο μέρος του πυρήνα του Πруντονισμού τον 19^ο αιώνα είναι ένα κλασικό παράδειγμα.

Αυτές οι δύο ομάδες, ως δημιουργοί ελεύθερου λογισμικού, έχουν τόσα κοινά όσες είναι οι διαφορές που τις χωρίζουν. Η ιδέα της «ελευθερίας» ως υπέρτατη αρχή πίσω από το λογισμικό είναι ο ενοποιητικός παράγοντας, αν και στην πράξη μπορεί να ερμηνεύεται με διαφορετικούς τρόπους από τις δύο ομάδες.

Το νεότερο στοιχείο έρχεται από τους συμμετέχοντες στο ελεύθερο λογισμικό μέσα από τις παραδοσιακές εταιρείες, ή τους εργάτες μεγάλων επιχειρήσεων. Η ομάδα αυτή είναι πιθανότατα λιγότερο ιδεολογικά κινητοποιημένη και δίνει περισσότερη έμφαση στην αναγκαιότητα της ποιότητας στο λογισμικό, παρά στην ελευθερία.

Στην πραγματικότητα τα εγχειρήματα ελεύθερου λογισμικού ξεπερνάνε συνήθως τα όρια των ομάδων αυτών. Ως προγραμματιστές, η οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων είναι άνευ σημασίας. Ουσιαστικά, το ελεύθερο λογισμικό βασίζεται σε μια συμμαχία των τριών ομάδων που έχει για συνδυατικό κρίκο την ίδια την πράξη του προγραμματισμού. Και αυτό είναι ο πυρήνας του πραγματικού ερωτήματος του πλυντηρίου: *μπορεί μια τέτοια συμμαχία όχι μόνο διατηρηθεί, αλλά και να επεκταθεί για να συμπεριλάβει και άλλες ομάδες, ομάδες που μπορεί να μην έχουν κανένα ενδιαφέρον για τον ίδιο τον προγραμματισμό;*

Συμπέρασμα

Το ελεύθερο λογισμικό είναι τόσο κοινωνική όσο και τεχνολογική εξέλιξη και θα συνεχίσει να εξαπλώνεται με κοινωνικά μέσα. Η αναζήτηση για μια μαγική τεχνολογική λύση στο «πρόβλημα του πλυντηρίου» είναι χαμένος κόπος. Το ελεύθερο λογισμικό εξαπλώνεται ήδη πέρα από τα αρχικά κοινωνικά του δεσμά. Η εξαίπλωση της χρήσης ελεύθερου λογισμικού σε αναπτυσσόμενες χώρες είναι ένα σημάδι. Άλλο ένα είναι η αλλαγή από τη ρητορική ακαδημαϊκής ελευθερίας σε αυτή του δικαιώματος διαμοιρασμού και κοινής ανάπτυξης στα πανεπιστήμια. Οι λύσεις στο πρόβλημα του πλυντηρίου θα εμφανιστούν με την εξαίπλωση των αρχών του ελεύθερου λογισμικού και την εφαρμογή τους σε νέες περιχές.

Μαρξισμός και ελεύθερο λογισμικό*

Raoul Victor

*Το παρόν δοκίμιο δημοσιεύθηκε στα αγγλικά τον Μάιο του 2004 στη λίστα του Οεκονομ υπό τον τίτλο "Marxism and free software".

Μετάφραση: Δημήτρης Παλαιοκώστας.

Θα ασχοληθώ με τρία ερωτήματα:

1. Σε ποιο βαθμό ο μαρξισμός επιβεβαιώνεται από την πραγματικότητα του ελεύθερου λογισμικού;
2. Σε ποιο βαθμό ο μαρξισμός αμφισβητείται από αυτήν την πραγματικότητα;
3. Ποια σχέση υπάρχει μεταξύ της πάλης των τάξεων και του ελεύθερου λογισμικού;

Αρχικά θα ήθελα να κάνω μερικές παρατηρήσεις σε ό,τι αφορά το νόημα που προσδίδω στις έννοιες «ελεύθερο λογισμικό» και «μαρξισμός». Με τον όρο ελεύθερο λογισμικό αντιλαμβάνομαι μια «ηθική» με συγκεκριμένη στάση απέναντι στο λογισμικό. Καταγράφω τέσσερα χαρακτηριστικά:

1. Δεν υπόκειται σε εμπορικές σχέσεις αγοραστή/πωλητή.
2. Δεν έχει πατρίδα.
3. Η συνεργασία αποτελεί τη βάση της δραστηριότητας.
4. Η ικανοποίηση της προσφοράς προς την κοινότητα αποτελεί στόχο της παραγωγής.

Ο μαρξισμός είναι σαφώς πιο δύσκολο να κωδικοποιηθεί. Ο Raymond Aron συνήθιζε να λέει ότι ο μαρξισμός έχει την ιδιαιτερότητα ότι μπορεί να εξηγηθεί σε 5 λεπτά, 5 ώρες, 5 χρόνια ή μισό αιώνα. Εδώ θα ήθελα να κάνω δύο παρατηρήσεις. Πρώτον, δεν αποδέχομαι ως μαρξιστικές τις σταλινικές ιδεολογίες. Ο σταλινισμός δεν είναι μαρξισμός ή, καλύτερα, είναι μια νόθευση (διαστρέβλωση) η οποία οδηγεί στο αντίθετο των στόχων του μαρξισμού: αντί για παγκόσμια μη εμπορική οικονομία, ο σταλινισμός υπερασπιζεται ένα εθνικό κρατικό καπιταλισμό. Οι μαρξιστές αριστεροί κομμουνιστές της Γερμανίας και της Ολλανδίας το γνώριζαν αυτό από τη δεκαετία του 1920.

Επίσης, ως μαρξισμό αντιλαμβάνομαι τη θεωρία η οποία, μεταξύ άλλων, ισχυρίζεται ότι η εξέλιξη του καπιταλισμού οδηγεί στη δημιουργία μιας νέας μετά-καπιταλιστικής κοινωνίας χωρίς εμπορικές σχέσεις (και πρώτα από όλα χωρίς μισθωτή εργασία), χωρίς πατρίδες («οι εργάτες δεν έχουν πατρίδα») και βασισμένη στην ελεύθερη συνεργασία των παραγωγών (χωρίς τάξεις), όπου «η ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός αποτελεί όρο για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων».

Η σύμπτωση μεταξύ μαρξισμού και ελεύθερου λογισμικού είναι εντυπωσιακή. Αυτό μας οδηγεί στο πρώτο ερώτημα: Σε ποιο βαθμό ο μαρξισμός επιβεβαιώνεται από την εμφάνιση του ελεύθερου λογισμικού; Ο Μαρξ δεν επινόησε τον κομμουνισμό. Σε πρωτόγονη μορφή, ο κομμουνισμός είναι πολύ παλιά ιδέα. Οι σκλάβοι της αρχαιότητας τον ονειρεύτηκαν, όπως επίσης και κάποιοι από τους πρώτους χριστιανούς, ή τους εξεγερμένους χωρικούς του Μεσαίωνα. Δεν γνωρίζω όλες τις θρη-

σκείες οι οποίες πιστεύουν στον παράδεισο, αλλά σίγουρα δεν γνωρίζω καμία στην οποία τα χρήματα και οι εμπορικές σχέσεις κυβερνούν τον παράδεισο.

Ο Μαρξ ανέπτυξε την άποψη ότι για πρώτη φορά στην ιστορία η υλοποίηση του ονείρου καθίσταται δυνατή με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, όπως ακριβώς ο καπιταλισμός δημιουργήθηκε αιώνες πριν, μέσα από την ανάπτυξη της φεουδαρχίας. Η νέα κοινωνία θα είναι το αποτέλεσμα της εξέγερσης των παραγωγικών δυνάμεων ενάντια στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

Για τον Μαρξ η ιστορία δεν έχει κάποιο στόχο, αλλά μια κατεύθυνση κίνησης: την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, δηλαδή των ανθρώπινων και υλικών μέσων παραγωγής της κοινωνικής ζωής. Οι σχέσεις παραγωγής είναι οι σχέσεις που αναπτύσσουν οι άνθρωποι για τη χρήση των παραγωγικών δυνάμεων. Σε τελική ανάλυση οι παραγωγικές σχέσεις καθορίζονται από την ανάγκη ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Μια πολύ γνωστή φράση του Μαρξ λέει: «Ο χειροκίνητος μύλος σας παράγει την κοινωνία με τον άρχοντα φεουδάρχη, ο ατμοκίνητος μύλος σας παράγει το βιομηχανικό καπιταλιστή».

Η ιστορική εξέλιξη δεν είναι αρμονική. Η ροή της είναι ανώμαλη, αντιφατική, με μεγάλα άλματα μπροστά και περιόδους οπισθοχώρησης. Είναι το αποτέλεσμα της πάλης των αντιθέσεων. Για παράδειγμα, η φεουδαρχία επέτρεψε την ανάπτυξη του εμπορίου, αλλά σε κάποιο βαθμό ανάπτυξης οι φεουδαρχικές σχέσεις έγιναν εμπόδιο στην ανάπτυξή του. Εντός του φεουδαρχικού συστήματος κάθε εμπορική μεταφορά αγαθών υποβάλλονταν σε φόρο από τον τοπικό φεουδάρχη. Όμως, καθώς το εμπόριο αναπτυσσόταν σε ποσότητα και αποστάσεις, ολοένα και περισσότερο οι φόροι-διόδια εμφανίζονταν ως παραλογισμός, αποτελώντας τροχοπέδη για την ανάπτυξή του. Για να καταστεί δυνατή η ανάπτυξη του εμπορίου και των ανθρώπων που είχαν συμφέρον από αυτό, προέκυψε η επανάσταση ενάντια στους φεουδαρχικούς νόμους.

Το ελεύθερο λογισμικό προέκυψε μέσα από την ανάπτυξη των τεχνολογιών που δημιουργήθηκαν μέσα στον καπιταλισμό: τρανζίστορ, υπολογιστές κτλ. Το λογισμικό είναι μια τεράστια πρόοδος των παραγωγικών δυνάμεων. Είναι ένα ανθρώπινο προϊόν το οποίο μπορεί να αποτελεί μέσο παραγωγής όπως ακριβώς ένα σύστημα που ελέγχει μια γραμμή συναρμολόγησης, ή ένα μέσο κατανώλησης όπως ένα φιλμ ή ένα παιχνίδι, και επιπλέον έχει τη νέα και ξεχωριστή ιδιότητα να αναπαράγεται με ελάχιστο κόστος. Οι κεφαλαιοκρατικοί νόμοι, όμως, περιορίζουν την πλήρη ανάπτυξη αυτής της ιδιότητας: πνευματικά δικαιώματα, copyright κτλ. Το ελεύθερο λογισμικό είναι η εξέγερση των νέων παραγωγικών δυνάμεων απέναντι στις παλαιές κεφαλαιοκρατικές σχέσεις

παραγωγής.

Ο Μαρξ δεν γνώρισε ούτε υπολογιστές ούτε λογισμικό. Η πραγματικότητα των αντιθέσεων, που έδωσε ζωή στο ελεύθερο λογισμικό, αποτελεί μια τέλεια επιβεβαίωση της θέσης του για την ιστορία.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Το ελεύθερο λογισμικό είναι επίσης επιβεβαίωση της μαρξιστικής άποψης ότι η μετα-καπιταλιστική κοινωνία μπορεί να είναι μια παγκόσμια μη-εμπορική κοινωνία και όχι μια γραφειοκρατική κοινωνία μισθωτής σκλαβιάς. Τέλος, επιβεβαιώνει τη μαρξιστική άποψη ότι οι ιδέες του κομμουνισμού δεν είναι το αποτέλεσμα σκέψης ενός λαμπρού μυαλού, αλλά της κίνησης της ίδιας της καπιταλιστικής κοινωνίας. Ακόμα και εάν πολλοί χάκερ ακόμα πιστεύουν ότι μαρξισμός σημαίνει εκατομμύρια θανάτων τον 20^ο αιώνα, στην πραγματικότητα δρουν, χωρίς να το γνωρίζουν, με βάση κάποιες βασικές αρχές του μαρξισμού.

Σε ποιο βαθμό ο μαρξισμός αμφισβητείται από το ελεύθερο λογισμικό;

Για το μαρξισμό δεν υπάρχει πιθανότητα ανάπτυξης μιας μορφής κομμουνιστικής οικονομίας εντός του καπιταλισμού. Η επαναστατική τάξη, η εργατική τάξη, είναι η εκμεταλλεζόμενη τάξη χωρίς δύναμη στην οικονομία. Δεν έχει τη δύναμη να αναπτύξει κάποια νέα μορφή κοινωνικής οργάνωσης χωρίς πρώτα να κάνει μια πολιτική επανάσταση, αντίθετα με το παρελθόν όπου η επαναστατική τάξη, όπως για παράδειγμα η αστική τάξη, είχε χτίσει την οικονομική της δύναμη εντός της φεουδαρχίας, εντός της παλαιάς κοινωνίας.

Ο Graham Seaman σε ένα ηλεκτρονικό του μήνυμα έγραψε ότι η ιδέα αυτή «δεν φαίνεται κατηγορηματικά στον Μαρξ, αλλά με βεβαιότητα φαίνεται να γίνεται αποδεκτή απ' όλους τους κομμουνιστές μετά τον Μαρξ».

Ο Μαρξ έγραψε για τους συνεταιρισμούς εργαζομένων, οι οποίοι συλλογούνταν ένα σημαντικό μέρος του κινήματος των εργαζομένων στο 19^ο αιώνα. Είπε ότι η σχέση κεφαλαιοκράτη-εργάτη εξαλείφθηκε, ως ένα βαθμό, μέσα στο συνεταιρισμό. Αλλά επέμεινε στο γεγονός ότι παρέμειναν φυλακισμένοι του περιβάλλοντος κεφαλαιοκρατικού κόσμου, ότι οι εργαζόμενοι ήταν στην πραγματικότητα οι συλλογικοί κεφαλαιοκράτες του εαυτού τους και ότι δεν θα μπορούσαν να αντισταθούν στην ανάπτυξη μονοπωλίων. Ο Μαρξ δεν ανέπτυξε ποτέ μια θεωρία για πιθανή συνύπαρξη μεταξύ της κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και βιώσιμων σταθερών σπόρων κομμουνισμού. Υπό αυτή την έννοια, εάν

καταλαβαίνουμε το ελεύθερο-λογισμικό ως σπέρμα μιας κομμουνιστικής κοινωνίας, ερχόμαστε σε αντίθεση με μια συγκεκριμένη πτυχή του μαρξισμού.

Πριν πάμε στο τρίτο ερώτημα ίσως είναι ενδιαφέρον να ρίξουμε μια ματιά στη διαφορά μεταξύ του κόσμου των συνεταιρισμών και του κόσμου του ελεύθερου λογισμικού. Θα μπορούσε το ελεύθερο λογισμικό να απορροφηθεί, να ενσωματωθεί από τον καπιταλιστικό κόσμο, όπως ακριβώς οι συνεταιρισμοί;

Οι συνεταιρισμοί παραμένουν στο χώρο του εμπορίου, των εμπορικών ανταλλαγών τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τον «εξωτερικό» κόσμο. Πωλούν ό,τι παράγουν και αγοράζουν ό,τι χρειάζονται. Η πιθανή «μη καπιταλιστική» φύση τους παραμένει κλειδωμένη μεταξύ των μελών του. Η κοινότητα του ελεύθερου λογισμικού είναι το αντίθετο. Δεν είναι μόνο μεταξύ των μελών όπου οι σχέσεις είναι διαφορετικές από αυτές του καπιταλισμού. Το ελεύθερο λογισμικό είναι ανοικτό στον «εξωτερικό» κόσμο. Η κοινότητα δίνει τα προϊόντα της έξω από τον κόσμο της και κάνοντας αυτό έχει την τάση να εξαγει μια νέα οικονομική σχέση. Αυτό είναι το πιο δυνατό όπλο επιβίωσης και ανάπτυξης.

Είναι, και θα είναι, δύσκολο για τον καπιταλισμό να παλέψει ενάντια σε αυτήν την ανάπτυξη. Το ελεύθερο λογισμικό είναι ελεύθερο και φθινό, άρα είναι πολύ σημαντικό για ένα σύστημα όπου η παραγωγή βασίζεται στην ανταγωνιστικότητα μέσα από χαμηλά κόστη. Η IBM, για παράδειγμα, υιοθέτησε εν μέρει το Linux για να αποδράσει από το μονοπώλιο της Microsoft, αλλά επίσης για να γίνει πιο ανταγωνιστική. Αυτή η κίνηση, όμως, επιτρέπει και ενθαρρύνει την ανάπτυξη του ελεύθερου λογισμικού. Σε κάποιο βαθμό μπορεί να γίνει παραλληλισμός με τη φεουδαρχία να παλεύει ενάντια στον καπιταλισμό. Ο καπιταλισμός αναπτύχθηκε κυρίως στις φεουδαρχικές πόλεις. Αλλά οι βασιλείς, στη Γαλλία για παράδειγμα, στη μάχη τους ενάντια σε άλλους γαιοκτήμονες έπρεπε να υποστηρίξουν τις πόλεις, γεγονός που με τη σειρά του βοήθησε την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Τελικά οι πόλεις επαναστάτησαν καταστρέφοντας την εξουσία των βασιλέων.

Η πραγματικότητα του ελεύθερου λογισμικού αντιτίθεται στο μαρξισμό σε ένα συγκεκριμένο ερώτημα: στην πιθανότητα εμφάνισης σπερμάτων κομμουνισμού εντός του καπιταλισμού. Η ιδέα όμως της αναγκαιότητας μιας πολιτικής σύγκρουσης, επανάστασης, που θα επιτρέψει στα σπέρματα να αποτελέσουν τη βάση της νέας κοινωνίας πιστεύω ότι παραμένει σωστή.

Ποια είναι η σχέση μεταξύ πάλης των τάξεων και ελεύθερου λογισμικού;

Σύμφωνα με τη θεωρία του Μαρξ η μετα-καπιταλιστική κοινωνία θα οικοδομηθεί από την εργατική τάξη, δηλαδή από τους ανθρώπους οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης σύμφωνα με τους καπιταλιστικούς νόμους της μισθωτής εργασίας και του κέρδους. Από την εποχή της Παρισινής Κομμούνας, το 1871, η ιδέα αυτή έχει επιβεβαιωθεί από την ιστορία σε διαφορετικές περιπτώσεις. Τουλάχιστον εν μέρει καθώς εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες υπερασπίζονταν αντικαπιταλιστικές ιδέες και την ανάγκη μιας νέας κοινωνίας: Ρωσία 1905, Ρωσία 1917, Γερμανία 1918-19, Ουγγαρία 1919, Ιταλία 1920, Ισπανία 1936, Ουγγαρία 1956, στο τέλος της δεκαετίας του '60 και τη δεκαετία του '70 σε Γαλλία, Ιταλία, Αργεντινή, Πορτογαλία κ.α. Αλλά όλα αυτά τα κινήματα ηττήθηκαν. Υπάρχουν πολύ λόγοι που το εξηγούν. Σε όλες όμως υπήρχε μια τεράστια αδυναμία: η έλλειψη ενός καθαρού, συνεκτικού οράματος για τη μετα-καπιταλιστική κοινωνία. Το ρωσικό μοντέλο, το σταλινικό μοντέλο, ήταν και είναι ένα παραπλανητικό μοντέλο, ένα αποκρουστικό μοντέλο.

Στο παρελθόν κατά τη μετάβαση από μια μορφή κοινωνίας σε άλλη, οι άνθρωποι είχαν λίγο ή πολύ την πιθανότητα να δουν στην πράξη τις μορφές της νέας κοινωνίας. Οι φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής αναπτύχθηκαν εντός της αρχαίας σκλαβιάς, οι καπιταλιστικές εντός της φεουδαρχίας. Για παράδειγμα, ένας σκλάβος μπορούσε να δραπετεύσει από τον αφέντη του, να διαφύγει σε μια πόλη και να γίνει ελεύθερος άνθρωπος. Σε κάποιο βαθμό είχε επιλογή. Οι «ελεύθερες πόλεις» αποτελούσαν, κατά μία έννοια, ένα πρακτικό μοντέλο του τι θα μπορούσε να είναι η νέα κοινωνία.

Το ελεύθερο λογισμικό θα μπορούσε να αποτελέσει, σε μερικά χρόνια, ένα είδος προτύπου, έστω εν μέρει, μιας μετα-κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας. Το ελεύθερο λογισμικό μπορεί μόνο να είναι σπέρμα μιας νέας κοινωνίας, δεδομένου ότι δεν μπορεί να περιλάβει τη συνολική παραγωγή. Αποδεικνύει όμως στην πράξη ότι οι άνθρωποι μπορούν να παράγουν τα πιο σύγχρονα και προηγμένα προϊόντα χωρίς εμπορικές σχέσεις και χωρίς κράτος. Αυτή τη στιγμή μόνο μια μικρή μειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού γνωρίζει τι είναι το ελεύθερο λογισμικό, ακόμα και στις ανεπτυγμένες χώρες. Δύσκολα μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στο παρόν, αλλά ίσως τον παίξει στο μέλλον.

Ένα καλό παράδειγμα είναι το Oscar Project. Είναι ένα πρόγραμμα για σχεδίαση αυτοκινήτου με λογισμικό ανοικτού κώδικα. Ξεκίνησε στη Γερμανία και αναπτύχθηκε ώστε να ενσωματώσει και Αμερικανούς

επαγγελματίες σχεδιαστές. (Οι οποίοι κάποια στιγμή σταμάτησαν τη συμμετοχή τους. Στην αρχή στο site ανέφεραν ότι έπρεπε να σταματήσουν χωρίς να μπορούν να πουν οτιδήποτε άλλο. Αργότερα ανακοίνωσαν ότι θα επιστρέψουν στις αρχές του 2004 χωρίς όμως να το πράξουν). Απλά φανταστείτε ότι το πρόγραμμα πραγματοποιείται και ότι θα μπορούσατε να το δείτε στο δρόμο και να πείτε: «Για δες αυτό το αμάξι, είναι ένα από τα καλύτερα και έχει σχεδιαστεί όχι με σκοπό το κέρδος, αλλά για την ευχαρίστηση της δημιουργίας και της προσφοράς στην κοινότητα». Η πραγματοποίηση τέτοιων έργων μπορούν να προσφέρουν στην πεποίθηση ότι η νέα κοινωνία είναι εφικτή, πολύ περισσότερο από χιλιάδες βιβλία και εκδόσεις.

Κάθε κοινωνική μάχη των μισθωτών (όπως για παράδειγμα οι απεργίες και διαδηλώσεις στη Γαλλία, την άνοιξη του 2003, ενάντια στη μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος) έχει διπλό περιεχόμενο. Από τη μία πλευρά, τη διεκδίκηση υψηλότερων μισθών ή την άρνηση χειροτέρευσης των εργασιακών σχέσεων και του επιπέδου ζωής, πάντα εντός του καπιταλιστικού συστήματος. Από την άλλη υπάρχει η τάση να τίθεται σε αμφισβήτηση η λογική του καπιταλισμού καθώς το επίπεδο ζωής καθορίζεται από τη λογική του κέρδους. Οι δύο τάσεις συνυπάρχουν ακόμη και αν η δεύτερη είναι γενικά πολύ αδύναμη. Η τελευταία εμφανίζεται πιο εύκολα όταν το κίνημα εξαπλώνεται μεταξύ εργατών διαφορετικών τομέων (όπως έγινε στη Γαλλία στη διάρκεια του ανοιξιάτικου κινήματος), αλλά σύντομα εξασθενεί λόγω έλλειψης στόχου και απουσίας πίστης ότι μια νέα μετα-καπιταλιστική κοινωνία είναι εφικτή.

Ορισμένοι «μαρξιστές», ειδικά μετά τις ήττες στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η πάλη των τάξεων είναι αδιέξοδη, τμήμα του αυτοελέγχου του κεφαλαίου. Πιστεύω ότι αυτό είναι λάθος. Η ανάπτυξη της πραγματικότητας του ελεύθερου λογισμικού, το γεγονός ότι μπορεί να εξελιχθεί σε σημαντική και υπαρκτή εμπειρία, θα ανοίξει και θα υποκινήσει το επαναστατικό περιεχόμενο, το οποίο εμφανίζεται σε κάθε σημαντική κοινωνική μάχη. Η πάλη των τάξεων και το ελεύθερο λογισμικό δεν αντιτίθενται μεταξύ τους, μπορούν να εμπνεύσουν η μία το άλλο.

Συμπέρασμα

Πολλοί χάκερ αγνοούν τον Μαρξισμό ή, χειρότερα, τον ταυτίζουν με τον Σταλινισμό. Θα απέρριπταν την ιδέα ότι, σε κάποιο βαθμό, δουλεύουν μαρξιστικά όταν αναπτύσσουν ελεύθερο λογισμικό. Είναι αυτό σημαντικό; Όχι ιδιαίτερα, τουλάχιστον προς το παρόν. Το πιο σημαντικό είναι η

πραγματική δουλειά που κάνουν. Καθώς όμως το ελεύθερο λογισμικό θα μεγαλώνει την παρουσία του στην κοινωνική ζωή, τα ριζικά ερωτήματα θα εμφανιστούν και τότε αυτή η άγνοια θα είναι αδυναμία.

Στον τάφο του Μαρξ μπορεί να διαβάσει κανείς : «Οι φιλόσοφοι έχουν περιγράψει τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο. Το θέμα πάντως είναι να τον αλλάξουμε». Τα μέλη της κοινότητας του ελεύθερου λογισμικού αλλάζουν τον κόσμο. Αργά ή γρήγορα θα πρέπει να έχουν μια γενική φιλοσοφία της ιστορίας για να καταλάβουν όλες τις διαστάσεις και προοπτικές των πράξεών τους. Ίσως τότε ανακαλύψουν και αναπτύξουν τον Μαρξισμό ως ένα εργαλείο της δουλειάς τους.

Η ομότιμη παραγωγή ως εναλλακτική στον καπιταλισμό*

Jakob Rigi

*Το παρόν δημοσιεύθηκε στα αγγλικά στο πρώτο τεύχος της επιθεώρησης Journal of Peer Production υπό τον τίτλο "Peer to peer production as the alternative to capitalism: A new communist horizon". Πρωτοδημοσιεύθηκε στα ελληνικά στον ιστότοπο της εφημερίδας Δράση.

Μετάφραση: Γιώργος Παντελαίος

Η παρούσα κρίση του καπιταλισμού έχει προκαλέσει διαμαρτυρίες, εξεγέρσεις και επαναστάσεις σε μεγάλα τμήματα του πλανήτη που περιλαμβάνουν τρία δισεκατομμύρια κατοίκους. Ακόμα και το συμβατικό περιοδικό Time έκανε τον «διαδηλωτή» πρόσωπο της χρονιάς. Η λεζάντα στο εξώφυλλο του Time έχει ως εξής: *Από την Αραβική Άνοιξη στην Αθήνα, από το κίνημα Occupy Wall Street στη Μόσχα*. Η Κίνα, η Χιλή, η Ισπανία, η Αγγλία, η Ιταλία, η Ινδία, το Ισραήλ, το Ιράν και η Γαλλία, μεταξύ άλλων, μπορούν να προστεθούν στις εστίες των πρόσφατων κοινωνικών διαμαρτυριών που αναφέρει το Time.

Τα κινήματα διαμαρτυρίας έχουν θέσει στην ιστορική ημερήσια διάταξη εναλλακτικές λύσεις για τον καπιταλισμό (Hardt και Negri 2011). Το παρόν άρθρο υποστηρίζει ότι ένα τμήμα των εργατών της γνώσης έχουν ήδη δημιουργήσει έναν καινούργιο τρόπο παραγωγής που ονομάζεται «ομότιμη παραγωγή», η οποία είναι βιώσιμη εναλλακτική στον καπιταλισμό. Αν και ακόμα βρίσκεται στα πρώτα βήματά της και κυριαρχείται από τον καπιταλισμό, η ομότιμη παραγωγή εμφανίζει σαφώς τα κύρια χαρακτηριστικά της ισόνομης κοινωνίας. Το ίδιο το γεγονός ότι τμήματα των ακτιβιστών της ομότιμης παραγωγής και των εργαζομένων στις τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών συμμετέχουν ενεργά στις σημερινές διαδηλώσεις, μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά στη σύνδεση της ομότιμης παραγωγής με τα κινήματα αυτά.

Στο περιβάλλον της ομότιμης παραγωγής, οι παραγωγοί παράγουν αγαθά συλλογικά μέσω της εθελοντικής συμμετοχής σε ένα σύστημα παραγωγής που είναι αποκεντρωμένο και βασισμένο σε δίκτυα. Οι εθελοντές επιλέγουν τις εργασίες που θα εκτελέσουν, το ποσό του χρόνου που ξοδεύουν για τη συλλογική παραγωγή, καθώς και τον τόπο και το χρόνο της παραγωγικής τους δραστηριότητας. Όσον αφορά στη διανομή, οποιοσδήποτε στον κόσμο μπορεί να χρησιμοποιεί τα προϊόντα δωρεάν σύμφωνα με τις δικές του ανάγκες και ανεξάρτητα από τη συνεισφορά του (Benkler 2006). Αυτός ο τρόπος παραγωγής είναι παρόμοιος με ό,τι ο Μαρξ (1978α, 1978β) περιγράφει ως «προηγμένο κομμουνισμό». Ως εκ τούτου έχει επίσης ονομαστεί «κυβερνοκομμουνισμός» (Kleiner 2010, Barbrook 2007, Moglen 2003).

Η ομότιμη παραγωγή και η προηγμένη φάση του κομμουνισμού του Μαρξ

Καθώς η ιστορία του σύγχρονου τρόπου της ομότιμης παραγωγής έχει ήδη γραφτεί (Söderberg 2008, Raymond 2001, Weber 2004), θα κάνω μια σύντομη παύση εδώ σε δύο καθοριστικές στιγμές της ιστορίας της,

δηλαδή στην εφεύρεση της Γενικής Άδειας Δημόσιας Χρήσης και του ελεύθερου λογισμικού από τον Richard Stallman το 1984, και στην εφεύρεση του συστήματος της εθελοντικής συλλογικής συνεργασίας online από τον Linus Torvalds το 1991.

Ο Stallman δημιούργησε το Ίδρυμα Ελεύθερου Λογισμικού (Free Software Foundation) με την κυκλοφορία ενός κώδικα βάσει άδειας, την οποία ονόμασε «Γενική Άδεια Δημόσιας Χρήσης» (GNU General Public License ή GNU GPL ή απλά GPL). Η άδεια αυτή εγγυόταν τέσσερις ελευθερίες: το τρέξιμο του προγράμματος για οποιονδήποτε σκοπό, τη μελέτη και την προσαρμογή του προγράμματος, την αναδιανομή αντιγράφων είτε δωρεάν είτε σε λογική τιμή, και την αλλαγή και βελτίωση του προγράμματος. Ο Stallman περιέλαβε στην άδεια τη λεγόμενη ρήτρα «copyleft» (λογοπαίγνιο με τη λέξη copyright που σημαίνει το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας). Σύμφωνα με τη ρήτρα αυτή, κάθε κώδικας που θα περιλαμβάνει ένα συστατικό που προέρχεται από κώδικα που έχει παραχωρηθεί με γενική δημόσια άδεια, πρέπει επίσης να κυκλοφορήσει εξ ολοκλήρου βάσει γενικής δημόσιας άδειας. Η ρήτρα copyleft είναι διαλεκτική άρνηση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας, επειδή ταυτόχρονα διατηρεί και καταργεί τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (Stallman 2002).

Η σημασία της Γενικής Άδειας Δημόσιας Χρήσης (ΓΑΔΧ) έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας διατυπώθηκε ένα καθολικό δικαίωμα ιδιοκτησίας. Κοινά αγαθά υπάρχουν από την αρχή της ανθρωπότητας με διάφορες μορφές και ανάμεσα σε διάφορους πολιτισμούς (Μαρξ 1965, Polanyi 1992, Ostrom 1990). Αλλά όλες οι μορφές τους, εκτός από τη γνώση, ήταν πάντοτε σε συνάρτηση με κάποια εδαφική περιοχή και ανήκαν σε συγκεκριμένες κοινότητες, φυλές ή κράτη. Ως εκ τούτου, κατά κανόνα, οι ξένοι αποκλείονταν.

Η γενική άδεια δημόσιας χρήσης δημιούργησε παγκόσμια κοινά αγαθά που αγκάλιαζαν σχεδόν τα πάντα και ήταν ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εδαφική περιοχή. Εξαιρούσε μόνο τους χρήστες αυτούς που δεν δέχονταν να κυκλοφορήσουν τα δικά τους προϊόντα βάσει της ΓΑΔΧ. Η άδεια έχει τροποποιηθεί με τη μορφή του λογισμικού ανοικτού κώδικα, προκειμένου να εξυπηρετήσει εμπορικά συμφέροντα. Αυτό το νέο πρωτόκολλο το μόνο που κάνει είναι να υποχρεώνει τους χρήστες να κυκλοφορούν βάσει ΓΑΔΧ τα τμήματα εκείνα των προϊόντων τους που προέρχονται από προϊόντα με ΓΑΔΧ. Ο ιδιοκτήτης μπορεί να κρατήσει τα άλλα τμήματα ως ιδιωτική περιουσία.

Για τους σκοπούς αυτού του άρθρου θα επικεντρωθώ μόνο στη ΓΑΔΧ, επειδή αντιπροσωπεύει την ουσία της νέας παγκόσμιας και καθολικής κοινοκτημοσύνης της γνώσης. Οι περισσότερες μορφές της γνώσης

ανήκουν σε όλους. Ο Merton (1979) υποστήριξε ότι η επιστήμη απαιτεί μια κομμουνιστική μορφή παραγωγής και διανομής. Αν και υπήρξαν εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα (οι σαμάνοι, οι μάγοι, οι ιερείς και οι τεχνίτες, μεταξύ άλλων, προσπάθησαν να κρατήσουν μυστική τη γνώση τους ή να τη μεταδώσουν μόνο σε επιλεγμένα άτομα), ο καπιταλισμός και οι συνακόλουθοι θεσμοί της πνευματικής ιδιοκτησίας και των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας περιφρουρούσαν συστηματικά εκείνες τις μορφές της γνώσης που θα μπορούσαν να αποφέρουν κέρδη (Boyle 1996). Καθώς η γνώση έγινε σημαντικός παράγοντας του πληροφοριακού καπιταλισμού, ένα δρακόντειο καθεστώς πνευματικών δικαιωμάτων γιγαντώθηκε δραματικά (Lessig 2005). Η ΓΑΔΧ αποτέλεσε μια πρωτοποριακή νομική και παραγωγική στρατηγική για την παραγωγή της παγκόσμιας κοινοκτημοσύνης της γνώσης και την προστασία της από την εισβολή του καπιταλισμού. Με αυτήν την έννοια, η πρωτοβουλία του Stallman ήταν ένα σημαντικό ορόσημο για τον αγώνα των εργατών της γνώσης ενάντια στον πληροφοριακό καπιταλισμό (Söderberg 2008).

Ο Linus Torvalds, όμως, ήταν αυτός που ανέδειξε αυτήν την τοπική εξέλιξη σε παγκόσμιο επίπεδο, με την πλήρη αξιοποίηση της ικανότητας του διαδικτύου για διανομή. Η παραγωγή του Linux ήταν πραγματικά μια επανάσταση στην οργάνωση της συνεργασίας ανάμεσα σε μεγάλο αριθμό παραγωγών. Ο Μαρξ υποστήριξε ότι κάθε επιστημονική γνώση ήταν προϊόν συλλογικής εργασίας (Μαρξ 1981: 199), εφόσον ο κάθε επιστήμονας βασιζόταν και συνέχιζε τα επιτεύγματα των προηγούμενων. Αλλά η συλλογική αυτή διάσταση της επιστήμης δεν ήταν αποτέλεσμα συνειδητής και ταυτόχρονης συνεργασίας των επιστημόνων, αλλά τυχαίας μετάδοσης της γνώσης στο χρόνο και το χώρο. Η εφεύρεση του Torvald ξεπέρασε τα εμπόδια του χρόνου και του χώρου με τη χρήση του διαδικτύου. Επομένως έκανε εφικτή την ταυτόχρονη, συνειδητή, εθελοντική, συντονισμένη και παγκόσμια συνεργασία μεγάλου αριθμού παραγωγών. Ο συνδυασμός της ΓΑΔΧ με τον τρόπο συνεργασίας του Linux αποτελεί την ουσία του ομότιμου τρόπου παραγωγής, ο οποίος συμπίπτει με τις γενικές αρχές της προηγμένης μορφής του κομμουνισμού που περιγράφει ο Μαρξ:

1. Δε θα υπάρχει αντιστοιχία ανάμεσα στη συμβολή του καθενός στην κοινωνική παραγωγή και στο μερίδιό του από το σύνολο των κοινωνικών προϊόντων. Θα συμβάλει ανάλογα με τις ικανότητές του και θα χρησιμοποιεί προϊόντα σύμφωνα με τις ανάγκες του. Το χρήμα ως ποσοτική μέτρηση της αξίας θα εξαφανιστεί (Μαρξ 1978β). Το χρήμα δεν παίζει κανένα ρόλο στο εσωτερικό σύστημα της ομότιμης παραγωγής, αν και εξακολουθεί να αποτελεί το εξωτερικό του πλαίσιο και να ασκεί πίεση σε αυτό.

2. Στον προηγμένο κομμουνισμό του Μαρξ, ο καταμερισμός της εργασίας και μαζί του το κράτος και η αγορά εξαφανίζονται (Μαρξ 1978 α, β). Στην ομότιμη παραγωγή, ο καταμερισμός της εργασίας αντικαθίσταται από την κατανομή της εργασίας (Weber, 2004) και τίθεται υπό αμφισβήτηση η λογική του κράτους και της αγοράς (βλ. παρακάτω).

3. Ο Μαρξ πρόβλεψε (1978α) ότι ο προηγμένος κομμουνισμός θα υπερέβαινε την αποξένωση, όχι μόνο καταργώντας τη λογική της ποσοτικής ισοδυναμίας στη σφαίρα της ανταλλαγής ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία και ανάμεσα στα άτομα, αλλά και καταργώντας τον καταμερισμό της εργασίας και δίνοντας τη δυνατότητα στα άτομα να χρησιμοποιούν τα κοινωνικώς παραγόμενα μέσα παραγωγής για να υλοποιήσουν τις δικές τους δημιουργικές δυνάμεις. Τα εθνογραφικά μου ευρήματα δείχνουν ότι η δημιουργικότητα και η αναγνώριση από τους ομότιμους είναι από τα ισχυρότερα κίνητρα των ομότιμων παραγωγών (βλ. Επίσης Weber 2004). Ο Söderberg (2008) δείχνει πώς η δημιουργικότητα της ομότιμης παραγωγής υπερβαίνει την αποξένωση.

Στο σημείο αυτό μπορούμε να θέσουμε τα εξής ερωτήματα:

1. Είναι η ομότιμη παραγωγή πραγματικά ένας νέος ιστορικός τρόπος παραγωγής ή απλώς ένα προσάρτημα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής;

2. Ποια είναι η σχέση της με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής;

3. Σε ποιο βαθμό μπορεί να εφαρμοστεί η ομότιμη παραγωγή στην παραγωγή υλικών αντικειμένων;

4. Τι πιθανότητες έχει να αντικαταστήσει ή να εκτοπίσει εντελώς τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής;

Η ομότιμη παραγωγή ως νέος ιστορικός τρόπος παραγωγής

Ας περιγράψουμε εν συντομία τη μαρξιστική έννοια του τρόπου παραγωγής (Μαρξ 1978γ). Η παραγωγή είναι μια διαδικασία στην οποία οι άνθρωποι παράγουν προσχεδιασμένα αγαθά. Τα αγαθά αυτά μπορεί να είναι υλικά (όπως το ψωμί), υπηρεσίες (όπως η περιθαλψη και η εκπαίδευση) ή πληροφορίες και γνώσεις (όπως τα λογισμικά). Τις δυνάμεις παραγωγής τις αποτελούν οι άνθρωποι, οι γνώσεις και οι δεξιότητές τους, τα μέσα που χρησιμοποιούν, το υλικό στο οποίο επενεργούν, και άλλες υλικές συνθήκες παραγωγής όπως η ενέργεια, τα κτήρια, κτλ. Οι σχέσεις παραγωγής είναι «σαφείς» και «απαραίτητες» σχέσεις ανθρώπων που αντιστοιχούν στο υλικό στάδιο των παραγωγικών δυνάμεων. Οι σχέσεις ιδιοκτησίας είναι νομικές εκφράσεις των σχέσεων παραγωγής.

Ο τρόπος παραγωγής είναι το σύνολο των παραγωγικών δυνάμεων και των σχέσεων παραγωγής μαζί.

Οι παραγωγικές δυνάμεις της ομότιμης παραγωγής αντιστοιχούν σε ό,τι ορίζει ο Manuel Castells (2010/1996: 70-72) ως «πληροφοριακό τεχνολογικό υπόδειγμα». Το σφαιρικό αυτό υπόδειγμα δίνει έμφαση στην άτυπη δικτύωση και την ευελιξία, και χαρακτηρίζεται από το ότι η τεχνολογία επενεργεί στις πληροφορίες και οι πληροφορίες επενεργούν στην τεχνολογία, καθώς και από την ενσωμάτωση διάφορων τεχνολογιών όπως η μικροηλεκτρονική, οι τηλεπικοινωνίες, η οπτικοηλεκτρονική και οι υπολογιστές σε ένα μεγαλύτερο σύστημα. Αξίζει να τονίσουμε ότι οι ίδιοι οι εργάτες της γνώσης είναι σημαντικό στοιχείο ή το πιο σημαντικό στοιχείο των παραγωγικών δυνάμεων του πληροφοριακού τεχνολογικού υποδείγματος.

Η κεντρική φύση των πληροφοριών/γνώσεων και η δομή του δικτύου αντικρούουν εγγενώς τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Η λογική του δικτύου απαιτεί ότι η γνώση που παράγεται σε κάθε κόμβο ενός παγκόσμιου ολοκληρωμένου δικτύου θα πρέπει να ρέει ελεύθερα και οριζόντια προς όλες τις κατευθύνσεις σε όλους τους άλλους κόμβους. Η γνώση είναι μη ανταγωνιστικό αγαθό και μπορεί να αναπαραχθεί χωρίς επιπλέον κόστος. Είναι επίσης καθολική, καθώς το ίδιο αντικείμενο της γνώσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ταυτόχρονα από όλους στον πλανήτη. Ωστόσο, ο καπιταλισμός εμποδίζει την ελεύθερη ροή της γνώσης σε όλες τις κατευθύνσεις στο διαδίκτυο. Είναι αλήθεια ότι ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, μετά την προσαρμογή του στο πληροφοριακό τεχνολογικό υπόδειγμα, έχει γίνει παγκόσμιος και έχει υιοθετήσει όλο και περισσότερο δικτυακή μορφή. Παρ' όλα αυτά, το άθροισμα όλων των πιθανών δεσμών του διαδικτύου υπερβαίνει σημαντικά το άθροισμα των δεσμών των παγκόσμιων δικτύων κεφαλαίου. Επομένως η δυνατότητα του διαδικτύου ως υποδειγματικής παραγωγικής δύναμης της εποχής μας υπερβαίνει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής (Hardt και Negri 2000).

Το ίδιο ισχύει και για τις γνώσεις-πληροφορίες, μια άλλη υποδειγματική παραγωγική δύναμη της εποχής μας. Η γνώση είναι καθολική και μη ανταγωνιστική. Το κεφάλαιο κόβει για τον εαυτό του ένα επιλεγμένο υποδιαδίκτυο από το συνολικό διαδίκτυο: το παγκόσμιο δίκτυο της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Η ροή γνώσης-κεφαλαίου είναι περιφραγμένη σε αυτό το επιλεγμένο υποδιαδίκτυο. Ακόμα και σε αυτό η ροή της γνώσης δεν είναι ελεύθερη. Πρώτον, μέσα στον ανταγωνισμό των διάφορων πολυεθνικών, σημαντικές μορφές γνώσης έχουν γίνει όλο και πιο κρυφές και φυλάσσονται ζηλότυπα για ένα μόνο μικρό αριθμό σχεδιαστών και μηχανικών από συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Δεύτερον, η

εμπορευματοποιημένη γνώση μπορεί να μετακινηθεί από τον έναν κόμβο στον άλλον μόνο με την ανταλλαγή χρήματος. Με άλλα λόγια, η ίδια η εμπορευματική της μορφή είναι μορφή περιφραξης.

Το πληροφοριακό τεχνολογικό υπόδειγμα έρχεται επίσης σε βαθιά αντίθεση με την καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής. Το διαδίκτυο είναι ένα δίκτυο ανοικτής επέκτασης στο οποίο κάθε κόμβος μπορεί να συνδεθεί με οποιονδήποτε άλλο κόμβο άμεσα και οριζόντια. Αυτό σημαίνει ότι οι μονάδες παραγωγής μπορούν να γίνουν παγκόσμια, συνδεδεμένα, ανεξάρτητα από εδαφικό χώρο, δίκτυα ανοικτής επέκτασης, αποτελούμενα από άμεσους παραγωγούς που συνεργάζονται ο ένας με τον άλλον οριζόντια (αν και η μεσολάβηση μιας συντονιστικής αρχής ίσως να είναι αναγκαία) και παράγουν διάφορα αγαθά. Αυτό δεν είναι τίποτα άλλο παρά η κοινωνική οργάνωση της παραγωγής πληροφορίας, δηλαδή το μοντέλο της ομότιμης παραγωγής. Το Linux, που είναι το μοντέλο που εγκαινίασε την ομότιμη παραγωγή, είναι πράγματι ένα πρακτικό παράδειγμα τέτοιου δικτύου συνεργασίας. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η Wikipedia. Αυτό το μοντέλο μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε μορφή γνωστικής παραγωγής και σε μεγάλο βαθμό στην υλική παραγωγή μέσω αυτοματισμού (βλ. επίσης Bauwens 2011).

Ριζική ρήξη με τον καπιταλισμό

Ενώ πρακτικά και εμπειρικά ο ομότιμος τρόπος παραγωγής εξακολουθεί να βρίσκεται υπό την επίδραση του καπιταλισμού και να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εκείνον (η αγορά ηλεκτρονικών υπολογιστών και άλλων υλικών και υπηρεσιών, καθώς και η χρήση των υποδομών του), η λογική του έρχεται σε ριζική αντίθεση με αυτήν του κεφαλαίου. Περιέγραφα εν συντομία παραπάνω σημαντικές πτυχές της ομότιμης παραγωγής που συμφωνούν με την κατανόηση του Μαρξ για τον κομμουνισμό. Όλες αυτές οι πτυχές έρχονται σε αντίθεση με τη λογική του κεφαλαίου. Εδώ θα αποδείξω ότι η λογική της ομότιμης παραγωγής έρχεται σε βαθιά αντίθεση με τον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας, επειδή ο καταμερισμός της εργασίας είναι το βασικό στοιχείο κάθε τρόπου παραγωγής. Επιτρέψτε μου να τονίσω ότι στην ομότιμη παραγωγή έχουμε κατανομή της εργασίας και όχι καταμερισμό της εργασίας (Weber 2004). Οι τρόποι συνεργασίας στην ομότιμη παραγωγή και η διανομή των προϊόντων καθιστούν περιττό τον καπιταλιστικό μικρο-καταμερισμό (καταμερισμός εντός ξεχωριστών μονάδων παραγωγής) και μακρο-καταμερισμό (καταμερισμός ανάμεσα σε διαφορετικές μονάδες) της εργασίας.

Ομότιμη παραγωγή και ο καπιταλιστικός μικρο-καταμερισμός της εργασίας

Στο επίπεδο της επιχείρησης η καπιταλιστική διαχείριση επιβάλλει στους εργαζομένους τον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας. Οι καπιταλιστές (ή οι διευθυντές που διορίζουν) συγκεντρώνουν τους εργάτες μαζί κάτω από την ίδια στέγη και τους βάζουν σε συγκεκριμένες θέσεις στην παραγωγική γραμμή του καταμερισμού της εργασίας υπό τη διεύθυνσή τους. Η συνεργασία μεταξύ των εργαζομένων είναι προϊόν του κεφαλαίου (Μαρξ 1976). Η εφεύρεση των μηχανών τελειοποίησε τον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας και οδήγησε στον τεύλορισμό, στον οποίο το κεφάλαιο, με τη χρήση επιστημονικών μεθόδων, καθιέρωσε ένα πλήρες δεσποτικό σύστημα πάνω στους εργάτες (Braverman 1974). Οι μελετητές του μετα-φορντισμού υποστηρίζουν ότι ο μετα-φορντισμός έχει ξεπεράσει τον τεύλορισμό με την ενίσχυση των δεξιοτήτων των εργατών και τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων (Amin 1994). Παρόμοιοι ισχυρισμοί έχουν γίνει επίσης και για τη λεγόμενη ιαπωνοποίηση (Kaplinsky 1988). Αυτοί οι ισχυρισμοί είναι στην καλύτερη περίπτωση αμφιλεγόμενοι (Castells 2010/1996). Πολλοί υποστηρίζουν ότι ο τεύλορισμός εξακολουθεί να είναι η κυρίαρχη μορφή οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας (Tomanev 1994, Huws 2003).

Ανεξάρτητα από την εγκυρότητα της υπόθεσης του μετα-φορντισμού, μπορούμε να πούμε με ασφάλεια ότι οι εργάτες ακόμα κατανέμονται σε κλειστούς χώρους και τους διαχειρίζονται δεσποτικά οι αντιπρόσωποι του κεφαλαίου. Αν και μια μικρή επίλεκτη ομάδα εργατών μπορεί να απολαμβάνει μερική αυτονομία, το σύνολο των εργασιακών διαδικασιών ελέγχεται κεντρικά από διευθυντές οι οποίοι ενσωματώνουν την εργασία ξεχωριστών εργατών σε μια συνολική συνεργατική διαδικασία εργασίας. Ο Andre Gorz (1999: κεφάλαιο 2), υπέρμαχος της υπόθεσης του μετα-φορντισμού, λέει ότι ο μετα-φορντισμός έχει αντικαταστήσει τον απρόσωπο και μηχανοποιημένο δεσποτισμό του τεύλορισμού με νέες μορφές ατομικής υποδούλωσης. Οι μεμονωμένοι παραγωγοί δεν επιλέγουν τις εργασίες τους ή το ρυθμό, την ώρα και τον τόπο της εργασίας τους. Με άλλα λόγια, η διαδικασία της εργασίας είναι τόσο τοπικά όσο και χρονικά ενταγμένη σε έναν «μικροχώρο». Υπό την έννοια αυτή, η αντίθεση με την ομότιμη παραγωγή δεν θα μπορούσε να είναι μεγαλύτερη. Στη συνεργασία της ομότιμης παραγωγής οι διαδικασίες εργασίας τόσο χρονικά όσο και τοπικά είναι ανεξάρτητες σε παγκόσμιο επίπεδο από κάποιο χώρο.

Η όλο και πιο περίπλοκη ανάπτυξη των ιεραρχικών μικρο-καταμερισμών της εργασίας, η οποία ήταν σημαντικός παράγοντας για την

αύξηση της παραγωγικότητας της βιομηχανικής εργασίας, αποτελεί εμπόδιο για την παραγωγικότητα της γνωστικής εργασίας. Ο Brook (1975) απέδειξε ότι σε μια κεντρική οργάνωση η αύξηση του αριθμού των μηχανικών που εργάζονται σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα λογισμικού, μειώνει την απόδοση δημιουργώντας περιττές περιπλοκές με εκθετικό ρυθμό. Ο Raymond (2001) έδειξε ότι αυτό δεν ισχύει για την αποκεντρωμένη δικτυακή συνεργασία της ομότιμης παραγωγής. Εδώ η αύξηση του αριθμού των εργατών αυξάνει την απόδοση και βελτιώνει το προϊόν. Η υπόθεση αυτή μπορεί να ισχύει για όλες τις μορφές της γνωστικής παραγωγής.

Η online εθελοντική συνεργασία που βασίζεται σε δίκτυο ανατρέπει τη λογική της προς τα κάτω καπιταλιστικής διαχείρισης, η οποία είναι και η λογική του καπιταλιστικού κράτους. Ωστόσο, υπάρχει μια μορφή κεντρικού ελέγχου στην ομότιμη παραγωγή. Η ανάπτυξη του κάθε έργου ελέγχεται τελικά από το άτομο ή τα άτομα που θα το ξεκινήσουν στο διαδίκτυο. Στις κρίσιμες αποφάσεις εκείνος/εκείνοι έχουν τον τελευταίο λόγο, αν και υπάρχει χώρος για εκτενείς συζητήσεις. Ωστόσο, αν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες δεν είναι ευχαριστημένοι με τις αποφάσεις που λαμβάνονται από την «ηγεσία», έχουν το δικαίωμα να πάρουν όλο το έργο και να το αναπτύξουν στην κατεύθυνση που επιθυμούν. Είναι ανάγκη να εξεταστεί με κριτικό πνεύμα αν αυτή η μορφή της «συγκέντρωσης» είναι επίδραση του εξωτερικού καπιταλιστικού περιβάλλοντος ή εγγενές χαρακτηριστικό της ομότιμης παραγωγής (O'Neil 2009).

Ομότιμη παραγωγή και ο καπιταλιστικός μακρο-καταμερισμός της εργασίας

Στον καπιταλιστικό μακρο-καταμερισμό της εργασίας, οι διαφορετικές μονάδες παραγωγής δεν αλληλοσυνδέονται άμεσα, αλλά μέσω της διμεσολάβησης της αγοράς. Οι εργάτες ανταλλάσσουν την εργασία τους με μισθό και τα προϊόντα της εργασίας τους γίνονται εμπορεύματα που ανήκουν σε καπιταλιστές και πωλούνται στην αγορά. Μόνο με αυτόν τον τρόπο οι εργασίες των άμεσων παραγωγών από διάφορες μονάδες και κλάδους παραγωγής αλληλοσυνδέονται και γίνονται μέρη της συνολικής κοινωνικής εργασίας της κοινωνίας. Η κάθε μονάδα παραγωγής γίνεται συστατικό στοιχείο του συνολικού καπιταλιστικού μακρο-καταμερισμού της εργασίας στο βαθμό που παράγει εμπορεύματα που πωλούνται (Μαρξ 1978). Αντίθετα, τα προϊόντα της ομότιμης παραγωγής είναι κυρίως παγκόσμια κοινά αγαθά (Κοινά).

Παρά το γεγονός ότι η ΓΑΔΧ επιτρέπει την πώληση των προϊόντων,

είναι κοινή λογική ότι κανείς δεν πληρώνει για ένα προϊόν το οποίο είναι διαθέσιμο δωρεάν. Η εμπορική χρήση των προϊόντων της ομότιμης παραγωγής δεν τα κάνει εμπορεύματα, επειδή ο χρήστης δεν πληρώνει για αυτά και επομένως δεν καταγράφουν το κόστος του εμπορεύματος. Από αυτό προκύπτει ότι ο συνολικός μόχθος που ξοδεύεται παγκοσμίως σήμερα για τις διάφορες μορφές της ομότιμης παραγωγής, είναι εκτός του καπιταλιστικού κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Στην παρούσα φάση, η ομότιμη παραγωγή οριοθετείται επίσης από την εμπορευματική μορφή, καθώς μεγάλα τμήματα των μέσων παραγωγής είναι εμπορεύματα και οι συντελεστές της ομότιμης παραγωγής πρέπει να κερδίσουν χρήματα. Ωστόσο, μια πλήρως αναπτυγμένη κοινωνία ομότιμης παραγωγής δεν είναι συμβατή με χρήματα και εμπόρευμα. Η εμπορευματική μορφή εξ ορισμού οριοθετεί τις ελευθερίες που εγγυάται η ΓΑΔΧ. (Στο σημείο αυτό μπορεί επίσης να φτάσει κανείς με τη χρήση της μαρξιστικής θεωρίας της αξίας. Ωστόσο αυτό απαιτεί μεγάλη επιχειρηματολογία για την οποία δεν υπάρχει εδώ χώρος).

Για να συνοψίσουμε, οι παραγωγικές δυνάμεις του πληροφοριακού τεχνολογικού υποδείγματος σε συνδυασμό με την αποκεντρωμένη μορφή συνεργασίας βάσει δικτύου, την απουσία μισθωτής εργασίας, την εθελοντική συνεισφορά και τη μορφή των προϊόντων που είναι κοινά για όλους, αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά του ομότιμου τρόπου παραγωγής. Παρά το γεγονός ότι ο ομότιμος τρόπος παραγωγής είναι ακόμα στα πρώτα του βήματα, η λογική του είναι σαφώς διαφορετική από εκείνη του καπιταλισμού και έχει δημιουργηθεί ως απάντηση στις απαιτήσεις των νέων παραγωγικών δυνάμεων. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής είναι εμπόδιο για την υλοποίηση των δυνατοτήτων της γνώσης στην εποχή του διαδικτύου. Περιορίζει την ανθρώπινη δημιουργικότητα και γενικότερα την ανάπτυξη των εργατών της γνώσης. Συνεπώς δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ένα τμήμα των εργατών της γνώσης έχει επαναστατήσει ενάντια στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής με την εμφάνιση της ομότιμης παραγωγής. Όπως υποστηρίζει ο Söderberg (2008), αυτό αποτελεί μορφή ταξικής πάλης.

Η σχέση του ομότιμου τρόπου παραγωγής με τον καπιταλισμό

Η νέα κοινωνική παραγωγή αποτελείται από νησιά στη θάλασσα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η σχέση αυτών των δύο, όπως τονίστηκε παραπάνω, είναι σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και ανταγωνισμού. Η κοινωνική παραγωγή εξαρτάται από τον καπιταλισμό για την απόκτηση κάποιων μέσων παραγωγής και των μισθών των συνεργατών

της, ενώ ο καπιταλισμός από την άλλη πλευρά χρησιμοποιεί δωρεάν τα κοινά αγαθά της κοινωνικής παραγωγής.

Οι μαρξιστές διακρίνουν ανάμεσα στον τρόπο παραγωγής και τον κοινωνικό σχηματισμό. Ο κοινωνικός σχηματισμός είναι ένα ολοκληρωμένο κοινωνικοοικονομικό, ιδεολογικό/πολιτισμικό σύστημα. Μπορεί να αποτελείται από περισσότερους τους ενός τρόπους παραγωγής. Ωστόσο, ένας τρόπος παραγωγής υπερισχύει έναντι των άλλων και οι επιταγές του καθορίζουν τα γενικά χαρακτηριστικά του κοινωνικού σχηματισμού. Με αυτήν την έννοια μπορούμε να θεωρήσουμε τους φεουδαρχικούς και καπιταλιστικούς κοινωνικούς σχηματισμούς διαφορετικούς από τους φεουδαρχικούς και καπιταλιστικούς τρόπους παραγωγής. Παρά το γεγονός ότι ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής υπερισχύει έναντι άλλων τρόπων παραγωγής, δεν μπορεί να διαγράψει τις συγκεκριμένες λογικές τους. Η συνεχής ένταση και αλληλεξάρτηση μεταξύ του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής και των δευτερευόντων, κάνουν τους κοινωνικούς σχηματισμούς δυναμικά, άνισα και σύνθετα φαινόμενα.

Ο καπιταλιστικός κοινωνικός σχηματισμός έχει περάσει από τρεις μερικώς αλληλεπικαλυπτόμενες φάσεις: την αναδυόμενη, την κυρίαρχη και τη φθίνουσα. Στην αναδυόμενη φάση (1850-1950), ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής υπερίσχυε έναντι του φεουδαρχικού και του οικιακού τρόπου παραγωγής καθώς και άλλων τρόπων παραγωγής πριν από τον καπιταλιστικό σε όλον τον κόσμο, αποσπώντας εργατικά χέρια και αξία από αυτούς (Mandel 1972: κεφάλαιο 2). Στη δεύτερη φάση (1950-1980), ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής διέβρωσε βαθιά τους τρόπους παραγωγής που ήταν προγενέστεροι του καπιταλιστικού και τους αντικατέστησε με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής. Ο καπιταλισμός επεκτάθηκε τόσο εντατικά (διεισδύοντας σε νέους τομείς παραγωγικής δραστηριότητας όπως οι υπηρεσίες) όσο και εκτατικά (κατακτώντας όλον τον κόσμο). Η τρίτη φάση (μετά το 1980) χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση του πληροφοριακού τεχνολογικού υποδείγματος και του κοινωνικού τρόπου παραγωγής εντός του καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού. Η περίοδος αυτή έχει περιγραφεί με όρους όπως «δικτυακή κοινωνία» (Castells 2010/1997), «αυτοκρατορία» (Hardt και Negri 2000) κτλ.

Παρά το γεγονός ότι ο ομότιμος τρόπος παραγωγής εξακολουθεί να βρίσκεται υπό την επίδραση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, η θέση του έναντι του καπιταλισμού είναι διαφορετική από εκείνη των τρόπων παραγωγής πριν από τον καπιταλιστικό. Ενώ στις δύο πρώτες φάσεις ο καπιταλισμός αντιπροσώπευε τις νέες παραγωγικές δυνάμεις, στην τρίτη φάση η ομότιμη παραγωγή είναι ο νέος και αναδυόμενος τρόπος παραγωγής και ο καπιταλισμός είναι ο φθίνων. Αν υπερισχύσει η

ομότιμη παραγωγή έναντι του καπιταλισμού, θα έχουμε την αναδυόμενη φάση του κοινωνικού σχηματισμού της ομότιμης παραγωγής. Δε θέλω να δώσω την εντύπωση ότι η νίκη της ομότιμης παραγωγής απέναντι στον καπιταλισμό είναι είτε ομαλή εξελικτική διαδικασία ή αναπόφευκτη. Εξαρτάται πλήρως από τους προσανατολισμούς και τις συνέπειες της τρέχουσας κοινωνικής πάλης, ιδιαίτερα του αγώνα των κοινοτήτων με ομότιμη παραγωγή. Καθώς θα ασχοληθώ με το θέμα αυτό στο τελευταίο μέρος, το μέρος που ακολουθεί διερευνά κατά πόσον η τρέχουσα κοινωνική παραγωγή μπορεί να συμπεριληφθεί γενικά στην παραγωγή υλικών αγαθών.

Μπορεί η παραγωγή και η διανομή υλικών αγαθών να οργανωθεί μέσω του ομότιμου τρόπου παραγωγής;

Ο κοινωνικός τρόπος παραγωγής (ομότιμος) έχει σήμερα επεκταθεί πέρα από το χώρο των λογισμικών και καλύπτει και άλλους τομείς της παραγωγής συμβόλων και σημείων. Ο Bauwens (2011) αποδεικνύει ότι η ομότιμη παραγωγή κερδίζει έδαφος στο σχεδιαστικό και κατασκευαστικό χώρο. Ο Adrian Bowyer (2006) και οι συνεργάτες του παρουσίασαν ένα έργο ανοικτού κώδικα για την παραγωγή τριδιάστατου εκτυπωτή το 2005, ο οποίος τώρα αναπαράγει τον εαυτό του. Πράγματι, ο ομότιμος τρόπος παραγωγής μπορεί να επεκταθεί στους περισσότερους κλάδους της παραγωγής υλικών αγαθών. Η αυτοματοποίηση θα είναι πυλώνας αυτού του μετασχηματισμού, αν και δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ομότιμη παραγωγή υλικών αγαθών. Σε μια πλήρως αυτοματοποιημένη παραγωγή, η ομότιμη παραγωγή του γνωστικού παράγοντα (έρευνα και ανάπτυξη, σχεδιασμός και λογισμικά) θα οδηγήσει την παραγωγή υλικών αγαθών υπό την επίδραση της ομότιμης παραγωγής. Η καπιταλιστική αυτοματοποίηση έχει αποτέλεσμα την απώλεια θέσεων εργασίας και την υποβάθμιση της εργασίας. Η αυτοματοποίηση δεν θα χρειαστεί να προκαλέσει τις επιπτώσεις αυτές στον κοινωνικό σχηματισμό της ομότιμης παραγωγής. Η απασχόληση δεν έχει κανένα νόημα και η αυτοματοποίηση θα προσφέρει στην ανθρωπότητα ελεύθερο χρόνο. Αυτός ο χρόνος μπορεί να αφιερωθεί στη συλλογική παραγωγή γνώσης, εκπαίδευσης και κοινωνικής πρόνοιας.

Καθώς οι στρατηγικοί υλικοί πόροι είναι περιορισμένοι και διασκορπισμένοι άνισα στον κόσμο, η δίκαιη παγκόσμια διανομή των πόρων αυτών θα αποτελέσει μεγάλη πρόκληση για μια παγκόσμια κοινωνία ομότιμης παραγωγής. Το φυσικό όριο των πρώτων υλών θα περιορίσει επίσης και τον υλικό πλούτο και θα χρειαστούν κανόνες διανομής. Ωστόσο, το κρι-

τήριο της διανομής μέσα στην παγκόσμια κοινότητα και σε κάθε τοπική κοινωνία δεν μπορεί να είναι η συμβολή της εργασίας από άτομα και κοινότητες, επειδή η γνωστική εργασία είναι συλλογική σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν έχει και δεν παράγει ανταλλακτική αξία. Μόνο οι ανάγκες των κοινοτήτων και των ατόμων, που ορίζονται δημοκρατικά μεταξύ και εντός των κοινοτήτων, μπορεί να είναι το κριτήριο της διανομής. Δεν μπορώ να κάνω υποθέσεις σχετικά με κανόνες που θα ρυθμίζουν την ομότιμη παγκόσμια διανομή πρώτων υλών, αλλά είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι, αν ο παράγοντας γνώση αποτελέσει δωρεάν κοινό αγαθό για όλη την ανθρωπότητα, τότε οι στρατηγικοί φυσικοί πόροι θα πρέπει να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους. Το οικολογικό κίνημα έχει ήδη διαμορφώσει την αντίληψη ότι η γη και η ατμόσφαιρα είναι παγκόσμια κοινά αγαθά (Rabinowitz 2010). Η κοινή ιδιοκτησία και χρήση της φύσης, και ιδίως της στεριάς, από το σύνολο της ανθρωπότητας θα είναι η απόλυτη πρόκληση για την κοινωνία της ομότιμης παραγωγής και, για παρόμοιους λόγους, για την ανθρωπότητα στο σύνολό της. Ως εκ τούτου, η προστασία της φύσης θα γίνει η κύρια προτεραιότητα της παγκόσμιας ομότιμης κοινωνίας.

Ποιες είναι οι δυνατότητες για τη δημιουργία μιας ομότιμης κοινωνίας: ο ρόλος του αγώνα

Ο καπιταλισμός βρίσκεται σε βαθιά κρίση και υπάρχει ένα παγκόσμιο αντικαπιταλιστικό κίνημα. Επιπλέον, η τεχνολογική βάση για τη δημιουργία μιας πλήρως ανεπτυγμένης ομότιμης κοινωνίας ήδη υπάρχει και ένας σημαντικός αριθμός εργατών της γνώσης προσπαθούν ενθουσιωδώς να επεκτείνουν την ομότιμη παραγωγή. Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία εγγύηση ότι η ομότιμη παραγωγή θα υπερσχύσει αυτόματα του καπιταλισμού. Ο Tim Wu (2010) υποστηρίζει ότι το κράτος και οι εταιρικές αυτοκρατορίες θα παλέψουν με νύχια και με δόντια για να φέρουν τις τεχνολογίες της πληροφορικής υπό τον έλεγχό τους, όπως έκαναν με τη ραδιοτεχνολογία. Αλλά δεν είναι εξασφαλισμένο εκ των προτέρων ότι θα πετύχει το κράτος και το κεφάλαιο να αποτρέψουν την ομότιμη παραγωγή από το να γίνει ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής. Τα πράγματα μπορούν να πάνε σε οποιαδήποτε κατεύθυνση ανάλογα με το αποτέλεσμα των κοινωνικών αγώνων. Το κίνημα της ομότιμης παραγωγής, με την υποστήριξη των άλλων κοινωνικών μαζικών κινήματων, μπορεί να επικρατήσει. Ο κοινωνικός αγώνας επίσης θα καθορίσει το είδος της ομότιμης κοινωνίας που θα έχουμε.

Ποια είναι λοιπόν τα πιθανά σενάρια για να γίνει η ομότιμη παραγωγή

ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής; Θα αυξάνεται παράλληλα με τον καπιταλισμό, μέχρι να τον ξεπεράσει; Ή θα είναι η πορεία της ανάπτυξης της πολύ πιο περίπλοκη, με επιτυχίες και αποτυχίες και με προσωρινάπισωγυρίσματα; Θα είναι μια κοινωνική επανάσταση που θα αφαιρέσει από τους καπιταλιστές στρατηγικά μέσα παραγωγής; Ποιος θα είναι ο ρόλος των κοινωνικών αγώνων και της ανθρώπινης συνείδησης στην προώθηση της ομότιμης παραγωγής;

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά χρειάζεται συλλογική προσπάθεια πολλών. Εδώ αρκεί να αναφέρουμε ότι «η ιδέα του κομμουνισμού» ξαναγίνεται ελκυστική. Ωστόσο δεν είναι αρκετό, αν και είναι πραγματικά απαραίτητο, να πούμε ότι «ένας άλλος κομμουνισμός είναι δυνατός» (Harvey 2010:259), αλλά να φανταστούμε το γενικό περίγραμμα της κομμουνιστικής παραγωγής. Εδώ έγκειται η ιστορική και πολιτική σημασία της ομότιμης παραγωγής. Αντιπροσωπεύει, αν και σε εμβρυακή μορφή, ένα μοντέλο για την κομμουνιστική παραγωγή και διανομή. Είναι σίγουρο ότι η επιτυχία αυτού του τρόπου παραγωγής θα εξαρτηθεί από τη συνακόλουθη κοινωνική πάλη.

Ποια είναι λοιπόν τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία του κοινωνικού κινήματος της ομότιμης παραγωγής; Το δυνατό του σημείο είναι ότι πρόκειται για παραγωγική πρακτική. Το αδύνατο σημείο του, όπως υποστηρίζει ο Söderberg (2008), είναι ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην ομότιμη παραγωγή δεν διαθέτουν σαφή αντικαπιταλιστική συνείδηση, πόσο μάλλον κομμουνιστική συνείδηση.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, υπάρχουν κάποιοι όπως ο Moglen (2003), ο Barbrook (2007) και ο Kleiner (2010) που ορίζουν το κίνημα ως κομμουνιστικό. Ωστόσο η συμμετοχή των περισσότερων στην παραγωγή υπαγορεύεται από προσωπικούς λόγους όπως το ότι κάνουν κάτι συναρπαστικό και δημιουργικό και βελτιώνουν τις δικές τους δεξιότητες. Οι συμμετέχοντες, όμως, γνωρίζουν και εκτιμούν το γεγονός ότι παράγουν κοινά αγαθά. Παρά την έλλειψη ενός σαφούς κομμουνιστικού οράματος, οι εθνογραφικές παρατηρήσεις μου δείχνουν ότι οι συμμετέχοντες έχουν αναπτύξει προοδευτικές πεποιθήσεις όπως την εκτίμηση της συνεργασίας, την προτίμηση για δημιουργικότητα και ευτυχία παρά για χρήματα και καριέρα, τις οικολογικές ανησυχίες, την προτίμηση για τα δημόσια συμφέροντα παρά για εγωιστικά συμφέροντα, την αντιπάθεια για τον καταναλωτισμό και το ενδιαφέρον για τους φτωχούς και τον Τρίτο Κόσμο. Παραδείγματα χάριν, οι ακτιβιστές της τεχνολογίας έχουν βοηθήσει Ιρανοί, Τυνήσιους, Αιγύπτιους και Σύριους ακτιβιστές να οργανώσουν δημόσιες σφαίρες βασισμένες στο διαδίκτυο.

Οι ομότιμες κοινότητες αναπτύσσουν επίσης μια προοδευτική και ανθρωπιστική ηθική στάση. Τα μέλη των κοινοτήτων δεν εκτιμούν την

καυχσιολογία, την αυτοπροβολή, την ανεντιμότητα και την κυνική χειραγώγηση. Σε γενικές γραμμές, ενώ υπάρχει η αναγνώριση του ατόμου και της συνεισφοράς του, το κοινό ενδιαφέρον για τη διατήρηση και την ανάπτυξη παραγωγικών ομότιμων κοινοτήτων είναι έντονο. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο σχηματισμός μιας στέρεας κολεκτιβιστικής και προοδευτικής κουλτούρας, που αναπτύσσεται οργανικά γύρω από την ομότιμη παραγωγή και από άλλα κοινωνικά κινήματα, θα είναι απαραίτητος για το σχηματισμό μιας κομμουνιστικής κοινωνίας. Παρά τη σημασία αυτής της προοδευτικής κουλτούρας εν τη γενέσει της, δεν μπορεί να διορθώσει την έλλειψη σαφούς προγραμματικού κομμουνιστικού οράματος και σταθερής θεωρητικής κριτικής του καπιταλισμού που εμφανίζουν οι συμμετέχοντες.

Η έλλειψη σαφούς κολεκτιβιστικού οράματος, σε συνδυασμό με το κυρίαρχο καπιταλιστικό περιβάλλον, καθιστά την ομότιμη παραγωγή ευάλωτη στην εισβολή του καπιταλισμού. Πολλά από τα έργα που είχαν ξεκινήσει ως έργα ομότιμης παραγωγής έγιναν καπιταλιστικές επιχειρήσεις. Υπό αυτές τις συνθήκες, η διάδοση ενός σαφούς κομμουνιστικού οράματος μεταξύ αυτών που συμμετέχουν στην ομότιμη παραγωγή θα είναι απαραίτητη για την προώθηση του νέου τρόπου παραγωγής. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ανάμεσα στους παραγωγούς της ομότιμης παραγωγής υπάρχει ένα τμήμα συνειδητών κομμουνιστών. Αυτό το κομμουνιστικό τμήμα πρέπει να διεξαγάγει έναν ασυμβίβαστο θεωρητικό και κριτικό αγώνα μέσα στο κίνημα της ομότιμης παραγωγής. Ωστόσο, αυτός ο αγώνας θα πρέπει να διεξαχθεί με φιλικές σχέσεις και να αποφύγει το σεχταρισμό. Οι κομμουνιστές δεν πρέπει να θέτουν τον εαυτό τους ενάντια σε όσους συμμετέχοντες στο κίνημα της ομότιμης παραγωγής δεν είναι κομμουνιστές.

Στην πραγματικότητα, όπως υποστηρίζει ο Barbrook (2007), όλοι οι συντελεστές της ομότιμης παραγωγής συμμετέχουν σε μια κομμουνιστική υλική πρακτική ανεξάρτητα από τη στάση τους απέναντι στον κομμουνισμό. Το καθήκον των κομμουνιστών είναι να περιγράψουν και να θεωρητικοποιήσουν αυτήν την πρακτική και να ασκήσουν κριτική στον καπιταλισμό από την πλεονεκτική θέση αυτής της πρακτικής. Η ίδια η ομότιμη παραγωγή έχει ήδη αναπτύξει μια εξαιρετική διαδικασία για την προώθηση μιας κρίσιμης συζήτησης μεταξύ των συμμετεχόντων. Η συμβολή του καθενός στην παραγωγή υπόκειται σε ανοικτή και δημόσια εξέταση, αξιολόγηση και αναγνώριση από άλλους στο διαδίκτυο. Η διαδικασία αυτή μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί (και χρησιμοποιείται σε κάποιο βαθμό) σε πολιτικές, θεωρητικές και ιδεολογικές συζητήσεις μέσα στις ομότιμες κοινότητες.

Εκτός από την έλλειψη ταξικής συνείδησης στους ομότιμους παραγω-

γούς, και ίσως ως αποτέλεσμα αυτής, μια άλλη αδυναμία του κινήματος της ομότιμης παραγωγής είναι η απουσία σταθερών συνδέσμων/συμμαχιών των ομότιμων παραγωγών και άλλων προοδευτικών κοινωνικών κινήματων. Αυτό αποτελεί επίσης αδυναμία και άλλων κοινωνικών κινήματων. Η συμμαχία ενός συνειδητού ομότιμου κινήματος και άλλων κοινωνικών κινήματων με αντισυστημικές δυνατότητες και στόχους θα ενισχύσει και τις δύο πλευρές. Η ομότιμη παραγωγή θα υποστηριχτεί στον αγώνα της εναντίον του ολοένα και πιο δρακόντειου καθεστώτος πνευματικής ιδιοκτησίας που έχει επιβληθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια. Η ομότιμη παραγωγή, από την άλλη πλευρά, παρέχει σε άλλα κοινωνικά κινήματα τα μοντέλα για μια πιο δίκαιη, δημοκρατική και οικολογική εναλλακτική λύση συνεργασίας στην παραγωγή, τη δημόσια σφαίρα και την αυτοδιακυβέρνηση, καθώς και τη συνειδητοποίηση της ατομικής ελευθερίας και της δημιουργικότητας. Είναι πράγματι πολύ ελπιδοφόρο το ίδιο το γεγονός ότι το κίνημα Occupy Wall Street ξεκίνησε από το περιοδικό Adbusters και τους Anonymous, και ότι η αποκεντρωμένη/δικτυακή μορφή της οργάνωσης, παράλληλα με εκείνη των Indignados, είναι παρόμοια με της ομότιμης παραγωγής.

Υπάρχει τουλάχιστον ένα τμήμα μεταξύ των ομότιμων παραγωγών που συσχετίζουν σαφώς την πρακτική τους με τα ευρύτερα θέματα της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, των Κοινών και της δημοκρατίας. Συμμετέχουν επίσης και σε άλλα κοινωνικά κινήματα. Η ακαδημαϊκή και η ακτιβιστική αριστερά, από την άλλη πλευρά, δεν έχουν κατανοήσει ακόμη την ιστορική πρωτοτυπία και σημασία της ομότιμης παραγωγής. Συνήθως υποβαθμίζουν τη σημασία της ομότιμης παραγωγής θεωρώντας την το χόμπι κάποιων γιάπηδων ή ένα επιφανόμενο στις παρυφές του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Άλλοι υποβαθμίζουν τη σημασία της με τον υπαινιγμό ότι δεν είναι δυνατόν οι ντομάτες ή τα αγγούρια να παραχθούν με ομότιμη παραγωγή. Αγνοούν το γεγονός ότι η τεχνολογία και οι βιολογικές επιστήμες, ιδιαίτερα η μικροβιολογία, συμπεριλαμβανομένης της αλληλουχίας του DNA, οι οποίες γίνονται ολοένα και πιο σημαντικές για τη γεωργία, μπορούν να παραχθούν μέσω ομότιμης συνεργασίας.

Ωστόσο, ένα άλλο επιχείρημα δείχνει ότι οι υπολογιστές, η τεχνολογία των πληροφοριών και οι τριδιάστατοι εκτυπωτές αποτελούν αποκλειστική πολυτέλεια των προνομιούχων. Αν και αυτό είναι αληθές σε κάποιον βαθμό, δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως στατικό γεγονός. Κατώτερες ομάδες μάχονται για να οικειοποιηθούν την τεχνολογία των πληροφοριών για τους δικούς τους σκοπούς. Οι Ζαπατίστας χρησιμοποίησαν το διαδίκτυο για να κινητοποιήσουν την παγκόσμια υποστήριξη του κινήματός τους. Πρόσφατα, Κινέζοι εργαζόμενοι μετανάστες, ακτιβιστές πράσινων κινήματων στο Ιράν και ακτιβιστές στην Αίγυπτο, την Τυνησία

και τη Συρία έχουν χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο για να κυκλοφορούν τα νέα των διαμαρτυριών τους. Φορητοί υπολογιστές και κινητά τηλέφωνα που διαθέτουν τις λειτουργίες των υπολογιστών γίνονται όλο και φθηνότερα και ως εκ τούτου προσιτά για τους πολλούς, αν και όχι για όλους, στον παγκόσμιο Νότο. Το ίδιο ισχύει και για τους τριδιάστατους εκτυπωτές. Η αριστερά πρέπει να αναγνωρίσει ότι ο αγώνας για τη γνώση είναι το νέο μεγάλο πεδίο της κοινωνικής πάλης και να δώσει σε αυτό το πλαίσιο τη δέουσα σημασία στην ομότιμη παραγωγή.

Ένα μεγάλο κίνημα διαμαρτυρίας σάρωσε τον πλανήτη το 2011. Τι θα συμβεί αν αυτά τα κινήματα διαμαρτυρίας θέσουν στην ατζέντα τους την οικειοποίηση μεγάλων μέσων παραγωγής και την αναδιοργάνωσή τους σε ένα σύστημα ομότιμης συνεργασίας;

Βιβλιογραφία

- Amin, A. (1994) (ed.) Post-Fordism, Oxford (Blackwell).
- Barbrook, R. (2007) Cybercommunism: How the Americans Are Superseding Capitalism in Cyberspace, διαθέσιμο: <http://www.imaginaryfutures.net/2007/18by-richard-barbrook/>.
- Bauwens, M (2011) Open Design and Manufacturing WE_Magazine.
- Benkler, Y. (2006) The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Market and Freedom, New Haven (Yale University Press).
- Boyle, J. (1996) Shamans, Software and Spleens: Law and the Construction of Information Society, Cambridge Mass (Harvard University Press).
- Bowyer, A. (2006) The Self-replicating Rapid Prototyper – Manufacturing for the Masses, διαθέσιμο: <http://reprap.org/wiki/Philopsphy> Page. Μεταφορτώθηκε: 2/26. 2011
- Braverman, H. (1974) Labor and Monopoly Capital: Degradation of Work in the Twentieth Century, New York (Monthly Review Press).
- Brook, F. (1975) The Mythical Man-Month: Essays on Software Engineering, Reading Mass (Addison-Wesley).
- Castells, M. (2010/1996) The Rise of the Network Society, Oxford (Wiley – Blackwell)
- Gorz, A. (1999) Reclaiming Work, Cambridge (Polity Press).
- Hardt, M. και A. Negri (2011) What to Expect in 2011 (Adbusters).
- Hardt, M. και A. Negri (2000) Empire, Cambridge Mass (Harvard University Press).
- Harvy, D. (2010) The Enigma of Capital, London (Profile Books).
- Huws, U. (2003) The Making of Cybertariat: Virtual Work in the Real World, New York (Monthly Review Press).

- Kaplinsky, R. (1988) *Restructuring Capitalist Labour Process*, Cambridge Journal of Economics, 12: 541-70.
- Kleiner, D. (2010) *Telekommunist Manifesto*, Amsterdam (Institute of Network Cultures).
- Lessig, L. (2005) *Free Culture: The Nature and Future of Creativity*, (Penguin Books).
- Mandel, L. (1970) *Late Capitalism*, London (Verso).
- Marx, K. (1965) *Pre/Capitalist Economic Formations*, New York (International Publication).
- Marx, K. (1978a) *Enstranged Labour* in Tucker, R.C. (ed.) *Marx and Engels Reader*, New York (Norton and Company).
- Marx, K. (1978b) *Critique of Gotha Programme* in Tucker, R.C. (ed.) *Marx and Engels Reader*, New York (Norton and Company).
- Marx, K. (1978c) *Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy* in Tucker, R.C. (ed.) *Marx and Engels Reader*, New York (Norton and Company).
- Marx, K. (1976) *Capital Vol. I*, (Penguin Books).
- Marx, K. (1978) *Capital Vol. II*, (Penguin Books).
- Marx, K. (1981) *Capital Vol. III*, (Penguin Books).
- Merton, K. (1979) *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, (Chicago University Press).
- Merton, K. (1996) *On Social Structure and Science*, Chicago (Chicago University Press).
- Moglen, E. (2003) *The dotCommunist Manifesto*, διαθέσιμο: http://emoglen.law.columbia.edu/my_pubs/dcm.html.
- O'Neil, M. (2009) *Cyberchiefs: Autonomy and Authority in Online Tribe*, London (Pluto Press).
- Ostrom, E. (1990) *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (Cambridge University Press).
- Raymond, E. (2001) *The Cathedral and the Bazaar: Musing on Linux and Open Source by an Accidental Revolutionary*, Sebastopol (O'Reilly).
- Rigi, J. (2011) *Peer to Peer Production and Advanced Communism: The Alternative to Capitalism*, Unpublished ms.
- Rabinowitz, D. (2010) 'Ostrom, the commons, and the anthropology of "earthlings" and their atmosphere' *Focaal: Journal of Global and Historical Anthropology*, 57:104-108.
- Soderberg, J (2008) *Hacking Capitalism: The Free and Open Source Software Movement*, New York (Routledge).
- Stallman, R. (2002) *Free Software, Free Society*, Boston (GNU Press).
- Tamney, J. (1994) *A New Paradigm of Work Organization and Technology in Amim*, A. (ed.) *Post-Fordism*, Oxford (Blackwell).
- Weber, S. (2004) *The Success of Open Source*, Cambridge Mass (Harvard University Press).
- Wu, T. (2010) *The Master of Switch: The Rise and Fall of Information Enterprises*, New York (Knopf).

Χάκερς και εργατική πάλη*

Γεώργιος Δαφέρμος και Johan Söderberg

*Το παρόν δημοσιεύθηκε το 2009 στα αγγλικά στο τεύχος 97 της επιθεώρησης *Capital & Class* (σελ. 53-73) υπό τον τίτλο "The hacker movement as a continuation of labour struggle".

Η μετάφραση στα Ελληνικά έγινε από τον Γιώργο Δαφέρμο.

Εισαγωγή

Σε αυτό το άρθρο ισχυριζόμαστε ότι η ιστορία της ταξικής πάλης συνεχίζεται στο κίνημα των χάκερς. Η δήλωσή μας απεικονίζεται από εργάτες που προκαλούν βλάβες στους υπολογιστές του εργοδότη τους. Η διατύπωση του θέματος κατά αυτόν τον τρόπο αναδεικνύει τη συγγένεια ανάμεσα στην παράδοση του σπασίματος μηχανών σε εργασιακές διαμάχες και σε αυτούς τους χάκερς που σπάνε εταιρικούς σέρβερς ή γράφουν ιούς.¹ Ένα ισχυρότερο επιχείρημα είναι ότι αυτός ο δεσμός είναι υπαρκτός και για τους χάκερς που επιδιίδονται στην ανάπτυξη ελεύθερου λογισμικού και λογισμικού ανοικτού κώδικα (ΕΛΛΑΚ). Μάλιστα, αυτό που μας απασχολεί είναι κυρίως η δραστηριότητα της τελευταίας ομάδας.

Οι θιασώτες του ανοικτού κώδικα έχουν την τάση να παρουσιάζουν το αναπτυξιακό του μοντέλο ως μια ουδέτερη εξέλιξη της μεθόδου ανάπτυξης λογισμικού που οδηγεί σε καλύτερες τεχνολογίες (π.χ. O'Reilly 2001). Προς υποστήριξη των όσων λένε μπορούν να δείξουν την ευρεία υιοθέτηση εφαρμογών ΕΛΛΑΚ από τη βιομηχανία υπολογιστών. Παραδείγματος χάριν, το κυρίαρχο λογισμικό για διακομιστές και scripting γλώσσα στον Παγκόσμιο Ιστό είναι ο Apache και η γλώσσα προγραμματισμού PHP (Netcraft 2013). Το Linux τρέχει σε περισσότερες υπολογιστικές αρχιτεκτονικές και συσκευές από οποιοδήποτε άλλο λειτουργικό σύστημα σήμερα. Το Sendmail δρομολογεί την πλειονότητα των μηνυμάτων email. Ο BIND είναι αδιαμφισβήτητα ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος διακομιστής DNS. Ακόμη και ο Παγκόσμιος Ιστός είναι ελεύθερο λογισμικό.² Εξαιτίας των όρων υπό τους οποίους αυτά τα προϊόντα διανέμονται, είναι διαθέσιμα σε όλους για να τα χρησιμοποιήσουν, να τα τροποποιήσουν και να τα αναδιανέμουν.

Το γιατί οι χάκερς γράφουν λογισμικό που εν συνεχεία προσφέρουν δωρεάν είναι από τα πλέον συζητημένα θέματα ανάμεσα στους ακαδημαϊκούς που μελετούν το κίνημα των χάκερς. Οι οικονομολόγοι προσπαθούν να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των χάκερς με την υπόθεση περί «ορθολογικού οικονομικού ανθρώπου». Υποθέτουν ότι οι χάκερς μοιράζουν λογισμικό δωρεάν προς βελτίωση της φήμης τους, ώστε να αυξήσουν μελλοντικά τις πιθανότητες να τους προσλάβει κάποια εται-

1. Ο Ross έχει κάνει τον παραλληλισμό ανάμεσα σε εργασιακές διαμάχες και στο χάκιν για να διαψεύσει τη δημόσια εικόνα των χάκερς ως α-πολιτικών, ανώριμων φαρσέρ. Δες A. Ross, 1991. *Strange Weather—Culture, Science, and Technology in the Age of Limits*, Verso.

2. Αναφερόμαστε στην τεχνολογική υποδομή του λογισμικού συστήματος, δηλαδή στα HTTP, HTML και URI. Δες τον ιστοχώρο του World Wide Web Consortium στην ηλ. διεύθυνση <<http://w3c.org>> ή T. Berners-Lee, 2000. *Weaving the Web: The Past, Present and Future of the World Wide Web*, Texere.

ρεία: Η οικονομική ανταμοιβή έχει απλώς αναβληθεί (π.χ. Lerner και Tirole 2002). Ενώ αυτή η δήλωση ίσως περιγράφει μια τωρινή τάση στο υπολογιστικό υπόγειο, αδυνατεί ωστόσο να εξηγήσει το κίνητρο των χάκερς πριν από την καθιέρωση μιας αγοράς για προϊόντα ΕΛΛΑΚ. Μήτε το μοντέλο κόστους-ευκαιρίας λαμβάνει υπόψιν τους χάκερς που αφιερώνουν το χρόνο τους σε παράνομες δραστηριότητες, όπως η δημιουργία ιών και το σπάσιμο κρυπτογραφιών. Ερωτώμενοι για τα κίνητρά τους, οι χάκερς υποβαθμίζουν τη σημασία των οικονομικών κινήτρων και μιλούν για τη χαρά και την ικανοποίηση της συγγραφής ελεύθερου λογισμικού. Συχνά συγκρίνουν τη χαρά της συμμετοχής σε έργα ελεύθερου λογισμικού με τον κάματο της μισθωτής εργασίας (Shah 2006).³

Κατά την άποψή μας, η χαρά της συμμετοχής σε έργα ΕΛΛΑΚ πρέπει να ιδωθεί σε αντιπαράθεση με τις αλλοτριωμένες σχέσεις εργασίας. Οι χάκερς κατευθύνουν την εργατική τους δύναμη προς την αξία χρήσης του λογισμικού: το ελεύθερο λογισμικό παράγεται για να χρησιμοποιηθεί και όχι για να πωληθεί. Στα έργα ΕΛΛΑΚ η εργασία είναι αυτοσκοπός παρά ένα μέσο για κάτι άλλο. Αυτό είναι το νόημα της κοινής, ανάμεσα στους χάκερς, έκφρασης ότι γράφουν λογισμικό για να «ξύσουν τη φαγούρα τους» (Raymond 1999). Στην προσπάθειά του να διαφύγει της αλλοτριωμένης ύπαρξης, το κίνημα των χάκερς έχει επινοήσει ένα εναλλακτικό μοντέλο για την οργάνωση της εργασίας, θεμελιωμένο στην κοινοκτημοσύνη των μέσων παραγωγής, στην εθελοντική συμμετοχή και στην αρχή της αυτο-έκφρασης στην εργασία. Αυτή είναι η υπόσχεση που κείτεται στην καρδιά της πολιτικής του κινήματος των χάκερς. Η πρακτική του «χάκιν» υπογραμμίζει την απόσταση μεταξύ του πράττειν και της μισθωτής εργασίας.

Το επιχείρημα αυτό τεκμηριώνεται από απτές πολιτικές κατακτήσεις. Ένα παράδειγμα συνιστούν τα προγράμματα κρυπτογράφησης, όπως το Pretty Good Privacy, που είναι δημοσίως διαθέσιμα για να εμποδίσουν την κυβερνητική παρακολούθηση και υποκλοπή επικοινωνιών. Μια άλλη περίπτωση συναντάται στο σαρωτικό κύμα ανώνυμων δικτύων διαμοιράσματος αρχείων (file-sharing) που προτρέπουν σε μαζική αποσκίαση από το καθεστώς πνευματικής ιδιοκτησίας (Levy 2001). Τα συστήματα αυτά δεν θα ήταν εφικτά αν οι αποφάσεις επί της τεχνολογίας βρίσκονταν ακόμη εγκλεισμένες σε αγοραστικά κίνητρα, εταιρικές ιεραρχίες και κυβερνητικές ρυθμίσεις.

Είναι αλήθεια ότι από την προοπτική του κεφαλαίου, η κοινότητα των χάκερς παραιοσιάζεται ως μια ευκαιρία εκμετάλλευσης μιας πηγής δω-

3. Παρομοίως, ο Hannemyr (1999) ισχυρίζεται ότι πολλοί χάκερς γίνονται ανεξάρτητοι σύμβουλοι επιχειρήσεων (και θα μπορούσαμε να προσθέσουμε επιχειρηματίες ΕΛΛΑΚ) όχι για το κέρδος, αλλά για να μη χρειαστεί να εργαστούν ως μισθωτοί.

ρεάν εργασίας. Οι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις παίρνουν τα προϊόντα ΕΛΛΑΚ, τα προσαρμόζουν στις ανάγκες της πελατείας τους, τα πακετάρουν υπό μια μάρκα και πωλούν υπηρεσίες πάνω σε αυτά. Έτσι οι επιχειρήσεις μπορούν να χαμηλώσουν το κόστος της ενδοεπιχειρησιακής ανάπτυξης προϊόντος και να ασκήσουν πτωτική πίεση στους μισθούς και στις εργασιακές συνθήκες στον τομέα υπολογιστών. Στο δεύτερο μέρος του άρθρου επεκτεινόμαστε στη θεωρία του Καρλ Μαρξ για το «πλεονάζον κέρδος» και την «εξομοίωση της κοινωνικής υπεραξίας» για να συλλάβουμε το πώς λειτουργούν τα βασιζόμενα στο ΕΛΛΑΚ επιχειρηματικά μοντέλα. Ακόμη κι έτσι, συμπεραίνουμε ότι το κίνημα των χάκερς δεν έχει παύσει να είναι μια δυναμική πηγή αντίστασης ενάντια στο κεφάλαιο. Το αν οι χάκερς αποτελούν πρόκληση για το κεφάλαιο ή απειλή για την οργανωμένη εργασία, είναι μια ερώτηση που θα αποφασισθεί στον αγώνα.

Προγραμματισμός και ταξική πάλη

Με τον όρο χάκιν (hacking) εννοούμε την πράξη του να πάρεις ένα προϋπάρχον σύστημα και να το «κάνψεις» για να υπηρετήσει έναν διαφορετικό σκοπό από αυτόν που ήταν αρχικώς σχεδιασμένο. Άρα συνεπάγεται στο χάκιν ότι η σημασία του δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή από το σημείο αφετηρίας του. Το τονίζουμε αυτό διότι οι πολιτικές αυτοπροβολές των χάκερς μπορούν εύκολα να απορριφθούν. Στην πλειονότητά τους οι χάκερς είναι λευκοί άντρες που ανήκουν στη δυτική μεσαία τάξη. Παρομοίως, το επάγγελμα του προγραμματιστή κατάγεται από τους μηχανικούς οι οποίοι ιστορικά –και οι υπολογιστές επί των οποίων πρέσβευαν– έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στην επιβολή διευθυντικού ελέγχου επί των εργατών εργοστασίων.

Όσον αφορά το διαδίκτυο, όλοι γνωρίζουν τις απαρχές του στη στρατιωτική βιομηχανία. Αναμφίβολα, κάτι από αυτήν την κληρονομιά αντικατοπτρίζεται στην κοσμοθεωρία του κινήματος των χάκερς. Οι φιλοδοξίες τους εντοπίζονται γύρω από τις παραφουσκωμένες δηλώσεις που έχουν συχνά γίνει για την πληροφορική και γενικότερα για την υποτιθέμενη «Εποχή της Πληροφορίας». Η έννοια της Εποχής της Πληροφορίας –η οποία μαγευρέυτηκε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου από Αμερικανούς κοινωνικούς επιστήμονες με σκοπό να αντικαταστήσουν τον Μαρξισμό με μια λιγότερο ανατρεπτική κοσμοθεωρία (Barbrook 2007)– συνιστά μάλιστα το κοινό σημείο αφετηρίας όταν παίρνουν θέση στα πράγματα. Κατά συνέπεια, είναι κατανοητό το ότι στην πορεία του χρόνου μια χορωδία από αριστερίζοντες λόγιους έχει επικρίνει

την «κυβερνο-πολιτική» για τα στοιχεία ατομικισμού, καταναλωτισμού και εμπορευματοποίησης που τη διέπουν (π.χ. Kroker 1994, Liu 2004, Siegel και Markoff 1985). Πολλοί χάκερς έχουν επιγνώση του παράδοξου μίγματος φιλελευθερισμού και κοινωνισμού που υποστυλώνει τη φιλοσοφία τους και το υποδεικνύουν καταφανώς στους ερευνητές.

Η πολιτική του χάκιν είναι δύσκολο να «τοποθετηθεί» επακριβώς επειδή είναι μια σύνθεση πολλών ασυμβίβαστων στοιχείων ή, για να χρησιμοποιήσουμε έναν μοδάτο όρο επί των ημερών μας, είναι «υβρίδιο». Από τη μια μεριά, οι σημερινοί χάκερς εκπορεύονται από τους μηχανικούς του 1950. Από την άλλη, το χάκιν εκπηγάει από την αντίσταση των υποκείμενων στους μηχανικούς αυτούς χειριστών μηχανών. Οι χειριστές έμαθαν από μόνοι τους, και ενάντια στην επιθυμία των διευθυντών, να διαβάζουν τις οδηγίες που δίδονταν στα μηχανήματα. Ήταν χρήσιμο για αυτούς να γνωρίζουν τις οδηγίες προκειμένου να αποτρέψουν ατυχήματα και δυσλειτουργίες. Επιπροσθέτως, έχοντας καταλάβει πώς λειτουργεί η τεχνολογία, οι χειριστές έμαθαν να ρυθμίζουν τον εξοπλισμό και να χαμηλώνουν το ρυθμό εργασίας του, ο οποίος προηγουμένως είχε τεθεί σε υψηλή ταχύτητα από τους διευθυντές και μηχανικούς (Noble 1986). Η αντίθεση συμφερόντων ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο επί της εκμετάλλευσης της υπεραξίας, διαδραματιζόταν τώρα σε μια πάλη για την πρόσβαση στην τεχνολογία. Είναι η ίδια ένγνια που διαπνέει την απαίτηση των χάκερς για ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφορία και σε ελεύθερα εργαλεία λογισμικού. Αυτό που οι εργάτες και οι χάκερς έχουν κοινό είναι ότι απορρίπτουν τον Ταϊλорισμό.⁴ Όσο πιο ρουτινοποιημένο γίνεται το επάγγελμα του προγραμματιστή, τόσο περισσότερο εμφανής καθίσταται και αυτός ο δεσμός (Kraft 1977).

Η «ρουτινοποίηση» έλαβε ισχυρή ώθηση τη δεκαετία του 1950 καθώς οι υπολογιστές άρχισαν να χρησιμοποιούνται από εμπορικές επιχειρήσεις. Μια αγορά εργασίας δημιουργήθηκε μαζί με εκπαιδευτικούς οργανισμούς που ανέλαβαν την εκπαίδευση και την πιστοποίηση προγραμματιστών. Ο στόχος της διασφάλισης της ομαλής προσφοράς επαγγελματιών προγραμματιστών παρέμεινε ωστόσο απατηλός. Η αγορά για προγραμματιστές, για όσο διάστημα υπάρχει, φαίνεται να μαστίζεται από μια υποτιθέμενη έλλειψη εργατών (Chabrow 2008). Δεν είναι όμως μια έλλειψη εκπαιδευμένων προγραμματιστών απόλυτου χαρακτήρα αυτό που έχει προβληματίσει τους στρατολόγους των επιχειρήσεων.

4. Επίσης γνωστή ως επιστημονική διαχείριση (ή επιστημονικό μάντζεμντ), ο Τείλοριςμός είναι ένα διευθυντικό δόγμα με ρίζες στις μελέτες χρόνου-κίνησης που διενέργησε ο Frederick Taylor (Δες F.W. Taylor, 1911. *The Principles of Scientific Management*, Harper). Η πρακτική του είναι συνώνυμη με τον κατακερματισμό της εργασιακής διαδικασίας που συνεπάγεται η αποειδίκευση της εργασίας.

Μόλις οι διευθυντές ανακάλυψαν ότι ορισμένοι προγραμματιστές ήταν αρκετά πιο παραγωγικοί από άλλους, αναγνώρισαν ένα πρόβλημα στην εξακρίβωση του κατάλληλου προγραμματιστή για τη δουλειά.⁵

Δοσμένοι ότι η ζωντανή εργασία ανέρχεται στα 2/3 του συνολικού κόστους της ανάπτυξης έργων λογισμικού (Lakha 1994) και «το κόστος του λογισμικού πάντα ήταν κόστος ανάπτυξης και όχι κόστος αναπαραγωγής» (Brooks 1987), το ζήτημα του πώς να αυξηθεί η παραγωγικότητα της εργασίας εξακολουθεί να προβάλλει με απειλητικές διαστάσεις (Kim 1996). Με την πάροδο του χρόνου, η δυσaréσκεια των διευθυντών με την απουσία «ενός καθολικά αποδεκτού σχήματος ταξινόμησης για προγραμματιστές» βασισμένο σε «αποδεκτές νόρμες αναφορικά με βιογραφικά, εκπαιδευτικής και επαγγελματικής εμπειρίας δεδομένα» συνέχισε να μεγαλώνει.

Η δυσκολία των εργοδοτών να αποφανθούν αν ένας δυνητικός εργαζόμενος θα αποδώσει επαρκώς, μπορεί να αποδοθεί στην αποτυχία του κεφαλαίου να αξιολογήσει αυτό το είδος εργασίας. Μια τέτοια αποτυχία μαρτυράει επίσης η ποικιλομορφία υπόβαθρων μέσα στην κοινότητα λογισμικού, όπως έχει συχνά σχολιασθεί από εμπειρογνώμονες: «σε ποιον άλλο χώρο είναι δυνατό να βρεις έναν με διδακτορικό και ένα άτομο που η μόρφωση του σταμάτησε στο επίπεδο του λυκείου, να δουλεύουν ως ίσοι πάνω στο ίδιο δύσκολο τεχνικό πρόβλημα, π.χ. την ανάπτυξη ενός κομπάλερ;» (Orden 1967). Η ανικανότητα του κεφαλαίου να μετρήσει την αξία της εργασίας των προγραμματιστών οφείλεται στην αντίστασή τους κατά του Τεϊλορισμού. Με τα λόγια ενός διευθυντή: «οι τεχνολογιστές που συνδέονται με τον ψηφιακό υπολογιστή είναι οι πλέον θρασείες στην εσκεμμένη περιφρόνησή τους προς τη φύση της δουλειάς του διευθυντή. Αυτοί οι τεχνικοί ενδύονται την περιβολή του απόκρυφου όποτε μπορούν, αλλοτριώνοντας έτσι αυτούς που (υποτίθεται) θα υπηρετούσαν» (παράτιθεται στο Ensemeger και Aspray 2000).

Η εκκολαπτόμενη επιστήμη της μηχανικής λογισμικού εκπήγασε κατά μεγάλο βαθμό από την εμμονή των διευθυντών να ορθολογικοποιήσουν την εργασιακή διαδικασία των προγραμματιστών.⁶ Σε αντίθεση με τη

5. Για παράδειγμα, μια πρώιμη μελέτη από την System Development Corporation για την Advanced Research Projects Agency (ARPA) του Υπουργείου Αμύνης των ΗΠΑ βρήκε σημαντικές διαφορές στην απόδοση των προγραμματιστών. Η μελέτη υπογράμμισε τη σημασία εύρεσης ενός μηχανισμού «για τον εντοπισμό και το ξεσκαρτάρισμα αυτών που αποδίδουν φτωχά [καθώς αυτό] μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τεράστιες εξοικονομήσεις χρόνου, προσπάθειας και κόστους». Δες H. Sackman, W. Erikson και E. Grant, 1968. Exploratory Experimental Studies Comparing Online and Offline Programming Performance, Communications of the ACM, 11/1, σελ. 3-11.

6. Το πεδίο της μηχανικής λογισμικού καθορίστηκε το 1968 στο Συνέδριο Μηχανικής Λογισμικού του NATO, το οποίο υπογράμμισε ότι «οπισθοδρομικές τεχνικές» βρίσκονταν

«μαύρη τέχνη» της συγγραφής λογισμικού, η μηχανική λογισμικού προαναγγέλθηκε ως «η εφαρμογή μιας συστηματικής, πειθαρχημένης, ποσοτικά προσδιορισμένης προσέγγισης της ανάπτυξης, λειτουργίας και διαχείρισης λογισμικού».⁷

Αυτό που ισχυριζόμαστε εδώ δεν είναι ότι το ακαδημαϊκό πεδίο της μηχανικής λογισμικού ήταν μια διευθυντική σκευωρία, αλλά ότι οι καινοτομίες που ξεπήδησαν από τα στήθη της χρησιμοποιήθηκαν συστηματικώς από τους διευθυντές προς επέκταση του ελέγχου τους επί της εργασιακής διαδικασίας. Παράδειγμα εν προκειμένω είναι οι ασέμπλερς, κομπάιλερς και όλες οι τεχνολογίες υπό την κεφαλίδα του «αυτόματου προγραμματισμού» που σχεδιάστηκαν πρωταρχικώς για να επιτελέσουν μια λειτουργία που πρωτίτερα έφεραν εις πέρας ζωντανοί προγραμματιστές (Kraft 1976, Parnas 1985). Μια άλλη σειρά καινοτομιών που κατάγεται από τη μηχανική λογισμικού είναι η χρήση μεθοδολογιών. Οι μεθοδολογίες παρέχουν ένα πλαίσιο εργασίας που συγκρατεί τον προγραμματιστή από το να κάνει λάθη. Στα χέρια των διευθυντών όμως συχνά μετατράπηκαν σε ένα εργαλείο ελέγχου (Glass 2005, Keggler 1989, Kraft 1979). Οι μεθοδολογίες διεύρυναν την ικανότητα των διευθυντών να αναλύσουν τη διαδικασία προγραμματισμού σε λειτουργίες αποτελούμενες από έναν ορισμένο αριθμό καθηκόντων. Έτσι συγκεκριμένα καθήκοντα μπορούσαν να ανατεθούν σε προγραμματιστές, ενώ οι διευθυντές κράτησαν για τους εαυτούς τους την εξουσία λήψης αποφάσεων. Κάνοντας μια αναδρομή, δεν υπήρχε τίποτα εγγενώς ασφυκτικό στις μεθοδολογίες και τεχνικές αυτές – αν δεν είχαν χρησιμοποιηθεί για να μετατρέψουν τους προγραμματιστές σε «θρυμματο-εργάτες» και για να τους αρνηθούν τη γνώση του συνόλου της εργασιακής διαδικασίας (Hannemyr 1999).

Ένας φακός μέσω του οποίου μπορεί να ειδωθεί ο ιστορικός μετασχηματισμός του επαγγέλματος του προγραμματιστή από τα 1950 έως σήμερα, μας δίνεται από την ανάλυση του Καρλ Μαρξ για το πώς το κεφάλαιο ενσωματώνει την εργασιακή διαδικασία. Η υπαγωγή της εργασίας υπό το κεφάλαιο ξεδιπλώνεται σε δύο στάδια: αρχικά, λόγω της συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας επί των μέσων παραγωγής, οι άλλοτε ανεξάρτητοι παραγωγοί και τεχνίτες γίνονται ημερομίσθιοι. Έτσι περιέχονται στον

στην καρδιά του προβλήματος που αντιμετώπιζε η μηχανική λογισμικού ως επαγγελματικό πεδίο, αντικατοπτρίζοντας έτσι ανησυχίες για τη διαχείριση των προγραμματιστών που βάραιναν τα κεφάλια των διευθυντών. Δες P. Naur και B. Randell (eds.), 1969. Software engineering: Report of a conference sponsored by the NATO Science Committee, Garmisch, Germany, 7–11 October, 1968, Brussels, Scientific Affairs Division, NATO, σελ.10.

7. Αυτός είναι ο ορισμός της μηχανικής λογισμικού που δίνεται στο IEEE Standard Glossary of Software Engineering Terminology, IEEE std 610.12-1990 (1990).

τυπικό έλεγχο του κεφαλαίου. «Από την τεχνολογική οπτική γωνία», ωστόσο, «η εργασιακή διαδικασία συνεχίζεται ακριβώς όπως και πριν, με εξαίρεση ότι τώρα είναι μια εργασιακή διαδικασία υποταγμένη στο κεφάλαιο». Η υπαγωγή της εργασίας υπό το κεφάλαιο ολοκληρώνεται, γίνεται πραγματική, μόνον όταν η εργασιακή διαδικασία καθαυτή μετασχηματιστεί σύμφωνα με τις ανάγκες του κεφαλαίου.

Το δεύτερο στάδιο σημαδεύεται από την τυποποίηση των εργασιακών διαδικασιών, την αποειδίκευση της εργασίας και την απορρόφηση ανθρώπινων ικανοτήτων σε σταθερό κεφάλαιο (Marx 1990 [1864]). Οι παρατηρήσεις αυτές του Marx αναπτύχθηκαν διεξοδικά από τον Harry Braverman που πρόβλεψε ότι ο δεσποτισμός των εργοστασίων των ημερών του, σύντομα θα μεταμορφωνόταν σε δεσποτισμό εντός των γραφείων. Σωστά επισήμανε την κεντρική λειτουργία του υπολογιστή σε αυτή τη μετάβαση. Εκ των υστέρων, η κομπιουτεροποίηση έχει επιβεβαιώσει πολλές από τις υποψίες του Braverman, αλλά έχει επίσης καταστήσει φανερή μια αντισταθμιστική τάση. Αν και το κεφάλαιο αρπάζει τον έλεγχο επί της εργασιακής διαδικασίας, μέσω της μεσολάβησης της τεχνολογίας, πρέπει να παραχωρήσει στους εργάτες κάποια ελευθερία κινήσεων στη λειτουργία αυτής της τεχνολογίας.⁸

Κριτικοί του Braverman γρήγορα απάντησαν ότι είχε υπερτονίσει τη σωφρονιστική πλευρά του κεφαλαίου, ξεχνώντας ότι το κεφάλαιο επεκτείνει την επιρροή του επί των εργατών δίνοντας τους έναν βαθμό «υπεύθυνης αυτονομίας» (Friedman 1977). Χαρακτηριστική περίπτωση είναι τα πολυ-συζητημένα τραπέζια πινακ-πονγκ στη διάθεση των προγραμματιστών στη Googleplex και σε άλλες εταιρείες υψηλής τεχνολογίας. Η υπεύθυνη αυτονομία στη μισθωτή εργασία είναι ένα επερχόμενο χαρακτηριστικό γνώρισμα, αν επιλέξουμε να δούμε την επιχειρηματική υποστήριξη του ΕΛΛΑΚ ως μια περίπτωση όπου η έρευνα και ανάπτυξη έχουν «εξωποριστεί» (outsourced) σε κοινότητες εθελοντών. Το ίδιο πράγμα ωστόσο μπορεί επίσης να γίνει κατανοητό ως η υπαγωγή όχι μόνον της εργασίας, αλλά του συνόλου της κοινωνίας υπό το κεφάλαιο.

Περιγράφοντας το ζετούλιγμα μιας τέτοιας τάσης, ο Braverman (1974:279) έκανε ένα σχόλιο που τοποθετεί την ανάπτυξη ΕΛΛΑΚ στο πλαίσιο της εργατικής θεωρίας: «τόσο εργατικό είναι το κεφάλαιο που

8. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης ακολούθησε τη σκέψη αυτή στη λογική της κατάληξη: «Ένα παράδειγμα που δείχνει την κρίσιμη σημασία της απόστασης (μεταξύ της επίσημης οργάνωσης της παραγωγής και της πραγματικότητας της εργασιακής διαδικασίας) είναι η αποτελεσματικότητα της μορφής αγώνα που λέγεται "απεργία ζήλου"... αρκεί οι εργαζόμενοι να αρχίσουν να εφαρμόζουν με απόλυτη και σχολαστική ακρίβεια τους κανόνες και τις οδηγίες που υποτίθεται πως πρέπει να εφαρμόζουν για να δημιουργηθεί πλήρης χάος μέσα στο εργοστάσιο». (Κ. Καστοριάδης, 1976. Το Επαναστατικό Πρόβλημα Σήμερα, Βέργος, σελ. 75).

ακόμη και όπου γίνεται η προσπάθεια από κάποιο τμήμα του πληθυσμού να βρει έναν δρόμο προς τη φύση, τον αθλητισμό ή την τέχνη μέσω ατομικής δραστηριότητας και ερασιτεχνικής ή “υπόγειας” καινοτομίας, αυτές οι δραστηριότητες γρήγορα ενσωματώνονται στην αγορά κατά το περισσότερο δυνατό».

Η πρακτική του Χάκιν: Ελεύθερο λογισμικό και ανάπτυξη ανοικτού κώδικα

Η αυγή της καταναλωτικής αγοράς για προσωπικούς υπολογιστές στα 1970 συνέπεσε με τη γέννηση μιας κοινότητας χάκερς έξω από ακαδημαϊκούς οργανισμούς. Αν και αρχικά αλληλοεξαρτώμενες, ήλθαν σύντομα σε ρήξη αφού η πρακτική των χάκερς να μοιράζουν ελεύθερα λογισμικό παρεμπόδιζε την καθιέρωση μιας αγοράς για λογισμικό (Gates 1976). Με τον καιρό αυτή η διαμάχη εντατικοποιήθηκε καθώς η βιομηχανία μεταστράφηκε από την πώληση υλικού εξοπλισμού στην πώληση προϊόντων λογισμικού. Η κοινότητα των χάκερς απάντησε στις προσπάθειες του κεφαλαίου να «περιφράξει» προγράμματα υπολογιστών με το νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας, με τη ριζοσπαστικοποίηση της.

Το Ίδρυμα Ελεύθερου Λογισμικού (Free Software Foundation) υπεραμύνεται του αγώνα των χάκερς ενάντια στο ιδιόκτητο (proprietary) λογισμικό. Η οργάνωση ιδρύθηκε το 1985 από τον Richard Stallman με σκοπό τη δημιουργία ενός υπολογιστικού περιβάλλοντος απαρτισμένου εξ ολοκλήρου από ελεύθερο λογισμικό (Stallman 1999). Για να διασφαλίσει ότι το λογισμικό που διατίθεται ελεύθερα δεν θα απαλλοτριωθεί από ατομικούς κατόχους δικαιωμάτων, ο Stallman δημιούργησε τη Γενική Άδεια Δημόσιας Χρήσης (ΓΑΔΧ, General Public License), κοινώς γνωστή ως copyleft. Η άδεια αυτή κάνει χρήση του προνομίου που ο νόμος περί copyright δίνει στο δημιουργό να καθορίσει τους όρους χρήσης για τη δημιουργία του. Με τη ΓΑΔΧ προστίθενται όροι οι οποίοι αυξάνουν παρά μειώνουν τα δικαιώματα του χρήστη να χρησιμοποιήσει, να τροποποιήσει και να αναδιανείμει το λογισμικό. Ειρωνικά, είναι ο νόμος περί copyright που οπλίζει την ελεύθερη άδεια, καθιστώντας δυνατή την επιβολή κυρώσεων για παραβάσεις. Αλλά αντί να υποστηρίζει ατομικούς κατόχους δικαιωμάτων, το copyleft εγκαθιστά ένα καθεστώς κοινοκτημοσύνης. Απόδειξη της συνεχιζόμενης ουσιαστικής σημασίας της άδειας συνιστά το ότι χιλιάδες προγράμματα λογισμικού διανέμονται υπό τη ΓΑΔΧ και ότι ο κοινός πλούτος του ελεύθερου λογισμικού αυξάνεται καθημερινά.

Το ελεύθερο λογισμικό αποδεικνύει ότι η παραγωγή εφαρμογών υπο-

λογιστή μπορεί να οργανωθεί χωρίς σχέσεις πνευματικής ιδιοκτησίας και, κατ' επέκταση, χωρίς τη μεσολάβηση του κεφαλαίου. Η ιστορία της ανάπτυξης του πυρήνα του λειτουργικού συστήματος Linux είναι κατατοπιστική. Ο Linus Torvalds εγκαινίασε το έργο τον Οκτώβριο του 1991. Το περιέγραψε ως ένα εργαλείο «από χάκερς για χάκερς» στο οποίο μπορούσε κανείς να συνεισφέρει επί μιας αμιγώς εθελοντικής βάσης (Torvalds 1991). Η ανάπτυξη ενός λειτουργικού συστήματος είναι ένα τεράστιο εγχείρημα που ενέχει μια γιγαντιαία προσπάθεια προγραμματισμού και τη δαπάνη χιλιάδων εργατοώρων. Επωφελούμενο τη διάχυση του διαδικτύου στις αρχές της δεκαετίας του 1990, το Linux ήταν το πρώτο έργο που χρησιμοποίησε το υπολογιστικό δίκτυο για γεωγραφικά αποκεντρωμένη συνεργασία μεγάλης κλίμακας. Το μέγεθος της κοινής προσπάθειας είναι θετικά συσχετισμένο με το γοργό ρυθμό των εκδόσεών της. Στον πρώτο μήνα κατόπιν της ανακοίνωσης του Torvalds έγιναν τρεις εκδόσεις. Πριν από τη δημοσίευση της έκδοσης 1.0 το Μάρτιο του 1994, έγιναν δέκα εκδόσεις το Δεκέμβριο του 1993, δεκατέσσερις τον Ιανουάριο του 1994 κι έντεκα το Φεβρουάριο του 1994.

Αυτή η πρακτική του εκδίδω «νωρίς και συχνά» είναι εκ διαμέτρου αντίθετη με την τυπική εμπορική ανάπτυξη λογισμικού όπου οι χρήστες έρχονται σε επαφή με το προϊόν μονάχα στα τελικά του στάδια. Οι πρώιμες εκδόσεις θεωρούνται ελαττωματικές και οι εταιρείες δεν επιθυμούν να εξαντλήσουν την υπομονή των χρηστών τους. Απεναντίας, στο Linux αυτή η πρακτική αποδείχθηκε καθοριστική για την κινητοποίηση των συμμετεχόντων, αναγνωρίζοντας τη συμβολή των πρόσφατων συνεισφορών τους και παροτρύνοντας τους να συνεχίσουν. Η κοινοτική εθιμοτυπία επιβάλλει την αναφορά όλων των συνεισφορών στο αρχείο ευσήμων που συνοδεύει κάθε έκδοση. Με τον τρόπο αυτό, οι συντελεστές αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους πιο άμεσα στο προϊόν της συλλογικής τους εργασίας και το αναγνωρίζουν ως δικό τους.

Τα πρώτα χρόνια η διαδικασία ανάπτυξης του Linux ήταν ιδιαίτερα απλή και ξεκάθαρη: διαγραμματικά, ακολουθούσε μια ευθεία γραμμή από τον Torvalds που διένεμε την επίσημη έκδοση στους προγραμματιστές που κατέβαζαν το λογισμικό, έκαναν αλλαγές για να διορθώσουν ελαττώματα ή για να διευρύνουν τη λειτουργικότητά του, και μετά τις ξανα-τροφοδοτούσαν πίσω στον Torvalds για να αποφασίσει ως προς την καταλληλότητα τους να ενσωματωθούν στην επόμενη επίσημη έκδοση. Παραδοσιακά κριτήρια και εργαλεία διαχείρισης έργου της μηχανικής λογισμικού αποφεύχθησαν σκόπιμα: όχι διορίες, ημερομηνίες έκδοσης ή σχεδιασμός στο επίπεδο του συστήματος. Με την απουσία μιας κεντρικά σχεδιασμένης κατανομής της εργασίας για την ανάθεση καθηκόντων σε προγραμματιστές, οι προγραμματιστές ανέλαβαν καθήκοντα

σύμφωνα με τα δικά τους ενδιαφέροντα.

Όστόσο, για να αποφορτιστεί η πίεση που η διεύρυνση της κοινότητας των συντελεστών επέφερε στο συντονισμό του έργου, μια οργανωσιακή δομή πήρε σταδιακά μορφή: περίπου μια ντουζίνα χάκερς με εκτεταμένη εμπειρία σε μια περιοχή του συστήματος ανέλαβαν το καθήκον της επισκόπησης των patches⁹ που υποβάλλονται από την ευρύτερη κοινότητα. Αυτοί οι «έμπιστοι αξιωματικοί» είναι υπεύθυνοι για ένα κομμάτι του Linux και οι συντελεστές στέλνουν τα patches τους κατευθείαν σε αυτούς.

Μονάχα μια χούφτα έργων ΕΛΛΑΚ έχει υιοθετήσει μια τυπική διαδικασία ψηφοφορίας για την εκλογή αρχηγών και την επίλυση διαφωνιών. Στις περισσότερες περιπτώσεις η διακυβέρνηση των έργων φαίνεται άτυπη, δυσδιάκριτη και ιεραρχική. Μια πιο διεισδυτική ματιά, όμως, αποκαλύπτει ότι υπάρχει ένας διαφορετικής μορφής έλεγχος ενάντια στις ασυμμετρίες της εξουσίας. Η θέση των «αξιωματικών» εκχωρείται από την αναγνώριση της κοινότητας και αυτή η εξουσία μπορεί να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή (Moody 2001: 81,84). Άρα ο ρόλος του αξιωματικού δεν είναι αυτός του αρχηγού με τη συνηθισμένη έννοια του όρου. Ακόμη και ο Torvalds, παρά το υψηλό του κύρος, έχει αναγκαστεί να υποχωρήσει από αποφάσεις υπό την απειλή παραμερισμού του από άλλους συντελεστές.

Ουσιαστικώς, η κατεύθυνση του Linux απορρέει από την αθροιστική σύνθεση των μετατροπών που συνεισφέρουν οι ατομικοί προγραμματιστές (Ingo 2006, van Wendel de Joode 2005). Όταν δύο διαφορετικές λύσεις ανταγωνίζονται για το ίδιο πρόβλημα, δοκιμάζονται και οι δύο (Torvalds 2004). Έτσι οι διαμάχες επί τεχνικών θεμάτων επιλύονται σε παράλληλες γραμμές ανάπτυξης. Σε μια κοινότητα που «απορρίπτει βασιλιάδες, προέδρους και ψηφοφορίες, αλλά πιστεύει στην πρόχειρη συναίνεση και στον κώδικα που δουλεύει» (Clark 1992), οι αποφάσεις παίρνονται από αυτούς που κάνουν τη δουλειά (McCormick 2003). Αποφασιστική είναι η ελευθερία των δημιουργών να «διχαλώσουν» (fork) ένα έργο, παίρνοντας τον κώδικα που αποτελεί τη βάση του και ξεκινώντας μια ανεξάρτητη διαδικασία ανάπτυξης του. Βασικά, αυτό που προστατεύεται από τη ΓΑΔΧ είναι το δικαίωμα να διχαλώσεις ένα αναπτυξιακό έργο.¹⁰ Έτσι οι αρχηγοί των έργων βρίσκονται σε διαρκή επα-

9. Το patch είναι ένα μικρό κομμάτι λογισμικού σχεδιασμένο να διορθώσει προβλήματα ή να εκσυγχρονίσει (update) ένα υπολογιστικό πρόγραμμα.

10. Ένα έργο «διχαλώνεται» (forks) όταν ως αποτέλεσμα της δυσάρεσκιας με το επίσημο παρακλάδι ανάπτυξης, μια μερίδα των συντελεστών κάνει μια κópια του πηγαίου κώδικα και ξεκινάει ανεξάρτητη ανάπτυξη, εγκαινιάζοντας έτσι ένα εναλλακτικό έργο. Λόγω των δικαιωμάτων που εκχωρεί στους τελικούς χρήστες, το ΕΛΛΑΚ μπορεί να διχαλωθεί χωρίς τη συγκατάθεση του αρχικού του δημιουργού.

γρύπνιση αφού η ουσιαστική σημασία μιας διχάλωσης εξαρτάται από την αφοσίωση των δημιουργών και χρηστών της.

Η ίδια νοοτροπία διακρίνεται στη σπονδυλωτή (modular) αρχιτεκτονική του Linux. Η δομοστοιχείωση/σπονδυλότητα (modularity) είναι μια μορφή αποσύνθεσης διαδικασιών (task decomposition). Χρησιμοποιείται για να διαχωρίσει την εργασία διαφορετικών ομάδων, δημιουργώντας έτσι σχετιζόμενα, αλλά χωριστά υπο-έργα. Επειδή ένα δομοστοιχειωτό σύστημα «μπορεί να χτιστεί κομματιαστά, και άλλοι μπορούν να βοηθήσουν δουλεύοντας αυτόνομα σε κάποιο από τα διάφορα κομμάτια» (Moody 2001), μια δομοστοιχειωτή αρχιτεκτονική μειώνει την ανάγκη για κεντρικό συντονισμό και καθιστά δυνατή την παράλληλη ανάπτυξη. Λέει ο Torvalds: «με τον πυρήνα Linux έγινε πολύ γρήγορα προφανές ότι θέλουμε να έχουμε ένα σύστημα που είναι όσο πιο δομοστοιχειωτό γίνεται. Το αναπτυξιακό μοντέλο του ανοικτού κώδικα το απαιτεί στην πραγματικότητα αφού διαφορετικά δεν μπορείς εύκολα να έχεις ανθρώπους να δουλεύουν παράλληλα. Είναι πολύ οδυνηρό όταν έχεις ανθρώπους που δουλεύουν στο ίδιο κομμάτι του πυρήνα και έρχονται σε σύγκρουση».

Η δομή παράλληλης ανάπτυξης του πυρήνα Linux ολοκληρώνεται σε παράλληλες εκδόσεις του προϊόντος. Η δομή παράλληλης έκδοσης για το Linux εγκαινιάσθηκε με την έκδοση 1.1 τον Απρίλη του 1994 όταν το Linux χωρίστηκε σε δυο δέντρα: το σταθερό και το αναπτυξιακό παρακλάδι.¹¹ Ο εκπληκτικός ρυθμός ανάπτυξης του Linux μπορεί να αποδοθεί αναδρομικά σε αυτήν την απόφαση. Ενάντια στην προσδοκία ότι καθώς το Linux μεγάλωνε σε μέγεθος και πολυπλοκότητα ο ρυθμός ανάπτυξης του θα μειωνόταν, το αναπτυξιακό παρακλάδι του Linux εξακολουθεί να αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς (Godfrey και Tu 2000, Robles 2005). Αυτό που πρέπει να σημειωθεί εδώ είναι ότι η δομοστοιχείωση/σπονδυλότητα δεν είναι απλώς μια σχεδιαστική επιλογή που

11. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην πορεία του χρόνου ο αριθμός των παρακαλαδιών που συγκροτούν την αναπτυξιακή διαδικασία έχει αυξηθεί. Με την έκδοση 2.6 αποφασίστηκε να αλλάξει η μέθοδος αρίθμησης εκδόσεων για να επιταχυνθεί ο ρυθμός των σταθερών εκδόσεων (ώστε μια νέα έκδοση να κυκλοφορεί ανά δύο ως τρεις μήνες). Ως αποτέλεσμα, η αναπτυξιακή διαδικασία τώρα αποτελείται από το κύριο 2.6.x δέντρο (όπου συγχωνεύεται κώδικας από το πειραματικό παρακλάδι προτού κυκλοφορήσει ως μια νέα μειζων σταθερή έκδοση), το 2.6.x.y σταθερό δέντρο (από όπου γίνονται οι δευτερεύουσες σταθερές εκδόσεις) και το 2.6.x -mm δέντρο (πειραματικό). Για μια αναλυτική συζήτηση των διαφορετικών παρακαλαδιών, δες P. Ciarrocchi, 2005. Introduction to linux kernel development process, <http://linux.tar.bz/articles/2.6-development_process>, G. Kroah-Hartman, 2005. How-to do Linux kernel development, <<http://lxr.linux.no/source/Documentation/HOWTO>> και Kroah-Hartman, 2007. Linux Kernel Development: How Fast it is Going, Who is Doing it, What They are Doing, and Who is Sponsoring it, Proceedings of the Linux Symposium, Ottawa, Canada, June 27-30.

έχει αποδειχθεί τεχνικά ανώτερη στη διαχείριση ενός αποκεντρωμένου και συνεργατικού έργου ανάπτυξης λογισμικού.¹² Αυτή η συγκεκριμένη σχεδιαστική επιλογή αντικατοπτρίζει τη διαδικασία ανάπτυξης μέσα στην οποία πάρθηκε και ως τέτοια η δομοστοιχείωση συνεπικουρεί τις κοινωνικές σχέσεις και τις αξίες της κοινότητας των χάκερς.

Μια προσέγγιση υπό το πρίσμα της εργατικής θεωρίας εγείρει την ερώτηση του πώς κατανέμεται η εργασία στην κοινότητα των χάκερς. Στις δεκατέσσερις εκδόσεις του Linux (από την έκδοση 2.6.11 έως 2.6.24) που πραγματοποιήθηκαν στο διάστημα τριών περίπου χρόνων (από τις 2 Μαρτίου 2005 έως τις 24 Ιανουαρίου 2008), 3.678 διαφορετικά άτομα συνεισφεραν 83.432 αλλαγές. Με μέσο όρο πέντε χιλιάδες αλλαγές ανά (σταθερή) έκδοση και με μια νέα (σταθερή) έκδοση ανά 2,7 μήνες, το Linux μεγαλώνει με τον εκπληκτικό ρυθμό του 10% ανά έτος. Οι εθελοντές αναλογούν για περίπου 27% των αλλαγών, ακολουθεί η Red Hat (11,2%), η Novell (8,9%), η IBM (8,3%), η Intel (4,1%), η Linux Foundation (2,6%), η Consultant (2,5%), η SGI (2,0%), η MIPS Technologies (1,6%), η Oracle (1,3%), η MontaVista (1,2%), η Google (1,1%), η Linutronix (1%), η HP (0,9%), η NetApp (0,9%), η SWsoft (0,9%), η Renesas Technology (0,9%), η Freescale (0,9%), η Astaro (0,9%), η Academia (0,8%), η Cisco (0,5%), η Simtec (0,5%), η Linux Networx (0,5%), η Q Logic (0,5%), η Fujitsu (0,5%), η Broadcom (0,5%) και άλλες. Η συνολική συμμετοχή από επιχειρήσεις παρουσιάζει σταθερή αύξηση όπως και ο αριθμός των συνεισφερόντων δημιουργών (Kroah-Hartman et al. 2008).

12. Εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι η δομοστοιχειωτή αρχιτεκτονική δεν χαρακτηρίζει μονάχα το Linux, αλλά το αναπτυξιακό μοντέλο του ΕΛΛΑΚ γενικότερα. Για παράδειγμα, οι MacCormack, Rusnak και Baldwin βρήκαν ότι η δομή του κώδικα του Mozilla έγινε δομοστοιχειωτή κατόπιν της διανομής του υπό μια άδεια ΕΛΛΑΚ (A. MacCormack, J. Rusnak και C. Baldwin, 2006. Exploring the Structure of Complex Software Designs: An Empirical Study of Open Source and Proprietary Code, Management Science, Vol. 52, No.7, July).

Έκδοση πυρήνα	Αριθμός δημιουργών	Αριθμός επιχειρήσεων
2.6.11	483	71
2.6.12	701	90
2.6.13	637	91
2.6.14	625	89
2.6.15	679	96
2.6.16	775	100
2.6.17	784	106
2.6.18	897	121
2.6.19	878	126
2.6.20	728	130
2.6.21	834	132
2.6.22	957	176
2.6.23	991	178
2.6.24	1.057	186
Σύνολο:	3.678	271

Πίνακας 1: αριθμός ατομικών δημιουργών και εργοδοτών

Ωστόσο, παρά το μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, η περισσότερη δουλειά γίνεται ακόμα και σήμερα από μια σχετικά μικρή ομάδα δημιουργών. Οι δέκα κορυφικοί συντελεστές είναι υπεύθυνοι για το 15% των αλλαγών και οι κορυφικοί τριάντα για το 30% (Kroah-Hartman et al. 2008). Παρόμοιες κατανομές εργασίας κατά μήκος της αναπτυξιακής κοινότητας έχουν παρατηρηθεί και σε άλλα πολυμελή έργα ελεύθερου λογισμικού όπως το Apache, το Mozilla και το FreeBSD (Dinh-Trong και Bieman 2005, Mockus et al. 2002).

Οι αριθμοί υπονοούν μια δυσαναλογία στο φόρτο εργασίας, αλλά αυτό δεν μεταφράζεται απαραίτητως σε μια συγκεκριμένη, κεντρικά σχεδιασμένη κατανομή εργασίας. Η κατανομή της εργασίας στην ανάπτυξη ΕΛΛΑΚ είναι το άμεσο αποτέλεσμα της συνήθους διαδικασίας μέσω της οποίας κάποιος προσχωρεί σε ένα έργο και «προβιβάζεται» από περιφερειακές (αλλά συνάμα και απαραίτητες) δραστηριότητες, όπως η αναφορά ελαττωμάτων και η επιδιόρθωσή τους, στην ανάπτυξη νέας λειτουργικότητας. Καθώς το δικαίωμα ενσωμάτωσης αλλαγών στην κε-

ντρική αποθήκη (repository) ενός έργου (δηλαδή στο σύστημα ελέγχου εκδόσεων)¹³ παραχωρείται μόνο σε αυτούς τους συνεισφέροντες με μακρύ ιστορικό από αλλαγές που έγιναν αποδεχτές, τυπικά κάποιος προσχωρεί σε ένα έργο αναφέροντας προβλήματα και υποβάλλοντας διορθώσεις στα προβλήματα που έχουν ήδη καταχωρηθεί. Με αυτόν τον τρόπο τα έργα ΕΛΛΑΚ έχουν βρει ένα μηχανισμό για την επιλογή προγραμματιστών στην κεντρική αναπτυξιακή ομάδα που συμβαδίζει με το ισχυρό αξιολογικό ήθος της κοινότητας των χάκερς.¹⁴

Πώς το κεφάλαιο εγγράφει κοινότητες χρηστών στη διαδικασία αξιοποίησης

Το αναπτυξιακό μοντέλο των χάκερς έχει κερδίσει την ευρεία αποδοχή του εμπορικού κόσμου τα τελευταία δέκα χρόνια. Το 1998 στάλθηκε μια ανοιχτή πρόσκληση προς τις μεγάλες επιχειρήσεις, όταν πολλοί από τους κινούντες τα νήματα στην κοινότητα των χάκερς μαζεύτηκαν στο Freeware Summit στο Πάλο Άλτο, με σκοπό να προσελκύσουν τον επιχειρηματικό κόσμο. Στο σχέδιό τους ήταν και η επιλογή μιας ετικέτας που θα ακουγόταν λιγότερο απειλητική στην επικρατούσα τάξη από τον όρο «ελεύθερο λογισμικό». Αντ' αυτού η συνάντηση τελικά αποφάσισε να χρησιμοποιήσει την ονομασία «ανοικτός κώδικας». Γρήγορα διαδόθηκε κι έχει γίνει ο όρος με τον οποίο οι περισσότεροι γνωρίζουν το λογισμικό των χάκερς σήμερα. Λίγο μετά τη συνάντηση αυτή, η IBM ανακοίνωσε την αφοσίωσή της στον ανοικτό κώδικα. Η εταιρεία έκτοτε έχει επενδύσει μεγάλα ποσά στο Apache και στο Linux, διαλαλώντας την υποστήριξη της με το παλιό χίπικο σύνθημα «Ελευθερία, Αγάπη, Linux». Η Oracle, η Compaq, η Dell, η Hewlett Packard, η Intel και πολλές άλλες γρήγορα ακολούθησαν. Η συρροή πολυεθνικών έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπως η Red Hat και η MySQL, που ειδικεύονται σε προϊόντα και υπηρεσίες ΕΛΛΑΚ.

Σήμερα, σχεδόν κάθε μεγάλη εταιρεία υπολογιστών, με αξιοσημείωτη εξαίρεση την Microsoft, παρεκκλίνει από την πορεία της για να πλευρίσει την κοινότητα των χάκερς (Weber 2004). Είναι εύλογο να υποθέσουμε ότι η σύνθεση της κοινότητας των χάκερς έχει μετασχηματιστεί από την εισροή επιχειρηματικών κεφαλαίων. Μια μελέτη 287 έργων ΕΛΛΑΚ

13. Το σύστημα ελέγχου εκδόσεων (version control system) είναι ένα εργαλείο που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ανάπτυξη λογισμικού μεγάλης κλίμακας για την παρακολούθηση της εξέλιξης και για τον έλεγχο επί των αλλαγών στο λογισμικό προϊόν υπό ανάπτυξη.

14. Σχετικά με το ήθος των χάκερς, δες S. Levy, 1994. Hackers: Heroes of the Computer Revolution, Penguin.

εκτίμησε ότι περίπου το 40% όλων των συντελεστών είναι είτε άμεσα αμειβόμενοι για την εκτέλεση της εν λόγω εργασίας ή παροτρύνονται από τους εργοδότες τους να συμμετέχουν σε έργα ελεύθερου λογισμικού κατά τις ώρες γραφείου. Επιπροσθέτως, περίπου το 58% των ερωτηθέντων ήταν εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης στη βιομηχανία υπολογιστών. Ένα άλλο 20% ήταν φοιτητές υπολογιστών. Λαμβάνοντας αυτά υπόψη, δεν είναι αδικαιολόγητο να θεωρήσουμε την κοινότητα ΕΛΛΑΚ ως μια λεκάνη για την παροχή ισόβιας μάθησης σε εργαζόμενους.

Ενώ αυτές οι παρατηρήσεις είναι σύμφωνες με άλλες μελέτες που αναφέρουν τη σημαντική ανάμιξη μισθωτών σε εθελοντικές κοινότητες ΕΛΛΑΚ, αυτή η δημοσκοπήση είναι ενδιαφέρουσα για έναν ακόμη λόγο, αφού καταγράφει ίχνη δυσaréσκειας εκ μέρους των εργαζομένων. Περίπου 17% από τους ερωτηθέντες είπαν ότι συμμετέχουν σε έργα ΕΛΛΑΚ χωρίς να το γνωρίζουν οι προϊστάμενοι τους (Lakhanani και Wolf 2005). Αυτό μας προειδοποιεί να μην βιαστούμε καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η εκτεταμένη αντιπροσώπευση εταιρειών στην κοινότητα των χάκερς μεταφράζεται αυτομάτως σε επιχειρηματικό έλεγχο επί αυτών των δραστηριοτήτων.

Ο επιχειρηματικός εναγκαλισμός του αναπτυξιακού μοντέλου του ΕΛΛΑΚ πρέπει να ειδωθεί σε συνάρτηση με το ιστορικό της αναδόμησης της αγοράς εργασίας. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της αναδόμησης είναι η εξάλειψη του διαχωριστικού συνόρου μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών. Μια τέτοια τάση είχαν εισηγηθεί ήδη από το 1980 οι μελλοντολόγοι με τη φράση «η αυγή του παρα-ναλωτή (prosumer)» (Toffler 1981). Σήμερα, είναι κανονιστική αρχή της κριτικής της πνευματικής ιδιοκτησίας να τοποθετεί τις διαμάχες που περιβάλλουν τον νόμο περί copyright υπό το πρίσμα των ενεργών καταναλωτών και οπαδών. Μελλοντολόγοι και κριτικοί αναμένουν ότι οι οπαδοί θα επιφέρουν μια πιο δημοκρατική, συμμετοχική μορφή μιντιακής κατανάλωσης. Εγκωμιάζουν τον αλτρουισμό των κοινοτήτων που δουλεύουν μαζί. Ελάχιστα καλυμμένο κάτω από τις φανφάρες είναι το τελικό κριτήριο του κέρδους.

Οι επιχειρηματικοί γκουρού είναι περισσότερο ειλικρινείς: εδώ η ευκαιρία να πλουτίσεις γρήγορα εγγράφοντας την κοινότητα δηλώνεται χωρίς υπεκφυγές (π.χ. Hagel και Armstrong 1997, Libert, Spector και Tapscott 2007, Silver 2007). Έτσι γίνεται ολοφάνερο ότι αυτή η τάση συνορεύει με περισσότερο οικεία πειράματα πάνω σε γνωστές απαιτωμένες όπως η πάρτι με τάπερς, το δικτυακό μάρκετινγκ και οι πυραμίδες. Κοινό τους σημείο είναι ότι εμπλέκουν τον καταναλωτή στην προώθηση και ανάπτυξη του προϊόντος. Όπως έχουν επισημάνει στο παρελθόν διάφορες κριτικές φωνές, οι εργασίες ανατίθενται εξωτερικώς στο πλή-

θος¹⁵ σε μια οικονομία που ολοένα και περισσότερο στηρίζεται στην απλήρωτη εργασία εθελοντών και χρηστών (Gimenez 2007, Terranova 2004).

Οι εταιρείες ΕΛΛΑΚ παρέχουν μια καλή αφετηρία για τη θεώρηση της κατάστασης που έχει περιγραφεί ποικιλοτρόπως ως η «αληθινή υπαγωγή της κοινωνίας» ή το «κοινωνικό εργοστάσιο». Δεν πιστεύουμε ότι ως αποτέλεσμα η οικονομία έχει καταστεί ανεπίδεκτη μετρήσεως. Απεναντίας, η επικέρδεια των εταιρειών ΕΛΛΑΚ μπορεί να αναλυθεί με τη θεωρία της αξίας του Μαρξ. Η Red Hat παραδειγματίζει αυτό που μπορεί να αποκαλεστεί ένα επιχειρηματικό μοντέλο «πλεονάζοντος κέρδους». Μια ακρογωνιαία λίθος στην οικονομική θεωρία του Μαρξ είναι ότι η εργασία είναι η πηγή της υπεραξίας. Επιπροσθέτως, η υπεραξία που ο καπιταλιστής μπορεί να συσσωρεύσει εξαρτάται από τον αριθμό των εργατών που θέτει σε κίνηση. Ο Μαρξ αναγνώρισε την πιθανότητα ωστόσο για τον καπιταλιστή να αποκτήσει περισσότερη υπεραξία: ενίοτε ο καπιταλιστής καταφέρνει να τοποθετήσει την επιχείρηση του τόσο ευνοϊκά, που η υπεραξία εργατών μισθωμένων από ανταγωνιστές καταλήγει στις τσέπες του.

Το πλέον γνωστό παράδειγμα συνιστά ο καπιταλιστής που εφευρίσκει μια ανώτερη τεχνική παραγωγής αγαθών. Η δαπάνη για την παραγωγή του εμπορεύματος πέφτει κάτω από το κοινωνικό μέσο όρο, δηλαδή το μέσο κόστος που οι ανταγωνιστές επωμίζονται όταν παράγουν το εμπόρευμα. Τα εμπορεύματα παράγονται σε διαφορετικά επίπεδα κόστους, αλλά αφού είναι όμοια, όλα πουλιούνται στην αγορά με την ίδια τιμή. Έτσι ο πιο αποδοτικός καπιταλιστής (που παράγει το εμπόρευμα με το πιο χαμηλό κόστος) κερδίζει το όφελος της αποδοτικότητας του ως δώρο από τους άλλους καπιταλιστές. Αυτό το δώρο είναι γνωστό ως «πλεονάζον κέρδος». Το πλεονέκτημα είναι εφήμερο καθώς οι υπόλοιποι καπιταλιστές θα προσπαθήσουν να μιμηθούν τον εφευρέτη. Όταν η πλειοψηφία έχει υιοθετήσει τη νέα τεχνική, το μέσο κόστος παραγωγής θα προσαρμοστεί στο νέο σημείο ισορροπίας. Το πλεονάζον κέρδος εξανεμίζεται για τον μεμονωμένο καπιταλιστή. Δεν είναι οφέλη αποδοτικότητας σε απόλυτους όρους που παρέχουν το ζητούμενο μέτρο σύγκρισης. Είναι οφέλη αποδοτικότητας σε σχέση με άλλους παραγωγούς. Το κύριο σημείο εδώ είναι ότι το πλεονάζον κέρδος υφίσταται εξορισμού ως μια απόκλιση από το φυσιολογικό μέτρο απόδοσης.

Η ύπαρξη των επιχειρηματικών μοντέλων ΕΛΛΑΚ μπορεί να κατανο-

15. Ο όρος crowdsourcing που εδώ αποδίδεται περιφραστικά ως εξωτερική ανάθεση στο πλήθος (πληθο-πορισμός σε ακριβή μετάφραση) αναφέρεται στην ανάθεση ενός έργου που παραδοσιακά διεκπεριώνεται από έναν υπάλληλο ή ανάδοχο, σε μια απροσδιόριστη αλλά πολυμελή ομάδα, συνήθως με τη μορφή ανοικτής πρόσκλησης.

ηθεί ως μια παραλλαγή αυτού του θέματος. Εταιρείες όπως η Red Hat μισθώνουν εργάτες για να εξατομικεύσουν προϊόντα ΕΛΛΑΚ στις προτιμήσεις της πελατείας τους και για να παρέχουν υπηρεσίες υποστήριξης επί αυτών. Αυτές οι δραστηριότητες παράγουν ένα μέτριο ποσό υπεραξίας. Η εισροή μισθωτής εργασίας είναι οριακή σε σύγκριση με το τεράστιο ποσό εθελοντικής εργασίας που υπεισέρχεται στη συγγραφή του βασικού κορμού του κώδικα.

Η δωρεάν εργασία δεν είναι όμως αυτομάτως απαλλαγμένη από αξία. Έχει αξία αν «κοπιάρει» και υποκαθιστά τη μισθωτή εργασία που επιτελείται αλλού στην οικονομία. Με άλλα λόγια, η αξία της άμισθης εργασίας των δημιουργών ΕΛΛΑΚ υφίσταται σε σχέση με τη μισθωτή εργασία των απασχολούμενων σε επιχειρήσεις προγραμματιστών. Αμφότεροι δουλεύουν για την εύρεση λύσεων σε παρόμοια προβλήματα. Όσο το κοινωνικό μέσο κόστος της επίλυσης ενός υπολογιστικού προβλήματος καθορίζεται από τη μισθωτή εργασία και από σχέσεις πνευματικής ιδιοκτησίας, η εθελοντική εργασία και οι ελεύθερες άδειες κόβουν τα κόστη κάτω από αυτόν τον κοινωνικό μέσον όρο. Σε αυτήν την περίπτωση, το πλεονάζον κέρδος δεν απορρέει από τη μείωση του προσωπικού λόγω μιας τεχνολογικής καινοτομίας, αλλά δημιουργείται όταν η εργασία μεταναστεύει από πληρωμένους εργάτες σε απλήρωτους χρήστες λόγω μιας οργανωτικής καινοτομίας, π.χ. πληθο-πορισμός (crowdsourcing).

Παραμένει ανοικτό το θέμα αν η εξαρτώμενη από το copyright φράξια της καπιταλιστικής τάξης (Microsoft, Hollywood, δισκογραφικές) μπορεί να ακολουθήσει και να γεφυρώσει το χάσμα στο κόστος παραγωγής. Η πολιτική «μοιραζόμενης πηγής» της Microsoft όπου επιλεγμένοι πελάτες έχουν πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα της Microsoft, μπορεί να ειπωθεί ως μια απόπειρα σμίκρυνσης της απόστασης ανάμεσα στο ιδιόκτητο λογισμικό και στο ΕΛΛΑΚ. Ωστόσο, στη βάση του τι μας έχει διδάξει καλά η ιστορική εμπειρία, η διευθυντική μονομανία με τον έλεγχο, μάλλον θα καταστρέψει την προσπάθεια. Ίσως αυτές οι επιχειρήσεις δεν μπορέσουν να μιμηθούν το μοντέλο του ΕΛΛΑΚ, διατηρώντας συνάμα την επικέρδεια τους. Αν η ανάλυση μας είναι σωστή, το επιχειρηματικό μοντέλο πλεονάζοντος κέρδους της Red Hat θα εξακολουθήσει να ευημερεί στο περιθώριο της οικονομίας, απομυζώντας τη διάφορα στο κόστος παραγωγής.

Από αυτό μπορούμε να αντλήσουμε δυο σημαντικά συμπεράσματα. Πρώτον, οι χάκερς και οι αγωνιζόμενοι εναντίον του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας, σφάλουν που νομίζουν ότι οι επιχειρήσεις ΕΛΛΑΚ, κινούμενες από ελεύθερες αγορές και ελεύθερη τεχνολογία, είναι προορισμένες να παραγκωνίσουν και να αντικαταστήσουν τα μονοπώλια πνευματικής ιδιοκτησίας. Η Red Hat μπορεί να είναι επικερδής μονά-

χα σε σχέση με το διογκωμένο κοινωνικό μέσο κόστος παραγωγής της Microsoft. Και οι δυο εξαρτώνται με διαφορετικούς τρόπους από την ύπαρξη δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Οπότε η κατάργηση της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ασύμβατη με τον καπιταλισμό και αυτή η δήλωση δεν ανατρέπεται από την ύπαρξη επιχειρήσεων που επωφελούνται από προϊόντα ΕΛΛΑΚ και υπηρεσίες.

Δεύτερον, αν πρόκειται να ακολουθήσουμε τη σκέψη αυτή στη λογική της κατάληξη, οι μέτοχοι της Red Hat δεν επωφελούνται εις βάρος της κοινότητας των εθελοντών δημιουργών, αλλά μέσω της «εξομοίωσης της κοινωνικής υπεραξίας» εντατικοποιούν την εκμετάλλευση των προγραμματιστών που προσλαμβάνονται από τη Microsoft. Βέβαια, ο ισχυρισμός αυτός είναι ανακόλουθος των εκ της άμεσης αντίληψης δεδομένων και ίσως δεν πρέπει να τραβηχτεί υπερβολικά. Είναι εν τούτοις αξιοσημείωτος διότι αναδεικνύει σε τι συνίσταται ο επιχειρηματικός ενθουσιασμός για τον ανοικτό κώδικα. Και πιο συγκεκριμένα στην προσδοκία των διευθυντών ότι οι ελεύθερες άδειες και οι άδειες ανοικτού κώδικα θα επιβάλουν μια γενική πτωτική πίεση στους μισθούς και στις εργασιακές συνθήκες των εργαζομένων σε επιχειρήσεις προγραμματιστών.

Παρά τα όσα έχουμε πει, βρισκόμαστε ακόμη μακριά από μια οριστική γνώμη για το ΕΛΛΑΚ. Ενώ οι επιχειρήσεις σίγουρα ελπίζουν να αντιπαραθέσουν κοινότητες χρηστών ενάντια στη μισθωτή εργασία, ο «πληθο-πορισμός» δεν είναι παρά μία από τις πιθανές εκβάσεις της παρούσας κατάστασης. Αντιμέτωποι με τέτοιες έγνοιες, οι χάκερς συνήθως υποδεικνύουν τις αυξανόμενες ευκαιρίες απασχόλησης εντός των επιχειρήσεων ΕΛΛΑΚ. Είναι πολύ πιθανό οι επαγγελματίες δημιουργοί ΕΛΛΑΚ να καταλήξουν σε μια ισχυρότερη θέση συγκριτικά με προγραμματιστές που απασχολούνται στην παραγωγή ιδιόκτητου λογισμικού, καθώς οι άδειες ανοικτού κώδικα αφαιρούν το πλεονέκτημα που διαφορετικά έχουν οι επιχειρήσεις επί των εργαζομένων λόγω της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής λογισμικού. Όταν τα εργαλεία λογισμικού είναι δημοσίως διαθέσιμα υπό μια ελεύθερη άδεια, η κύρια έλλειψη που παραμένει στην αγορά συνίσταται στην ικανότητα συγγραφής λογισμικού, δίνοντας έτσι το πλεονέκτημα στην ελεύθερη εργασία.

Για να προσδιορίσουμε ποιο είναι το πιο πιθανό σενάριο απαιτείται περαιτέρω μελέτη της αναδυόμενης αγοράς εργασίας για δημιουργούς ΕΛΛΑΚ. Επίσης, πρέπει να λάβουμε υπόψη τη μοναδική θέση του τομέα υπολογιστών στον καπιταλισμό σήμερα. Αυτό δημιουργεί μια κατάσταση που ευνοεί τους προγραμματιστές ανεξαρτήτως του αν δουλεύουν με ΕΛΛΑΚ ή με ιδιόκτητο λογισμικό. Αυτή η ευνοϊκή θέση είναι εις βάρος όλων των υπόλοιπων εργατών, καθώς η τεχνολογία των υπολογιστών

είναι καίριας σημασίας στη νεοφιλελεύθερη μεταρρύθμιση του καπιταλισμού που οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν αντιμετωπίσει υπό την μορφή ασθενικών σωματείων, ευέλικτων αγορών εργασίας και κυμάτων αποειδίκευσης. Έτσι, ενώ ορισμένοι προγραμματιστές είναι πεπεισμένοι ότι θα επιζηήσουν της «ανατιθέμενης στο πλήθος» (crowdsourced) μορφής του καπιταλισμού, άλλοι εργάτες ίσως δεν σταθούν τόσο τυχεροί (Ross 2006).

Μια αποτίμηση του μοντέλου πλεονάζοντος κέρδους των επιχειρήσεων ΕΛΛΑΚ πρέπει επίσης να γίνει ενώπιον της υποκειμενικής πλευράς της ιστορίας και των πολιτικών ισχυρισμών των χάκερς. Πρέπει να έχουμε υπόψιν μας ότι το «υπολογιστικό υπόγειο» εκπήγασε από τη Νέα Αριστερά και το κίνημα Κατάλληλης Τεχνολογίας (appropriate technology) (Markoff 2005). Ισχυρές φωνές μέσα στο υπολογιστικό υπόγειο συνεχίζουν να τονίζουν τις κοινωνικές και ηθικές διαστάσεις του ελεύθερου λογισμικού και πολλοί χάκερς επιλέγουν ελεύθερες άδειες για πολιτικούς λόγους. Άρα το κεφάλαιο δεν είναι ο εγκέφαλος πίσω από την ανάπτυξη ΕΛΛΑΚ, αν και η βιομηχανία υπολογιστών μαθαίνει γρήγορα και προσπαθεί σκληρά να εξουδετερώσει την αναταραχή αφομοιώνοντάς την. Ένα σημάδι αυτού είναι ότι οι επιχειρήσεις βγάζουν εκατομμύρια από τις εθελοντικές προσπάθειες των χάκερς. Αρκεί να παραθέσεις αυτό το γεγονός και η υπόθεση έχει κλείσει για τους σκεπτικούς σχολιαστές. Πιστεύουν ότι η ανατρεπτική προοπτική της ανάπτυξης ΕΛΛΑΚ, αν υπήρξε ποτέ, τώρα πια έχει εξαντληθεί. Κατά αναλογία, οι ίδιοι κριτικοί θα έπρεπε επίσης να πουν ότι δεν υπάρχει τίποτα ανατρεπτικό στον αγώνα των εργατών, αφού οι επιχειρήσεις αποκομίζουν τεράστια κέρδη από αυτούς.

Κατά τη γνώμη μας, η κατάσταση έχει αντιθέτως ως εξής: είναι ακριβώς το γεγονός ότι κοινότητες ΕΛΛΑΚ έχουν γίνει πηγές υπεραξίας για το κεφάλαιο που (α) δίνει τη σπίθα που ίσως ριζοσπαστικοποιήσει το κίνημα των χάκερς ακόμη περισσότερο, ρίχνοντας τμήματα του στην άμεση πάλη και (β) είναι για τον ίδιο λόγο που η πρόκληση τους στην κυριαρχία του κεφαλαίου είναι ομόλογη με την αντίσταση των μισθωτών εργατών.

Βιβλιογραφία

- Barbrook, R. (2007) *Imaginary Futures - From Thinking Machines to the Global Village* (Pluto Press).
- Berners-Lee, T. (2000) *Weaving the Web: The Past, Present and Future of the World Wide Web* (Texere).
- Braverman, H. (1974) *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century* (Monthly Review Press).
- Brooks, F. P. (1987) 'No Silver Bullet: Essence and Accidents of Software Engineering', *Computer*, April, Vol, 20, No. 4.
- Καστοριάδης, Κ. (1976) *Το Επανάστατικό Πρόβλημα Σήμερα* (Βέργος).
- Chabrow, E. (2008) 'The New IT Worker Shortage', *CIO Insight*, Jan 15, διαθέσιμο: <<http://www.cioinsight.com/article2/0,1540,2248193,00.asp>>.
- Ciarrocchi, P. (2005) *Introduction to linux kernel development process*, διαθέσιμο: <http://linux.tar.bz/articles/2.6-development_process>.
- Clark, D. D. (1992) 'A Cloudy Crystal Ball: Visions of the Future', plenary presentation at 24th meeting of the Internet Engineering Task Force, Cambridge, Mass., Jul 13-17.
- DiBona, C., S. Ockman και M. Stone (eds.) (1999) *Open Sources—Voices from the Open Source Revolution* (O'Reilly).
- Dinh-Trong, T.T. και J.M. Bieman (2005) 'The FreeBSD Project: A Replication Case Study of Open Source Development', *IEEE Transactions on Software Engineering*, Vol. 31, No. 6, σελ. 481-494.
- Ensemenger, N. και W. Aspray (2000) 'Software as Labor Process', *Proceedings of the Intern. Conf. On History of Computing: Software Issues*, Paderborn, Germany, Apr 05-07.
- Friedman, A. (1977) *Industry and Labour: Class Struggle at Work and Monopoly Capitalism* (Macmillan).
- Gates, B. (1976) 'Open Letter to Hobbyists', *Homebrew Computer Club Newsletter*, Vol. 2, No. 1, σελ. 2, (Homebrew Computer Club).
- Gimenez, M. (2007) 'Self-Sourcing – How Corporations Get Us to Work Without Pay!', *Monthly Review*, Vol. 59 No. 7.
- Glass, R.L. (2005) 'The Plot to Deskill Software Engineering', *Communications of the ACM*, November, Vol.48, No.11, σελ. 22.
- Godfrey, M.W. και Q. Tu (2000) 'Evolution in open source software: A case study', *Proceedings of the International Conference on Software Maintenance (ICSM'00)*, San Jose, California, USA, σελ. 131-142.
- Hagel, J. και A. Armstrong (1997) *Net Gain: Expanding markets through virtual communities* (Harvard Business School Press).
- Hannemyr, G. (1999) 'Technology and Pleasure: Considering Hacking

- Constructive', First Monday, Vol. 4, No. 2, διαθέσιμο: <http://www.firstmonday.dk/Issues/issue4_2/gisle/>.
- Hughes, F. (2002) 'PHP: most popular server-side Web scripting technology', Linux Weekly News, Jun 3, διαθέσιμο: <<http://lwn.net/Articles/1433/>>.
- Ingo, H. (2006) Open Life: The Philosophy of Open Source, μεταφ. Sara Torvalds (αυτο-δημοσιευμένο), διαθέσιμο: <<http://openlife.cc>>
- Keggler, J. (1989) 'Structured programming', μήνυμα σταλμένο στο comp.unix.wizards newsgroup, Feb. 3.
- Kim, W. (2006). 'On Assuring Software Quality and Curbing Software Development Cost', Journal of Object Technology, Vol. 5, No. 6, σελ. 35-42.
- Kraft, P. (1977) Programmers and Managers—The Routinization of Computer Programming in the United States (Springer-Verlag).
- Kraft, P. (1979) 'The Routinizing of Computer Programming', Sociology of Work and Occupations, Vol.6, No.2, σελ. 139-155.
- Kroker, A. (1994) Data Trash: The Theory of the Virtual Class (St. Martin's Press).
- Kroah-Hartman, G. (2005) How-to do Linux kernel development, διαθέσιμο: <<http://lxr.linux.no/source/Documentation/HOWTO>>.
- Kroah-Hartman, G. (2006) 'Myths, Lies, and Truths about the Linux kernel', keynote presentation at Linux Symposium, Ottawa, Canada, Jul 19-22, διαθέσιμο: <http://www.kroah.com/log/linux/ols_2006_keynote.html>.
- Kroah-Hartman, G. (2007) 'Linux Kernel Development: How Fast it is Going, Who is Doing it, What They are Doing, and Who is Sponsoring it', Proceedings of the Linux Symposium, Ottawa, Canada, Jun 27-30.
- Kroah-Hartman, G., J. Corbet και A. McPherson (2008) 'Linux Kernel Development: How Fast it is Going, Who is Doing It, What They are Doing, and Who is Sponsoring It', Linux Foundation White Paper, διαθέσιμο: <<https://www.linux-foundation.org/publications/linuxkerneldevelopment.php>>.
- Lakha, S. (1994) 'The new international division of labour and the Indian software industry', Modern Asian Studies, Vol. 28, No. 2.
- Lakhani, K. και R. Wolf (2005) 'Why Hackers Do What they Do: Understanding Motivation and Effort in Free/Open Source Software Projects', in J. Feller, B. Fitzgerald, S. Hissam και K. Lakhani (eds.) Perspectives on Free and Open Source Software (MIT Press).
- Lerner, J. και J. Tirole (2002) 'Some Simple Economics of Open Source', Journal of Industrial Economics, Vol. 50, No. 2.
- Levy, S. (1994) Hackers: Heroes of the Computer Revolution (Penguin).

- Levy, S. (2001) *Crypto: How the Code Rebels Beat the Government Saving Privacy in the Digital Age* (Viking).
- Libert, B., J. Spector και T. Dapscott (2007) *We Are Smarter Than Me: How to Unleash the Power of Crowds in Your Business* (Wharton School Publishing).
- Liu, A. (2004) *The Laws of Cool – Knowledge Work and the Culture of Information* (University of Chicago Press).
- MacCormack, A., J. Rusnak και C. Baldwin (2006) 'Exploring the Structure of Complex Software Designs: An Empirical Study of Open Source and Proprietary Code', *Management Science*, Vol. 52, No. 7.
- Markoff, J. (2005) *What the Doormouse Said: How the 60's Counter-Culture Shaped the Personal Computer* (Viking).
- Marx, K. (1990[1864]) 'Results of the Immediate Process of Production', παράρτημα στο *Capital*, Vol. 1, μεταφ. Β. Fowkes (Penguin).
- McCormick, C. (2003) *The Big Project That Never Ends': Role and Task Negotiation Within an Emerging Occupational Community*, PhD Dissertation, University of Albany, NY.
- A. Mockus, R.T. Fielding και J.D. Herbsleb (2002) 'Two Case Studies of Open Source Software Development: Apache and Mozilla', *ACM Transactions on Software Engineering and Methodology*, Vol. 11, No. 3, σελ. 309-346.
- Moody, G. (2001) *Rebel Code – Linux and the Open Source Revolution* (Penguin).
- Naur, P. και B. Randell (eds.) (1969) *Software engineering: Report of a conference sponsored by the NATO Science Committee, Garmisch, Germany, Oct 7-11, 1968, Brussels, Scientific Affairs Division (NATO)*.
- Netcraft (2013) *Web Server Survey*, διαθέσιμο: <<http://news.netcraft.com/archives/category/web-server-survey/>>.
- Noble, D. (1986) *Forces of Production – A Social History of Industrial Automation* (Oxford University Press).
- Orden, A. (1967) 'The Emergence of a Profession', *Communications of the ACM*, Vol. 10, No. 3, σελ. 145-147.
- O'Reilly, T. (2001) 'Remaking the P2P Meme Map' in Oram, A. (ed.) *Peer-to-Peer: Harnessing the Power of Disruptive Technologies* (O'Reilly).
- Parnas D. L. (1985) 'Software aspects of strategic defense systems' *Communications of the ACM*, Vol. 28, No. 12.
- Raymond, E.S. (1999) *The Cathedral & The Bazaar* (O'Reilly).
- Robles, G. (2005) *Empirical Software Engineering Research on Libre Software: Data Sources, Methodologies and Results*, PhD Dissertation, Universidad Rey Juan Carlos, Madrid.

- Ross, A. (1991) *Strange Weather—Culture, Science, and Technology in the Age of Limits* (Verso).
- Ross, A. (2006) 'Technology and Below-the-Line Labor in the Copyfight over Intellectual Property', *American Quarterly*, Vol. 58, No. 3, σελ. 743-766.
- Sackman, H., W. Erikson και E. Grant (1968) 'Exploratory Experimental Studies Comparing Online and Offline Programming Performance', *Communications of the ACM*, Vol. 11, No. 1, σελ. 3-11.
- Shah, S. (2006) 'Motivation, Governance, and the Viability of Hybrid Forms in Open Source Software Development', *Management Science*, Vol. 52, No. 7.
- Siegel, L. και J. Markoff (1985) *The High Cost of High Tech—The Dark Side of the Chip* (Harper & Row).
- Silver, D. (2007) *Smart Start-Ups: How Entrepreneurs and Corporations Can Profit by Starting Online Communities* (John Wiley & Sons).
- Stallman, R.M. (1999) 'The GNU operating system and the free software movement' in C. DiBona, S. Ockman και M. Stone (eds.) *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution* (O'Reilly).
- Taylor, F. W. (1911) *The Principles of Scientific Management* (Harper).
- Terranova, T. (2004) *Network Culture: Politics for the Information Age* (Pluto Press).
- Toffler, A. (1981) *The third wave* (Bantam).
- Torvalds, L. (1991) 'Free minix-like kernel sources for 386-AT', μήνυμα σταλμένο στο comp.os.minix newsgroup, Oct 5, διαθέσιμο: <http://groups.google.com/group/comp.os.minix/msg/2194d253268b0a1b>.
- Torvalds, L. (1999) 'The Linux edge' in C. DiBona, S. Ockman και M. Stone (eds.) *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution*, σελ. 101-119 (O'Reilly).
- Torvalds, L. (2004) *Linux kernel management style*, αρχείο του πυρήνα Linux (Documentation/ManagementStyle).
- Weber, S. (2004) *The Success of Open Source* (Harvard University Press).
- van Wendel de Joode, R. (2005) *Understanding open source communities: an organizational perspective* PhD Dissertation, Delft University of Technology.

Κινήματα, συντακτικότητα, Κοινά: Προς ένα *ius communis*

Αντώνης Μπρούμας

Πρόλογος

Σε καιρούς σχετικής σταθερότητας οι όροι της κοινής ζωής συντάσσονται ως επί το πλείστον από δύο θεμελιώδεις κοινωνικές σχέσεις: την καπιταλιστική αγορά και το αστικό κράτος. Σε καιρούς κρίσης, όπως οι σημερινοί, η συντακτική δύναμη της καπιταλιστικής αγοράς και του αστικού κράτους πάνω στο κοινωνικό σώμα υποχωρούν. Τα υψηλά ποσοστά της δομικής ανεργίας σπρώχνουν ένα μεγάλο κομμάτι της κοινωνίας στα περιθώρια του συστήματος της μισθωτής εργασίας και του κόσμου του εμπορεύματος. Η αποσάθρωση των δομών του κράτους πρόνοιας αφήνει πίσω της μια έρημο αναπόσβεστων κοινωνικών αναγκών και επιθυμιών. Εντούτοις, ακόμη και σε καιρούς κρίσης, η νεοφιλελεύθερη έκφραση της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης δεν εμφανίζεται να χάνει τα σκήπτρα της ιδεολογικής ηγεμονίας πάνω στους καταπιεζόμενους πληθυσμούς. Για να το πετύχει αυτό, επενδύει σε ένα διαρκώς αναπροσαρμοζόμενο κράμα τρομοκράτησης, από τη μία, των «επικίνδυνων» τάξεων, και προβολής, από την άλλη, προς το υπόλοιπο κοινωνικό σώμα της δήθεν μη ύπαρξης άλλης εναλλακτικής πλην της διαιώνισης του υπάρχοντος εις το διηνεκές.

Μολονότι σήμερα κράτος και καπιταλιστική αγορά υποχωρούν με τους τρόπους που προαναφέρονται, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τις αδυσώπητες ανάγκες και επιθυμίες των «από κάτω». Μέσα σε αυτό το τεράστιο κενό κοινωνικής (ανα)παραγωγής, που δημιουργείται, αναδύεται η συντάσσουσα εξουσία των κινημάτων ως εμβόλιμη αντάρτικη δύναμη σύνταξης της κοινής ζωής. Μην έχοντας άλλη εναλλακτική, οι πληθυσμοί που εκτοπίζονται από την καπιταλιστική κρίση, αυτοοργανώνονται σε κινήματα, ώστε να (ανά)παράγουν τα δικά τους κοινά και να συγκροτήσουν νέες μορφές ζωής για την αξιοπρεπή επιβίωσή τους (Harvey 2013:168). Έτσι, επιλέγουν κατά κόρον ριζικά δημοκρατικούς τρόπους αυτοθέσμησης καθώς και ισότιμους, συνεργατικούς και αειφόρους τρόπους παραγωγής και διαχείρισης των κοινών πόρων, δημιουργώντας νέες κοινωνικές σχέσεις και συλλογικά νοήματα για ένα κοινό μέλλον άξιο να βιωθεί. Αυτή η διεργασία του «κοινωνείν» (commoning) περνάει αναγκαία μέσα από την κοινωνική επιπόηση αυτοθεσμίσεων κατάλληλων και με διάρκεια στο χρόνο, ώστε μέσω αυτών να επιτυγχάνεται επαρκής διαχείριση και προάσπιση των κοινών από τις κρατικά επιβαλλόμενες περιφράξεις της καπιταλιστικής αγοράς.

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων

Η ζωή, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, είναι επιδίωξη σκοπών. Τα κοινωνικά κινήματα είναι κοινότητες αγώνα μεταξύ πολλών υποκειμένων για την επιδίωξη σκοπών σχετικών με την κοινωνική αλλαγή. Κάθε κίνημα συνιστά συνειδητή πράξη κοινωνικής χειραφέτησης σε σχέση με το υπάρχον και απόπειρα προεικόνισης στο παρόν ενός επιθυμητού μέλλοντος. Έχει την ιδιότητα να συγκροτεί κοινωνικά κομμάτια με ριζικά δημοκρατικές διαδικασίες σε πολιτικό σώμα, αμφισβητώντας τους, διαχωρισμένους από την κοινωνία, θεσμούς εξουσίας. Με αυτήν την έννοια κάθε κίνημα θέτει το ερώτημα και επεξεργάζεται διαρκώς μια απάντηση για το πώς πρέπει να, ή να μην, συντάσσεται η κοινή ζωή είτε συνολικά είτε στις επιμέρους πτυχές της και, επομένως, φέρει εν σπέρματι εξουσία συντάσσοσα της κοινωνίας και της κοινωνικής αλλαγής.

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων είναι η διαδικασία διαρκούς σύνταξης της κοινής ζωής με τρόπο αδιαμεσολάβητο, δηλαδή μη διαχωρισμένο από το κοινωνικό σώμα. Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων είναι απόλυτη, με την έννοια ότι δεν τίθεται σε όρια από οποιαδήποτε υπερβατική δύναμη (π.χ. Νόμος) παρά μόνο στα όρια (χρονικά, τοπικά, διαδικαστικά), που η ίδια θέτει κάθε φορά στον εαυτό της με κριτήριο την αλληλεπίδραση και (από)νομιμοποίηση στο κοινωνικό περιβάλλον. Και είναι δημοκρατική με την έννοια της δημοκρατίας ως μορφής κυβερνησιμότητας, που έχει την τάση να καταστρέφει τη συντεταγμένη εξουσία και, σε μια διαδικασία μετάβασης, να απελευθερώνει τη συντάσσοσα εξουσία (Negri 2009 : 30).

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων (ανα)παράγεται διαρκώς ως δημοκρατική κοινωνική αντιεξουσία σε σύγκρουση τόσο με τη συντεταγμένη εξουσία του κρατικού νομοθέτη όσο και με τη γυμνή καταπιεστική δύναμη του κυρίαρχου. Η ανοιχτή και συνεχής σύνταξη της κοινής ζωής από τα κινήματα αντιπαράτίθεται και επιτίθεται στη στατικότητα και φαινομενική κλειστότητα του συστήματος του κρατικού δικαίου, όπως και στη διαμεσολαβητική λειτουργία της αντιπροσώπευσης, διαταράσσοντας και πολιτικοποιώντας αμφότερα διαρκώς. Για αυτόν το λόγο, εκείνο που προκαλεί τις πιο βίαιες αντιδράσεις από τις δυνάμεις της τάξης απέναντι στα κινήματα, είναι ακριβώς η άσκηση της συντάσσοσας εξουσίας μέσα από την άμεση δράση, η παράκαμψη του μονοπωλίου της πολιτικής εξουσίας από το κράτος και η μεταφορά της εξουσίας του ορισμού της κοινής ζωής στους δρόμους (Graeber 2012:228).

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων και το σύστημα του κρατικού δικαίου είναι σε τέτοιο βαθμό αλληλοαποκλειόμενα, ώστε το δεύτερο

να αποτελεί άρνηση (negation) της πρώτης (Negri 2009:12). Η υποτιθέμενη αναγκαιότητα της μετατροπής της συντακτικής σε συντεταγμένη πολιτική εξουσία, που διατρέχει το συνταγματισμό, παραγνώνει ότι η γραφειοκρατικοποίηση και η ιεραρχικότητα των συντεταγμένων εξουσιών αδυνατεί να είναι δεκτική στην κοινωνική δυναμική, φαντασία και αναστοχαστικότητα αλλά, αντίθετα, απολιθώνει και διαχωρίζει την πολιτική εξουσία απέναντι και πάνω σε μια κοινωνία, που βρίσκεται διαρκώς σε μετασχηματισμό.

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων μπορεί να λειτουργεί αλληλοαποκλειόμενα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τελει όμως σε αλληλεπίδραση με το κρατικό δίκαιο. Είναι γεγονός ότι το σύστημα του κρατικού δικαίου τείνει να εμφανίζεται ως κανονιστικά κλειστό και πλήρως αυτοποικτικό, δηλαδή αυτοαναπαράγόμενο με βάση τη δική του εσωτερη λογική (Luhmann 1993). Η κανονιστική αυτή κλειστότητα του προσδίδει μια φαινομενική αδιαπερατότητα στις επιδράσεις του κοινωνικού/πολιτικού. Εντούτοις, όσο και αν εμφανίζει έναν «πλαισιωμένο» χαρακτήρα, το δίκαιο παραμένει πάνω από όλα ανθρώπινο τέχνημα, με τα συλλογικά κοινωνικά υποκείμενα να μπορούν να υπερβούν τα πλαίσια που το ορίζουν. Η αυτοποικτική αυτή άλλωστε εικόνα του κρατικού δικαίου έρχεται και σε αντίθεση με τη νεωτερική θεώρηση της θεμελίωσης της ισχύος του θετού νόμου στην κυριαρχία και στον κάθετο διαχωρισμό μεταξύ κρατούντων και εξουσιαζομένων (Hobbes 2008). Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η θεμελίωση της ισχύος του συστήματος του κρατικού δικαίου στην κυριαρχία λαμβάνει χώρα με διπλό τρόπο.

Κατ' αρχάς, στη σκέψη πολιτικών φιλοσόφων, όπως οι John Locke, Thomas Paine, James Madison, Emmanuel Sieyès και Carl Schmitt, η ίδια η γέννηση του συστήματος του θετού δικαίου θεμελιώνεται πάνω στην πρωταρχική βία ενός κυρίαρχου πολιτικού υποκειμένου, που τοποθετείται εκτός δικαίου και ασκεί τη συντακτική εξουσία, θεσπίζοντας το σύνταγμα της κρατικής εξουσίας. Περαιτέρω, το κρατικό δίκαιο διατηρεί την ισχύ του στο μέτρο που διατηρείται η ικανότητα του κυρίαρχου για την καταναγκαστική επιβολή του. Έτσι, η εξουσία του κυρίαρχου είναι η πηγή ισχύος του συστήματος του κρατικού δικαίου τόσο ως θεμελιώδης παραγωγική δύναμη κατά την ιστορική στιγμή της σύνταξης του όσο και ως ικανότητα καταναγκαστικής επιβολής αυτού καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος του.

Η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων είναι πρωταρχική και θεμελιώδης αντιεξουσία, καθώς συγκροτεί νέες μορφές ζωής, μετασχηματίζοντας τις κοινωνικές σχέσεις σε σύγκρουση με τη συντηρητική βία του κρατικού δικαίου. Με τα λόγια του Καστοριάδη «η συντεταγμένη κοινωνία υπόκειται πάντοτε στην υπόγεια πίεση της συντάσσοσας κοινωνί-

ας» [Καστοριάδης 1991: 152].

Από αυτή τη σκοπιά, το κρατικό δίκαιο δεν είναι ένα αυτοποιητικό σύστημα εκτός κοινωνικής δυναμικής, αλλά ένα ανοιχτό σύστημα που εκφράζει και συμπυκνώνει με αφηρημένο/τυποποιημένο τρόπο στο νομικό επίπεδο τον εκάστοτε συσχετισμό των κοινωνικών δυνάμεων, αντανακλώντας τους συμβιβασμούς ανάμεσα στα συμφέροντα της κυρίαρχης και τις απαιτήσεις των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Τέτοιοι συμβιβασμοί δεν είναι αποτέλεσμα συμφωνίας, λόγου χάρη ενός ιδεατού ή και πραγματικού κοινωνικού συμβολαίου, αλλά εξαναγκασμένων παραχωρήσεων της κυρίαρχης τάξης απέναντι στους κοινωνικούς αγώνες των κατώτερων κοινωνικών τάξεων με σκοπό τη διασφάλιση της απαραίτητης κοινωνικής ειρήνης και συνοχής.

Η εκτός του συστήματος του κρατικού δικαίου τοποθέτηση των πηγών ισχύος του διαρρηγνύει την αδιαπερατότητά του στο κοινωνικό/πολιτικό, αφήνοντας ανοιχτή τη δυνατότητα για τον επιλεκτικό ετεροπροσδιορισμό του κρατικού δικαίου από τη συντάσσουσα εξουσία των κινημάτων. Ο ετεροπροσδιορισμός αυτός λαμβάνει χώρα, όταν το επίπεδο της συντακτικότητας των κινημάτων είναι τέτοιο, ώστε να θέτει ζήτημα εκβάθρων κατάργησης ενός πολιτεύματος και γέννησης ενός άλλου. Είναι η ιστορική στιγμή που η συντάσσουσα εξουσία των κινημάτων μετατρέπεται από τους τεχνικούς της εξουσίας από πρωταρχική αντιεξουσία σε συντεταγμένη πολιτειακή εξουσία με διαμεσολαβητικό ρόλο και διαχωρισμένες δομές από το κοινωνικό σώμα. Η διεισδυση της συντάσσουσας εξουσίας των κινημάτων στο κρατικό δίκαιο δεν περιορίζεται όμως μόνο κατά την ιστορική συγκυρία της μετατροπής της συντακτικής σε συντεταγμένη κρατική εξουσία και της παραγωγής του συντάγματος ως υπέρτατου νόμου. Είναι διαρκής συγκρουσιακή διαδικασία, που συνεχίζεται μέσω των κοινωνικών αγώνων καθ' όλη τη διάρκεια της παραγωγής, ερμηνείας και εφαρμογής των κρατικών νόμων και με έκβαση που καθορίζεται ανάλογα με την ένταση ή την απουσία των κοινωνικών κινημάτων.

Εντούτοις, ακόμη και ειδωμένο ως αποτέλεσμα συσχετισμών δύναμης το ίδιο το δίκαιο του αστικού κράτους θέτει ένα σε γενικές γραμμές αυστηρό πλαίσιο, εντός του οποίου δεν είναι δυνατή η μετάλλαξή του σε βαθμό, ώστε να υπηρετεί την κοινωνική απελευθέρωση. Αυτό λοιπόν που διακυβεύεται είναι η σταδιακή μετάβαση σε μια μορφή κοινωνικών οργάνωσης που εκτοπίζει την δύναμη του κυρίαρχου (Hardt και Negri 2004:206), σε ένα χώρο απόλυτης συντάσσουσας εξουσίας των κινημάτων, έναν υπό συνεχή δημοκρατική σύνταξη χώρο μη δικαίου άλλου πέραν των κανόνων, που οι ίδιες οι κοινωνίες σε κίνηση θέτουν και υπάγουν εαυτές. Άλλωστε, αυτό ακριβώς είναι μια αυτόνομη πολιτική

κοινότητα, δηλαδή μια κοινότητα που δεν δέχεται άλλους περιορισμούς πέραν αυτών που η ίδια επιλέγει να θέτει στον εαυτό της.

Διακηρύξεις ανεξαρτησίας

Οι κοινωνικοί αγώνες του αύριο θα εξελίσσονται αναπόδραστα γύρω από τη συγκρότηση ή την καταστροφή των κοινών (De Angelis 2009). Από τη μία, οι ριζοσπαστικές δημοκρατίες των «από κάτω» είναι αναγκασμένες για λόγους επιβίωσης να διακηρύττουν την ανεξαρτησία τους από τον ολοκληρωτισμό του κράτους και της καπιταλιστικής αγοράς, αποπειρώμενες τη σύνταξη και τη θέση σε κυκλοφορία κοινών ικανών για την κοινωνική (ανα)παραγωγή σε συνθήκες ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης. Από την άλλη, το κεφάλαιο θα αποπειράται να αδράξει την ευκαιρία για την ενσωμάτωση των πολλαπλασιαζόμενων Κοινών στους κανόνες της καπιταλιστικής αγοράς και την εκκίνηση ενός νέου κύκλου συσσώρευσης.

Στο σήμερα όμως γίνεται κατανοητό ότι η οργάνωση της κοινωνικής παραγωγής και της κοινωνικής ζωής με βάση τις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης καθιστά αναγκαία την ύπαρξη μιας μορφής συντακτικής εξουσίας, που να μπορεί να κατευθύνει προς έναν τέτοιο σκοπό (Negri και Hardt 2013:62). Η συντάσσουσα εξουσία των κινημάτων είναι η σύγχρονη αναδυόμενη κοινωνική δύναμη που άλλοτε φέρει εν σπέρματι και άλλοτε εκδηλώνει εκτεταμένα τέτοιες δυνατότητες. Τα κινήματα τείνουν να αποκτούν συντακτικό χαρακτήρα, όταν συγκροτούν τις υλικές βάσεις της αυτονομίας τους. Όταν δηλαδή δημιουργούν Κοινά κοινωνικής αναπαραγωγής, (ανα)παράγοντας με δημοκρατικό τρόπο μορφές ζωής, που απαντούν σε βασικές ανάγκες των συμμετεχόντων στα Κοινά («κοινωνιών»), όπως στην υγεία, στην τροφή, στο νερό, στην ενέργεια, στη στέγαση, στην εκπαίδευση, στη φροντίδα, στην ψυχαγωγία και στην πολιτική και πολιτιστική έκφραση (De Angelis 2012).

Τα Κοινά δύνανται να προκύπτουν όποτε μια ομάδα ανθρώπων μέσα από πρακτικές άμεσης δράσης διαχειρίζεται συλλογικά έναν πόρο με έμφαση στην ισότιμη και αειφόρο πρόσβαση και χρήση του (Bollier 2013 : 89). Είναι συστήματα κοινωνικών σχέσεων, που συγκροτούνται όταν συνδυάζεται ένα υλικό στοιχείο, οι κοινοί πόροι, με ένα κοινωνικό, δηλαδή μια ορισμένη κοινότητα ανθρώπων, και ένα συντακτικό, δηλαδή με τους κανόνες και τις θεσμίσεις (ανα)παραγωγής και διαχείρισής τους (Helfrich et al 2009). Στους κανόνες αυτούς εμπεδώνεται η σχέση μεταξύ της κοινότητας και του υλικού, κοινωνικού ή διανοητικού πόρου, που

αντιμετωπίζεται ως Κοινό, ως συλλογική και μη εμπορευματοποιημένη (Harvey 2012:148).

Εντούτοις, οι κάθε λογής υλικόι, κοινωνικοί ή διανοητικοί πόροι δεν καθίστανται άμεσα ή αυθόρμητα Κοινά, αλλά μόνο μέσα από τη πρακτική του «κοινωνείν», δηλαδή μέσα από την άμεση δράση των κινημάτων για το σχεδιασμό, την οργάνωση και την κατασκευή θεσμίσεων, που καθιστούν δυνατή την ίση πρόσβαση, το μοίρασμα και τη συμμετοχή στην παραγωγή του κοινού πλούτου (Negri και Hardt 2013:121). Μιλώντας λοιπόν για συντακτικότητα των κινημάτων δεν παραπέμπουμε στο σχεδιασμό διαχωρισμένων από την κοινωνία εξουσιών, συνθήως υπό την μορφή έθνους-κράτους, και στην κατάρτιση συνταγμάτων, που αποτυπώνουν τους κανόνες αυτού του διαχωρισμού. Αντιθέτως, αναφερόμαστε στη διαρκή και συλλογική δημοκρατική επινόηση κανόνων για τη σύνταξη των Κοινών (Midnight Notes Collective 2009). Κοινών, που δεν συγκροτούνται στα πρότυπα του παλαιού έθνους-κράτους ή των υπερεθνικών του σχηματισμών, αλλά πληθυντικών Κοινών, που συνυφαίνονται και τελούν σε κυκλοφορία μεταξύ τους ως κόμβοι δικτύων, οριζόντια, αυτόνομα και χαλαρά, χωρίς ανισομέρειες εξουσίας.

Η συγκρότηση Κοινών είναι μια εγγενώς συγκρουσιακή πορεία, που δομείται μέσα από διακρούξεις ανεξαρτησίας από τον έλεγχο του κράτους και της καπιταλιστικής αγοράς. Τα υλικά, κοινωνικά και κανονιστικά θεμέλια του «κοινωνείν» έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με τις κοινωνικές σχέσεις της καπιταλιστικής παραγωγής και το κρατικό δίκαιο, που τις διασφαλίζει. Έτσι, η οικειοποίηση ενός υλικού, κοινωνικού ή διανοητικού πόρου για τη συγκρότηση Κοινών περνά μέσα από την απόσπασή του από πρότερα δικαιώματα ιδιωτικής ή κρατικής ιδιοκτησίας και, κυρίως, μέσα από τη διακήρυξη του κοινόχρηστου, αναπαλλοτρίωτου και μη εμπορευματικού χαρακτήρα του. Επιπλέον, η δημιουργία κοινοτήτων με χαρακτηριστικά συντακτικότητας, οι οποίες στηρίζονται στις αρχές της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της ίσης ελευθερίας των συμμετεχόντων, συγκροτεί κοινωνικές σχέσεις σε αντιπαράθεση με την έρμη των κοινωνικών σχέσεων, που διαχέει η καπιταλιστική αγορά και η ορθοδοξία του homo economicus. Τέλος, η διαμόρφωση κανόνων για τη σύνταξη των Κοινών από την κοινότητα αμφισβητεί μέσω της άμεσης δράσης το μονοπώλιο της πολιτικής από το κράτος, απονομιμοποιεί την καθολική ισχύ της κρατικής εξουσίας και αποσπά από τη δικαιοδοσία της ολόκληρες πτυχές της κοινής ζωής και του δημόσιου χώρου.

Οι διακρούξεις ανεξαρτησίας ως αναπόσπαστο στοιχείο του «κοινωνείν» δεν είναι ούτε σχήμα λόγου ούτε απόπειρα πολιτικοποίησης ενός κοινωνικού φαινομένου, που ήδη λαμβάνει χώρα πολλές φορές χωρίς συνείδηση των κοινωνιών για το συγκρουσιακό του χαρακτήρα. Αντιθέ-

τως, μετουσιώνονται σε συγκεκριμένους κανόνες, που θέτουν τα όρια μεταξύ Κοινών και καπιταλιστικής αγοράς, προκειμένου να διατηρείται η αυτονομία των πρώτων από τον καταστροφικό επεκτατισμό της δεύτερης.¹ Η θέσμιση των κοινωνικών/ηθικών αυτών κανόνων είναι απαραίτητη, ώστε να διασφαλίζεται η προστασία και η (ανα)παραγωγή των Κοινών αφενός από τις επιπτώσεις της ιδιωτικής τους εκμετάλλευσης με σκοπό το κέρδος και, αφετέρου, από την υποβάθμιση των Κοινών ως άλλης μιας εισροής στην παραγωγή του κεφαλαίου. Τα τιθέμενα όρια κάθε φορά ποικίλλουν ανάλογα με τη φύση του κοινού πόρου, όντας άλλοτε γεωγραφικά ή κοινωνικά/ηθικά και άλλοτε νομικά ή τεχνολογικά. Θυμίζουν δε τις κοινοτικές γιορτές των «commoneers» της μεσαιωνικής Αγγλίας, οι οποίοι μία φορά κάθε χρόνο έκαναν έναν κοινοτικό περίπατο γύρω από την περίμετρο των κοινών τους εκτάσεων, προκειμένου να επανεπιβεβαιώνουν την ακεραιότητα των κοινών πόρων και των γύρω από αυτά θεμελιωμένων κοινωνικών σχέσεων.

Για τους συμμετέχοντες στα κινήματα, τα Κοινά δεν αποτελούν μέρος εκτέλεσης κάποιου διανοητικού σχεδίου για την κοινωνική αλλαγή, αλλά προεικονίσεις στο τώρα των επιθυμητών μορφών ζωής και κοινωνικών σχέσεων του αύριο (Graeber 2007). Μια τέτοια προεικόνιση δεν μπορεί παρά να είναι εγγενώς αντιφατική, αφού φέρει στοιχεία τόσο του παλιού, που απορρίπτεται, όσο και του νέου, που επιβάλλεται. Η αντιφατικότητα αυτή δεν αποτελεί σημάδι κάποιου είδους ήττας, όπως συχνά εκλαμβάνεται, αλλά αντίθετα συνιστά ένδειξη γόνιμης πάλης και ανατροπής απέναντι σε μια έρημο παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής αγοράς.

Χακεύοντας τους θετούς νόμους

Όπως εκτέθηκε παραπάνω, η συντάσσοσα εξουσία των κινήματων αλληλεπιδρά με το κρατικό δίκαιο, ετεροπροσδιορίζοντάς το κατά μέρος, ή εκτεταμένα, τόσο κατά τη μετατροπή της συντακτικής σε συντεταγμένη κρατική εξουσία, όσο και καθ' όλη τη διάρκεια της παραγωγής, ερμηνείας και εφαρμογής του κρατικού δικαίου. Η συγκρότηση Κοινών κοινωνικής (ανα)παραγωγής μέσα σε συνθήκες σύγκρουσης με το κράτος και την καπιταλιστική αγορά συνθέτει ένα τοπίο συνεχών επιδράσεων και αντεπιδράσεων μεταξύ της συντάσσοσας εξουσίας των κινήματων και των θετών νόμων.

Η αντάρτικη σύνταξη εμβόλιμων δικτύων αντι-εξουσίας και νέων πιο

1. Βλ. λόγου χάρι τις άδειες χρήσης τύπου «copyleft/some rights reserved» στο κίνημα του ελεύθερου λογισμικού.

εξισωτικών και ελεύθερων μορφών κοινής ζωής δύναται να δημιουργεί για τα κινήματα υλικές συνθήκες αυτονομίας, που συμβάλλουν σε μια σταδιακή ανατροπή των συσχετισμών δύναμης και μπορούν να επιτυχάνουν εξαναγκασμένες παραχωρήσεις της κυρίαρχης τάξης στο πεδίο του δικαίου. Έτσι, η ένταση των κινήματων γύρω από τους κοινωνικούς αγώνες για τη συγκρότηση Κοινών μπορεί να επιβάλλει τη δημιουργία ενός συστήματος δικαίου πορώδους στη δημιουργία, αναγνώριση και διατήρηση των Κοινών. Ενός συστήματος δικαίου που θα υπερισχύει πάνω σε και θα απορροφά το αστικό κρατικό δίκαιο. Ενός *ius communitis*.

Αναφερθήκαμε ήδη στο δεδομένο πλαίσιο, που θέτει το κρατικό δίκαιο, το οποίο και λειτουργεί σε γενικές γραμμές για την ισχύουσα κοινωνική (ανα)παραγωγή, καθώς και στις περιορισμένες δυνατότητες το πλαίσιο αυτό να αμφισβητηθεί και το κρατικό δίκαιο να ενεργοποιηθεί για άλλους σκοπούς και για την (ανα)παραγωγή άλλων κοινωνικών σχέσεων. Η νομική αναγνώριση της σφαίρας των Κοινών και της ελευθερίας των ανθρώπων να μοιράζονται, να συνδημιουργούν και να αυτοδιαχειρίζονται ολόκληρες υποδομές της κοινωνικής (ανα)παραγωγής δεν είναι συνεπώς μια αμελητέα αλλαγή, αλλά αποτελεί πλήρη αντιστροφή της λογικής, με την οποία λειτουργεί σήμερα η έννομη τάξη. Επιπρόσθετη δυσχέρεια αποτελεί το ότι τα Κοινά διακρίνονται από μεγάλη ποικιλομορφία τόσο σε είδη πόρων (φυσικών, ανθρωπογενών) και τρόπους (ανα)παραγωγής όσο και σε μορφές διακυβέρνησης και κοινοτικές κουλτούρες. Ως εκ τούτου, η τυποποίηση των Κοινών από το κρατικό δίκαιο είναι δύσκολο εγχείρημα. Τρεις δομικοί μετασχηματισμοί στο οικοδόμημα του κρατικού δικαίου είναι αναγκαίοι για να τεθεί το εναλλακτικό πλαίσιο ενός υβριδικού ημι-κρατικού ημί-δικαίου των Κοινών:

Ο μετασχηματισμός του δικαίου της ιδιοκτησίας, κρατικής/ιδιωτικής, σε ένα δίκαιο του μοιράσματος.

Ο μετασχηματισμός της επικρατούσας νομικής έννοιας του πολίτη ως ιδιώτη-καταναλωτή σε κοινωνικό αυτεξούσιο άτομο εντός της κοινότητας.

Ο μετασχηματισμός του κρατικού συνταγματισμού σε κοινωνικό συνταγματισμό των Κοινών.

Η βασική λογική του κράτους/κεφαλαίου είναι αυτή της περιφραξης των φυσικών/ανθρωπογενών πόρων και του κοινωνικά παραγόμενου πλούτου. Για το λόγο αυτό θεμελιώδη ρόλο στο σύστημα του κρατικού δικαίου παίζει ο θεσμός της ιδιοκτησίας. Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας είναι νομικό τέχνημα, που εμφανίζεται στο κρατικό δίκαιο κατά κανόνα ως απόλυτο και αποκλειστικό, ενοποιώντας έναν αστερισμό ποικίλων και διαφορετικών εξουσιών και αξιώσεων του φορέα του έναντι της κοινωνίας (Unger 2004).

Τα Κοινά αντιπροσωπεύουν μια κοινωνική θέσμιση με στοιχεία αντιδιμετρικά αντίθετα από τον απόλυτο και αποκλειστικό χαρακτήρα του θεσμού της ιδιοκτησίας, κρατικής ή ιδιωτικής. Συσχετίζουν αδιαχώριστα άτομα, κοινότητες και τα οικοσυστήματα ή τα κοινωνικά τους περιβάλλοντα. Έτσι, έρχονται σε ρήξη με τη λογική «υποκειμένου-αντικειμένου» μεταξύ ανθρώπου και φύσης, που παράγει την εμπορευματοποίηση αμφότερων, αφού καθιστούν το υποκείμενο αναπόσπαστο μέρος του αντικειμένου (Bollier 2013:114).

Επιπλέον, ανάλογα με τους τρόπους πρόσβασης στους κοινούς πόρους ρυθμίζονται είτε από θεσμίσεις κοινοτικής πρόσβασης, όπου τα μέλη μιας καθορισμένης ομάδας μοιράζονται μεταξύ τους την πρόσβαση στον κοινό πόρο, έχουν όμως και το δικαίωμα του αποκλεισμού μη μελών από τη χρήση του, είτε από θεσμίσεις ανοικτής πρόσβασης, όπου δεν υπάρχουν περιορισμοί ως προς τις αξιώσεις όλων στον κοινό πόρο (Ostrom και Hess 2007). Και στους δύο τρόπους πρόσβασης κοινό στοιχείο αποτελεί, αντί του αποκλεισμού, το μοίρασμα των κοινών πόρων μεταξύ των κοινωνιών ή/και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Είναι λοιπόν σαφές ότι η υπαγωγή των Κοινών στο θεσμό της ιδιοκτησίας, ακόμη και στην προοδευτική κατεύθυνση της εξάρθρωσής του και του διαμερισμού των εξουσιών και αξιώσεων του σε περισσότερους κοινωνικούς εταίρους, δεν θα επαρκούσε για να απεικονίσει στο πεδίο του δικαίου τις πολύπλοκες κοινωνικές σχέσεις, που αναδύονται εντός αυτών. Αντίθετα, η τυποποίηση των Κοινών από το κρατικό δίκαιο απαιτεί την επινόηση ενός καινοτόμου δικαίου μοιράσματος και δώρου, το οποίο να αναγνωρίζει και να προστατεύει τους ποικίλους τρόπους πρόσβασης και καθήκοντα, που ad hoc προκύπτουν από τη θέσμιση Κοινών. Συνεπώς, η μεταχείριση από το δίκαιο των πόρων, φυσικών, κοινωνικών ή διανοητικών, που συγκροτούν τα Κοινά, πρέπει να εναρμονίζεται με τη διακήρυξή τους από τις κοινότητες ως αναπαλλοτριώτων και μη εμπορευματικών.

Υπό αυτή την έννοια οι κοινοί πόροι συνταιριάζουν περισσότερο με τον δικαιοϊκό θεσμό των κοινόχρηστων πραγμάτων, που παρουσιάζεται –σε εντελώς περιθωριακό βέβαια ρόλο– και στο σύστημα του αστικού κρατικού δικαίου. Αποτελούν δηλαδή πράγματα εκτός συναλλαγής, άλλοτε αποκλειστικής κοινοτικής και άλλοτε κοινής χρήσης. Απαιτείται όμως εξειδίκευση του δικαίου των κοινοχρήστων πραγμάτων, ώστε να καλύπτει τα καθεστῶτα όχι μόνο της ανοικτής, αλλά και της κοινοτικής πρόσβασης στους κοινούς πόρους. Απαιτείται επίσης η θωράκιση από το κρατικό δίκαιο του χαρακτήρα των κοινών μέσω της πρόβλεψης γενικών κανόνων ισότιμης και αειφόρου μη εμπορευματικής διαχείρισης από τους κοινωνούς καθώς και καθηκόντων ανταπόδοσης της κοινότητας

στο κοινωνικό σύνολο ως αντιστάθμισμα για την παραχώρηση αποκλειστικής κοινοτικής πρόσβασης στον κοινό πόρο.

Ένας δεύτερος τρόπος ένταξης των Κοινών στο σύστημα του κρατικού δικαίου είναι η νομική τυποποίηση και αναγνώριση των δικαιωμάτων, που σχετίζονται με τη συγκρότηση και διαχείρισή τους. Όσο όμως και αν ο δικαιωματικός λόγος προκύπτει αβίαστα σε μια διανοητική εργασία διεμβόλισης του κρατικού δικαίου από τη διεύρυνση της σφαίρας των Κοινών, τόσο ήδη εξαρχής θέτει ζητήματα για τα δεύτερα. Αφενός γιατί η παραχώρηση δικαιωμάτων προϋποθέτει την ύπαρξη ενός Λεβιάθαν, καθιστώντας προβληματικό οποιοδήποτε πρόταγμα πολιτικής χειραφέτησης. Αφετέρου διότι το αστικό κρατικό δίκαιο θέτει ήδη το πλαίσιο ανάπτυξης μιας τέτοιας συλλογιστικής, αφού ολόκληρο το οικοδόμημά του δομεί και (ανα)παράγει το εγωιστικό άτομο-φορέα ιδιωτικών συμφερόντων και συμμετοχο στη συναλλαγή εμπορευμάτων ως το κυρίαρχο υποκείμενο δικαίου και δικαιοπρακτικής ικανότητας (Pashukanis 2002).

Έτσι, τα δικαιώματα δεν βοηθούν μόνο τα υποκείμενά τους να χειραφετούνται και να προστατεύονται από την αυθαιρεσία της κυριαρχίας. Αποτελούν και εργαλείο του κυριάρχου για τη μορφοποίηση των υποκειμένων των δικαιωμάτων, αφού ανάλογα με τη μορφή και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων, που παραχωρεί, ο κυρίαρχος δύναται να δίνει μορφή και περιεχόμενο και στα ίδια τα υποκείμενά τους, μετατρέποντάς τα τελικά μέσα από αυτή τη λειτουργία των δικαιωμάτων από υποκείμενα σε αντικείμενα (Douzinas και Gearey 2005:179).

Είναι βεβαίως αληθές πως ο ιστορικά πιο συνήθης και πιο συμβατός με το σύστημα του κρατικού δικαίου τρόπος για τη διεύρυνση της ιδιωτικής σφαίρας σε αντιπαράθεση με την κρατική είναι η διαπάλη για την πρόσθεση καινούργιων βελών στη φαρέτρα των δικαιωμάτων του ατόμου και του πολίτη. Η ιστορία άλλωστε των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ευλόγως κατατάσσει την κατάκτησή τους σε κύματα με κριτήριο την ιστορική έκβαση των αντίστοιχων κοινωνικών αγώνων απέναντι στην κεντρικά διαρθρωμένη εξουσία, με τα πολιτικά δικαιώματα να χρονολογούνται από την αρχαιότητα, τα ατομικά δικαιώματα από τις κοινωνικές επαναστάσεις του 18^{ου} αιώνα, τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα από τα εργατικά κινήματα του δεύτερου μισού του 19^{ου} και του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα και, τέλος, τα αποκαλούμενα και «δικαιώματα αλληλεγγύης» τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα (Ishay 2004). *Ποιοι όμως μετασχηματισμοί στο πεδίο του δικαίου και της πολιτικής διεκδίκησης με όρους δικαιωμάτων δεν θα έθεταν σε κίνδυνο τον ίδιο τον χαρακτήρα των κοινών;*

Ο όρος «Κοινά», που πιθανότατα προέρχεται από τη Νορμανδική λέξη

«commun» και έχει ως ρίζα τη λέξη «minus», η οποία σημαίνει τόσο «δώρο» όσο και «αντίδωρο», περιγράφει έναν κόσμο στον οποίο όλοι λαμβάνουμε δώρα και όλοι έχουμε καθήκοντα (Bolliger 2013:121). Οι κοινωνικοί αγώνες γύρω από τη συγκρότηση κοινών έχουν τη δυναμική για τη δημιουργία ενός καινούργιου κύματος αναγνώρισης δικαιωμάτων για τους «από κάτω», αναζητώντας όμως παράλληλα το μετασχηματισμό της επικρατούσας νομικής έννοιας του πολίτη έξω από τα πλαίσια του αστικού κρατικού δικαίου. Ούτως ή άλλως, κάθε δικαίωμα δεν εδράζεται στη φύση ή σε κάποια αναλλοίωτη αρχή και επομένως δεν έχει κάποια αναγκαία ή αναπόδραστη μορφή. Τουναντίον, προκύπτει από ιστορικά κυρίαρχες αντιλήψεις για την ανθρώπινη προσωπικότητα και τη συλλογική δράση. Έτσι, μπορεί για την παραδοσιακή φιλελεύθερη αντίληψη τα δικαιώματα του πολίτη να αποτελούν ατομικές ζώνες διακριτικής δράσης αποκλειόμενες από οποιαδήποτε έξωθεν παρέμβαση (status negativus). Μια τέτοια όμως φιλελεύθερη πρόσληψη των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν διασφαλίζει μόνο το άτομο από αυθαίρετες επεμβάσεις του κράτους στην προσωπική του ελευθερία, αλλά δυσχεραίνει και τη συμμετοχή σε μια κοινότητα.

Αντιθέτως, τα Κοινά συγκροτούν ζώνες κοινοτικοποίησης, εντός των οποίων τα άτομα καθίστανται αμοιβαίως τρωτά, αλλά και για το λόγο αυτόν ουσιαστικά αμοιβαίως προσβάσιμα (Unger 2004:562), αποκτώντας όχι μόνο δικαιώματα έναντι του κράτους, αλλά και δυνατότητες συμμετοχής καθώς και καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα και, ευρύτερα, την κοινωνία. Επιπλέον, με την υπαγωγή κάθε πτυχής της ζωής στο κεφάλαιο η (ανα)παραγωγή της κοινής ζωής έχει καταστεί υπόθεση συνεργασίας και ζωντανής εργασίας (Hardt και Negri 2004). Η σύνεση του πολιτικού/οικονομικού με το κοινωνικό, καθιστά δυνατή μια συντάσσουσα εξουσία που (ανα)παράγει το σύνολο της κοινής ζωής, και έναν τύπο πολίτη που αναλαμβάνει το έργο αυτό, συνενώνοντας τη ζώσα εργασία στη βάση της συνεργασίας. Επομένως, μια επαρκής τυποποίηση των κοινών στο πεδίο του κρατικού δικαίου επιτάσσει το μετασχηματισμό της επικρατούσας νομικής έννοιας του πολίτη από ιδιωτή-καταναλωτή σε κοινωνικό αυτεξούσιο άτομο εντός της κοινότητας, μια σύμπραξη του πολίτη ως «citoyen» με τον εργαζόμενο άνθρωπο ως «homo collaborativus».

Στις αρχές της νεωτερικότητας το πλήθος των κοινοτικών δημοκρατιών έκανε χρήση ενός δικαιώματος αντίστασης («jus resistentiae») απέναντι στην κεντρικά διαρθρωμένη εξουσία των τότε υπό γέννηση εθνών-κρατών για την περιφρούρηση μορφών ζωής ήδη πλήρως καταξιωμένων και την προστασία ήδη ριζωμένων εθίμων. Το σημερινό πλήθος των κινημάτων δικαιούται να υψώνει τη σημαία ενός μετανε-

ωτερικού *jus resistantiae* απέναντι στην κεντρική εξουσία του κράτους και τη διάχυτη εξουσία της καπιταλιστικής αγοράς για την υπεράσπιση των πολλαπλών εμπειριών, των εξισωτικών και πολιτικά πιο ελεύθερων τρόπων ζωής καθώς και των μορφών ριζοσπαστικής μη-αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, που αναδύονται στα πλαίσια της συγκρότησης Κοινών (Virno 2006:40-43). Το *status negativus* αυτό αποτελεί περαιτέρω ασπίδα μη παρεμπόδισης κατά την πρόσβαση στον κοινωνικά παραγόμενο πλούτο στο αναγκαίο μέτρο για την αξιοπρεπή διαβίωση, όπως θεσπίστηκε ιστορικά στη Χάρτα του Δάσους της Μεσαιωνικής Αγγλίας (Linebaugh 2009) και επανέρχεται στο προσκήνιο, καθώς η κρίση της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης στερεί τα μέσα επιβίωσης σε ένα συνεχώς διευρυνόμενο ποσοστό παγκόσμιου πληθυσμού.

Ένα τέτοιο ισχυρό δικαίωμα συλλογικής αντίστασης είναι ικανό να δημιουργεί τον αναγκαίο δημόσιο χώρο αρνητικής συλλογικής ελευθερίας για τη συγκρότηση και διεύρυνση κοινών. Δεν είναι όμως αρκετό αφού καθίσταται ατελέσφορο δίχως την τυποποίηση μιας θετικής συλλογικής ελευθερίας ως οχήματος δημιουργίας Κοινών σε ρήξη με την επικρατούσα δικαιοκτική λογική του μοναχικού εγωιστικού ατόμου και του εμπορεύματος. Σε ένα δίκαιο των Κοινών μια τέτοια θετική συλλογική ελευθερία σε γενική διατύπωση θα είναι ένα θεμελιώδες ατομικό και πολιτικό δικαίωμα διακηρυκτικού χαρακτήρα στη δημιουργία Κοινών κοινωνικής (ανα)παραγωγής σε αυτονομία από το κράτος και την καπιταλιστική αγορά. Σε περαιτέρω εξειδίκευση μπορεί να λαμβάνει τη μορφή ελευθεριών κατάστροφωσης προτύπων ανθρώπινης συνύπαρξης και προώθησης συλλογικών βιοτικών σχεδίων και σχεδίων ζωής μέσα από την πρόβλεψη εξειδικευμένων νομικών προσώπων εξισωτικής, συμμετοχικής και αμεσοδημοκρατικής διακυβέρνησης με κοινωνικούς-παραγωγικούς μη-εμπορικούς σκοπούς.

Τέλος, τα δικαιώματα των Κοινών δύνανται να συμπληρώνονται από την υποχρέωση του κράτους σε θετική δράση για την προστασία και τη διεύρυνσή τους, όπως με τη θέσπιση σχετικών κοινωνικών δικαιωμάτων ή θεσμικών εγγυήσεων. Παράδειγμα ενός αστερισμού τέτοιων δικαιωμάτων σε μακρο-κοινωνική κλίμακα μπορεί να είναι η αναγνώριση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος των κοινωνιών ως ανταπόδοση για την κοινωνική συνεργασία που συντελείται πέραν της καπιταλιστικής αγοράς και την οποία παρ' όλα αυτά ιδιοποιείται το κεφάλαιο, αντλώντας ιδιωτικό κέρδος ή, ακόμη, ένα ρητά αναγνωρισμένο δικαίωμα συν-διαχείρισης των δημοσίων υπηρεσιών από τους εργαζομένους σε αυτές, αλλά και τους ίδιους τους χρήστες τους, με συμμετοχικές δια-

δικασίες και με την τήρηση της μεγαλύτερης δυνατής διαφάνειας.²

Συμπερασματικά, τα δικαιώματα των Κοινών διαγράφονται ως συλλογικά δικαιώματα τόσο απέναντι στο κράτος όσο και, μέσω τριτενέργειας, απέναντι στο κεφάλαιο και τον κόσμο του εμπορεύματος. Έχουν δε υβριδικό χαρακτήρα, αφού εμφανίζονται με στοιχεία τόσο ατομικών (status negativus) όσο και πολιτικών (status activus) και κοινωνικών (status positivus) δικαιωμάτων, υπερβαίνοντας όμως γενικότερα την αποσπασματικότητα των έννομων δικαιωμάτων με έμφαση σε μια πιο ολοκληρωμένη νομική έννοια του πολίτη κοινωνού-μέλους της κοινότητας των Κοινών.

Ο βασικότερος όμως μετασχηματισμός στο πεδίο του δικαίου για την αναγνώριση της σφαίρας των κοινών δεν μπορεί παρά να είναι η ρητή απόσπασση από το κρατικό μονοπώλιο της πολιτικής εξουσίας των τόπων, που κυριαρχεί η συντάσσοσα εξουσία των κινημάτων, μέσα από την αντικατάσταση της μονολιθικής ορθοδοξίας του κρατικού συνταγματισμού από ένα δυϊκό σύστημα συντακτικής εξουσίας, που θα αποδέχεται τον κοινωνικό συνταγματισμό των Κοινών.

Ο φιλελεύθερος συνταγματισμός απέχει μόνο φαινομενικά από τη σύνταξη της κοινωνίας των πολιτών. Η αυταπάτη της αποχής είναι απαραίτητη για την πραγματική απόσπασση και το διαχωρισμό της κρατικής εξουσίας από τις πηγές και δυνάμεις της κοινωνικής εξουσίας και την κατοπινή εμφάνιση του κράτους ως «ουδέτερου» ρυθμιστή. Σύμφωνα με το διαχωρισμό αυτό, το σύνολο της κοινωνικής τάξης εξομοιώνεται αποκλειστικά και μόνο στις σχέσεις της «πολιτείας» με τους πολίτες της, παραχωρώντας με τεχνητό τρόπο το μονοπώλιο του πεδίου της πολιτικής στους κρατικούς θεσμούς. Στην ουσία της όμως, η νεωτερική πρόσδεση στην πολιτική της κυριαρχίας επιτάσσει την καθιέρωση ενός συντάγματος θεμελιωδών θεσμών και ιδεών κατά μήκος όλων των κοινωνικών σχέσεων, καθιστώντας αναγκαίο τον εξουσιαστικό μονισμό υπό τη μορφή του κράτους.

Φυσικά, η ρύθμιση της κοινωνικής ζωής από το κράτος δεν θα μπορούσε να είναι καθολική και άμεση, γιατί θα ισοπέδωνε την κοινωνική αυτενέργεια και θα κατέρρεε κάτω από το βάρος της αδυνατότητας ενός πλήρως κεντρικού σχεδιασμού (Hayek 1988). Η έμμεση ρύθμιση επιτυγχάνεται με την παροχή ατομικών ζωνών μη επέμβασης του κράτους

2. Αλλά και σε επιμέρους κοινωνικές σχέσεις τέτοια παραδείγματα θα μπορούσαν να είναι η κρατική υποχρέωση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης από το κράτος ιδιωτικής εμπορικής επιχείρησης, που κατέληφθη από τους εργαζόμενούς της με σκοπό την αυτοδιαχείριση, ή ιδιωτικής ιδιοκτησίας, που κατέστη ελεύθερος κοινωνικός χώρος πολιτικής/πολιτιστικής έκφρασης, και η απόδοση της διαχείρισής τους σε συγκεκριμένου τύπου νομικό πρόσωπο με τη συμμετοχή των κοινωνών, αλλά και μελών της τοπικής, αλλά και ευρύτερης κοινότητας.

υπό τη μορφή θεμελιωδών δικαιωμάτων, δηλαδή με την επιβολή ορίων της αυτόνομης ατομικής δράσης. Έτσι όμως, η οποιαδήποτε κοινωνική δραστηριότητα δεν αποδίδεται στο πεδίο του δικαίου σε θεσμίσεις της κοινωνίας των πολιτών, αλλά στη δράση των ατόμων, που τις συγκροτούν. Επομένως, οι κοινωνικές θεσμίσεις λογίζονται ως ξένο σώμα στο σύστημα του κρατικού δικαίου, όπου το μόνο είδος συντεταγμένης πολιτικής εξουσίας, που δύναται να αναγνωρίζεται, είναι το κράτος.

Η αναγνώριση των κοινωνικών θεσμίσεων περιορίζεται στις ενοχικές σχέσεις του δικαίου των νομικών προσώπων ή στο έθιμο. Οποιαδήποτε παρουσία συντάσσουσας εξουσίας με κοινωνικά χαρακτηριστικά εξοβελίζεται εκτός του συστήματος. Ιστορικές εξαιρέσεις ίσως αποτελούν το αυτοδιοίκητο των πανεπιστημίων της ηπειρωτικής Ευρώπης και οι θεσμοί τοπικής αυτο-κυβέρνησης, η κρατικοποίηση όμως των οποίων είναι σήμερα κάτι παραπάνω από εμφανής.

Η επίταση της κοινωνικής διαφοροποίησης, η πολιτική αυτονόμηση των κατακερματισμένων σφαιρών της κοινής ζωής και η απόδραση της πολιτικής από το στίβο της κατάληψης της κρατικής γραφειοκρατίας καθιστούν αναγκαία την αναγνώριση της συντακτικότητας σφαιρών της κοινωνικής ζωής (Teubner 2012). Η δε νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έχει αποδυναμώσει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δυνατότητα παρέμβασης του έθνους-κράτους στις διεθνοποιημένες πλέον πηγές οικονομικής εξουσίας, αδυνατώντας να προβεί σε εκτεταμένες αναδιανεμητικές πολιτικές και έτσι αδυνατώντας να διασφαλίσει με όρους αξιοπρέπειας την (ανά) παραγωγή των «από κάτω». Η αναγνώριση τέτοιων σφαιρών κοινής ζωής είναι δόκιμη και θεμιτή όπου η σύνταξή τους από τους συμμετέχοντες σε αυτές διασφαλίζει την ατομική και κοινωνική αυτονομία. Μια εναλλακτική λοιπόν κοινωνική διάρθρωση τοποθετεί στη θέση του κυρίαρχου κανονιστικού καλουπιού και ενός ηγεμονικού συστήματος σχέσεων μια πληθώρα διαφορετικών θεσμίσεων, που θα εφαρμόζονται ταυτόχρονα και θα συνδέονται τόσο ανταγωνιστικά όσο και αλληλέγγυα (Κιουπκιολής 2011:101).

Ο κοινωνικός συνταγματισμός των Κοινών μπορεί να αποτελέσει το συνταγματικό δίκαιο της κοινότητας και του μοιράσματος, αναποδογυρίζοντας τη λειτουργία του ενοχικού δικαίου και από δίκαιο του εγωιστικού ατόμου και του εμπορεύματος να το πολιτικοποιήσει και να το μετatrέψει στο συνταγματικό δίκαιο της κοινωνίας των πολιτών (Teubner 2000). Είναι μια πρόταση που πολιτικοποιεί την κοινωνία των πολιτών, αφού πολλαπλασιάζει τα πεδία όπου επιλύονται διαφωνίες και λαμβάνονται αποφάσεις για το πολιτικό σε μια κοινωνία (Teubner 2012:121). Εναρμονίζεται με το πρόταγμα της αειφορίας, παρέχοντας την απαραίτητη νομική αναγνώριση για την οργάνωση της ζωής σε αποκεντρωμέ-

νες και σχετικά αυτόρκες τοπικές κοινότητες που ελέγχουν και αυτο-διαχειρίζονται τους παραγωγικούς τους πόρους, διασφαλίζοντας την περιβαλλοντική βιωσιμότητα του επιπέδου ζωής τους. Παρέχει νομική αναγνώριση σε ομάδες ατόμων, που συγκροτούν κοινότητες κοινών, όχι απαραίτητα ορισμένες με βάση κάποιο χωροταξικό ή λειτουργικό κριτήριο, και αυτορρυθμίζονται επί τη βάση «καταστατικών», τα οποία μπορούν να εμπεριέχουν παρεκκλίσεις από το γενικό ρυθμιστικό πλαίσιο, ασκώντας ένα ιδιότυπο δικαίωμα «απόσχισης» από το κρατικό δίκαιο.

Εντούτοις, ως υβριδικό ημι-κρατικό δίκαιο ένας κοινωνικός συνταγματισμός των κοινών εκ φύσεως δεν παραμερίζει πλήρως το ρόλο του κράτους, αντιθέτως διατηρεί την επίδρασή του στη σφαίρα των κοινών με δύο αστηρά οριοθετημένους τρόπους. Πρώτον, το κράτος εξακολουθεί να είναι παρόν δια της ρητής αναγνώρισης της σφαίρας των κοινών ως τρόπου κοινωνικής αυτο-οργάνωσης ηθικοπολιτικά πιο εναρμονισμένου με τις θεμελιώδεις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης καθώς και εργαλειακά πιο αποτελεσματικού σε επίπεδο παραγωγής/διανομής και αειφορίας σε σχέση με το κράτος και την καπιταλιστική αγορά, εγγυώμενο έτσι θεσμικά την συγκρότηση και διεύρυσή τους. Δεύτερον, το κράτος πρέπει να είναι διπλά παρόν, θεσπίζοντας τους απολύτως γενικούς κανόνες και αρχές συγκρότησης και διαχείρισης των κοινών, που θα εγγυώνται τον ίδιο το χαρακτήρα τους (Bollier 2013:113).

Η δεύτερη αυτή λειτουργία του κράτους, αστηρώς οριοθετημένη ως *in abstracto* εκπροσώπουσα το κοινωνικό συμφέρον, καθίσταται αναγκαία, δεδομένου ότι αφενός η εμπιστοσύνη πως η συγκρότηση Κοινών εξοβελίζει άπαξ δια παντός σχέσεις διαρκούς κατεξουσίασης είναι ανεδαφική και αφετέρου ο κίνδυνος τα Κοινά να αποτελέσουν δούρειο ίππο για την απόσπαση από οποιοδήποτε κοινωνικό έλεγχο κοινών πόρων και τη σταδιακή ιδιωτικοποίησή τους από την καπιταλιστική αγορά πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη.

Η πρόταση του κοινωνικού συνταγματισμού των Κοινών εγκαθιδρύει έναν πολυεπίπεδο συνταγματισμό, στον οποίο το κρατικό Σύνταγμα δίνει τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές για την αρχιτεκτονική των «συνταγμάτων» των κοινών. Συγκροτούνται επομένως δύο επίπεδα ρύθμισης και διακυβέρνησης. Στο πρώτο ανώτερο επίπεδο του κρατικού δικαίου θεσπίζονται οι συνταγματικοί κανόνες, που διέπουν τις γενικές αρχές της ρύθμισης των Κοινών καθώς και τη σχέση αυτών με το κράτος και την καπιταλιστική αγορά.

Στο δεύτερο επίπεδο η εξουσία για τη ρύθμιση των Κοινών απονέμεται εξ ολοκλήρου στη δημιουργικότητα και την αυτονομία των κοινοτήτων των κοινών. Το σύστημα του κοινωνικού συνταγματισμού των Κοινών

συμπληρώνεται με την καθιέρωση ενός νέου θεσμού/νομικού προσώπου κοινωνικής οικονομίας με παραγωγικά, αλλά και ευρύτερα συμμετοχικά/δημοκρατικά χαρακτηριστικά, ώστε να μην λειτουργεί εγωστικά, δηλαδή μόνο για τα μέλη του, αλλά αλληλέγγυα, δηλαδή για την κοινωνία.

Η ανωτερότητα της τυπικής ισχύος των κρατικών έναντι των κοινωνικά παραγόμενων κανόνων των Κοινών αφήνει όμως το εγχείρημα της διεύρυνσης των Κοινών έκθετο σε αλλαγές των συσχετισμών δύναμης μεταξύ κυριαρχίας/κινήματων και σε πωσιμότητα. Ως τρόποι για τη διαχείριση αυτής της ιστορικής πιθανότητας στο πεδίο του κρατικού δικαίου προτείνονται τόσο η κατοχύρωση των Κοινών, κυρίως με συνταγματικές διατάξεις, όσο και η ρητή συνταγματική πρόβλεψη της αρχής της σε περίπτωση αμφιβολιών ερμηνείας υπέρ των κοινωνικά παραγόμενων κανόνων έναντι του κρατικού δικαίου (*in dubio pro communis*) με ηθικοπολιτική δικαιολόγηση τη διακυβέρνηση στο κοντινότερο δυνατό επίπεδο για τον πολίτη. Έτσι, για τη δόμηση του κοινωνικού συνταγματισμού των Κοινών ακολουθείται ένα σχήμα τριγωνικής θεσμοποίησης, που καταμερίζει την εργασία ανάμεσα στην αυτο-συγκρότηση των Κοινών μέσα στην κοινωνία, στις συντακτικές παρεμβάσεις του κράτους και στο σταθεροποιητικό ρόλο του δικαίου (Teubner 2012 :37).

Συμπερασματικά, όπως και οι λοιπές προτάσεις αυτού του κεφαλαίου, ο κοινωνικός συνταγματισμός των κοινών συνιστά μια πρόταση αποτύπωσης στο κρατικό δίκαιο των συσχετισμών δύναμης, που αναδύονται από την ανάπτυξη της συντάσσουσας εξουσίας των κινήματων και τη συγκρότηση Κοινών, βρίσκει όμως τα όριά του στο προκαθορισμένο πλαίσιο του κρατικού δικαίου και, αναγκαστικά, επιτάσσει την περαιτέρω αναβάθμιση των κοινωνικών αγώνων για το ξεπέραςμα και την ανατροπή του.

Επίλογος

Τα Κοινά αποτελούν ένα συγκρουσιακό πρόταγμα για τη σταδιακή αποδιάρθρωση του κράτους και τον εκτοπισμό της καπιταλιστικής αγοράς, χωρίς προσφυγή στη στιγμιαία κατάληψη της πολιτικής εξουσίας, αλλά με τη δημιουργία ζωνών κοινής ζωής σε συνθήκες ατομικής και κοινωνικής αυτονομίας και την «από τα κάτω» δημοκρατική κοινωνικοποίηση κάθε εξουσίας. Είναι συμβατά με το παλαιό ιδανικό της δόμησης της κοινωνικής εξουσίας ως αναπόσπαστης από την κοινωνία και της διακυβέρνησης της κοινής ζωής ως εμμενούς, ενσωματωμένης στον ίδιο τον κοινωνικό ιστό.

Είναι όμως σαφές πως για τον σκοπό του πολλαπλασιασμού και της διεύρυνσης των Κοινών, χρειάζεται να επινοήσουμε μια νέα θεωρία δικαίου των κοινών και ένα υβριδικό όσο και μεταβατικό ημί-κρατικό *ius communis*, που θα ενσωματώνει τις κατακτήσεις των κοινωνικών κινήματων και θα καθίσταται δεκτικό στις αναδυόμενες μορφές ζωής των «από κάτω» (Hardt και Negri 2004:205-206). Στην προσπάθεια αυτή εντάσσεται και το παρόν πόνημα, καταστρωμένο βεβαίως με επίγνωση πως τίποτα δεν είναι πιο επινοητικό και ανατρεπτικό από την ίδια την πράξη των κινήματων.

Βιβλιογραφία

- Bollier, D. (2013) *The Resurgent Commons: A Short Introduction to the Next Political Economy*, in file with author.
- Castoriadis, C. (1991) *Philosophy, Politics, Autonomy, Essays in Political Philosophy*, Curtis D.A. (ed.), New York, Oxford (Oxford University Press).
- De Angelis, M. (2009) *The Tragedy of the Capitalist Commons (Turbulence)*, διαθέσιμο: <http://turbulence.org.uk/turbulence-5/capitalist-commons/>.
- De Angelis, M. (2012) *Κοινά, Περιφράξεις και Κρίσεις, Θεσσαλονίκη (Εκδόσεις των Ξένων)*.
- Douzinas C., Gearey A. (2005). *Critical Jurisprudence, The Political Philosophy of Justice*, Oxford, Portland, Oregon : Hart Publishing.
- Graeber, D. (2007) *Αποσπάσματα μιας Αναρχικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη (Στάσει Εκπλιπτοντες)*.
- Hardt, M. και A. Negri (2004) *Multitude, War and Democracy in the Age of Empire*, New York (Penguin).
- Hayek, F. (1988) *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, London (Routledge).
- Helfrich, S., R. Kuhlen, W. Sachs και C. Siefkes (2009) *The Commons - Prosperity by Sharing*, (Heinrich Böll Foundation), διαθέσιμο: http://www.peopleandplace.net/on_the_wire/2010/11/22/architecture_of_the_commons_heinrich_boll_foundation.
- Hobbes, T. (2008) *Leviathan*, Cambridge, New York (Cambridge University Press).
- Ishay M. (2004) *The History of Human Rights: From Ancient Times to the Globalization Era*, Berkeley (University of California Press).
- Linebaugh P. (2009) *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All*, Berkeley (University of California Press).

- Luhmann N. (1993) *Das Recht der Gesellschaft*, Frankfurt (Suhrkamp Verlag).
- Negri, A. (2009) *Insurgencies, Constituent Power and the Modern State*, Minneapolis (University of Minnesota Press).
- Ostrom E. και C. Hess (2007) 'Private and Common Property Rights, Workshop in Political Theory and Policy Analysis' (Indiana University), διαθέσιμο: <http://ssrn.com/abstract=1304699>.
- Pashukanis, E. (2002) *The General Theory of Law and Marxism*, New Jersey (Transaction Publishers).
- Teubner, G. (2012) *Constitutional Fragments, Societal Constitutionalism and Globalization*, Oxford (Oxford University Press).
- Unger, R. M. (2004) *False Necessity: Anti-Necessitarian Social Theory in the Service of Radical Democracy*, London (Verso).
- Virno, P. (2006) *Γραμματική του Πλήθους, Για μία Ανάλυση των Σύγχρονων Μορφών Ζωής*, Αθήνα (Εκδόσεις Αλεξάνδρεια).
- Κιουπκιολής, Α. (2011) *Πολιτικές της Ελευθερίας*, Αθήνα (Εκκρεμές).
- Negri, A. και M. Hardt (2013) *Να Πάρουμε τη Σκυτάλη, Διακήρυξη*, Αθήνα (Βιβλιόραμα).

Examples:

```
i2c@11000 {
```

```
diff --git a/Documentation/devicetree/bindings/i2c/i2c-rcar-h2.yaml
index 897cfd5ce92..dd8b2dd1edeb 100644
```

```
--- a/Documentation/devicetree/bindings/i2c/i2c-rcar-h2.yaml
+++ b/Documentation/devicetree/bindings/i2c/i2c-rcar-h2.yaml
```

```
@@ -6,6 +6,7 @@ Required properties:
```

```
    "renesas,i2c-r8a7778"
```

```
    "renesas,i2c-r8a7779"
```

```
    "renesas,i2c-r8a7790"
```

```
+    "renesas,i2c-r8a7791"
```

```
- reg: physical base address of the controller and I2C
  region.
```

```
- interrupts: interrupt specifier.
```

```
@@ -13,11 +14,16 @@ Required properties:
```

```
Optional properties:
```

```
- clock-frequency: desired I2C bus clock frequency in kHz. This
  property indicates the default frequency 100 kHz.
```

```
+ clocks: clock specifier.
```

Examples :

```
-i2c0: i2c@e6500000 {
```

```
-    compatible = "renesas,i2c-rcar-h2";
```

```
-    reg = <0 0xe6500000 0 0x428>;
```

```
-    interrupts = <0 174 0x4>;
```

```
+i2c0: i2c@e6508000 {
```

```
+    #address-cells = <1>;
```

```
+    #size-cells = <0>;
```

```
+    compatible = "renesas,i2c-r8a7791";
```

```
+    reg = <0 0xe6508000 0 0x40>;
```

```
+    interrupts = <0 287 IRQ_TYPE_LEVEL_HIGH>;
```

```
+    clocks = <&mstp9_clks R8A7791_CLK_I2C0>;
```

```
+    clock-frequency = <400000>;
```

```
};
```

```
diff --git a/Documentation/devicetree/bindings/i2c/qcom-rcar-h2.yaml
new file mode 100644
```

```
index 000000000000..dc71754a56af
```

Τέσσερα σενάρια για το μέλλον*

Michel Bauwens και Βασίλης Κωστάκης

*Το παρόν βασίζεται στο άρθρο «Ένα σημείωμα για το μέλλον του καπιταλισμού και μία πρόταση» που δημοσιεύθηκε στο τεύχος 124 της επιθεώρησης «Θέσεις».

Εισαγωγή

Οι ομότιμες υποδομές (για παράδειγμα το διαδίκτυο) υποστηρίζουν και διευκολύνουν την ανεμπόδιστη, ελεύθερη διασύνδεση, επικοινωνία και συνεργασία των ανθρώπων. Θέση μας είναι ότι οι εν λόγω υποδομές γίνονται σταδιακά οι γενικοί όροι εργασίας, ζωής και οργάνωσης των βασικών δομών των δυτικών κοινωνιών. Η ομότιμη σχεσιακή δυναμική, που συνοψίζεται από το παλιό σύνθημα «Jeder nach seinen Fähigkeiten, jedem nach seinen Bedürfnissen!» (από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του), βασίζεται στην κατανομή των παραγωγικών μας δυνάμεων.

Αρχικά τα μέσα παραγωγής της πληροφορίας, δηλαδή οι δικτυωμένοι υπολογιστές, και πλέον τα μέσα της υλικής παραγωγής, δηλαδή οι μηχανές που παράγουν φυσικά αντικείμενα, διανέμονται και διασυνδέονται. Ακριβώς όπως οι δικτυωμένοι υπολογιστές εκδημοκράτισαν τα μέσα παραγωγής της πληροφορίας και της επικοινωνίας, τα αναδυόμενα στοιχεία ενός δικτύου μικρο-εργοστασίων, ή αυτό που κάποιος αποκαλούν «επιτραπέζια παραγωγή», όπως η τριδιάστατη εκτύπωση (3D printing), διευκολύνουν την ευρεία διαθεσιμότητα των μέσων της υλικής παραγωγής.

Προφανώς, η παραπάνω διαδικασία δεν μπορεί να συμβαίνει χωρίς προβλήματα και συγκρούσεις. Σε μια περίοδο πόλωσης και μην έχοντας επιτύχει ισορροπία όσον αφορά την παγκόσμια διακυβέρνηση του διαδικτύου, γινόμαστε μάρτυρες διαμαχών για τον έλεγχο και την ιδιοκτησία των κατανεμημένων υποδομών. Από τη μία πλευρά, η ομότιμη παραγωγή σηματοδοτεί ορισμένες ριζικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα αντιτιθέμενες σε ένα παλιό παράδειγμα (paradigm) το οποίο θα πρέπει να ξεπεραστεί ή να αλλάξει. Από την άλλη, οι προτεινόμενες νομοθεσίες της ACTA/SOPA/PIPA που στόχο έχουν την επιβολή αυστηρών πνευματικών δικαιωμάτων· οι προσπάθειες για ένα κανονιστικό καθεστώς στην αρχιτεκτονική του διαδικτύου· η παρακολούθηση και λογοκρισία από αυταρχικές, αλλά και φιλελεύθερες χώρες· είναι μόνο μερικοί λόγοι που έχουν κάνει μελετητές να ανησυχούν ότι οι απελευθερωτικές δυνατότητες των ψηφιακών συστημάτων μπορεί να εξαφανιστούν με το μοντέλο των κλειδωμένων, κεντρικά ελεγχόμενων συσκευών πληροφοριών.

Ως εκ τούτου, γίνεται φανερό ότι υπάρχει μια μάχη μεταξύ δύο πόλων: κυβερνήσεων και εταιρειών, οι οποίες προσπαθούν να μετατρέψουν τεχνολογίες όπως το διαδίκτυο σε ένα αυστηρά ελεγχόμενο μέσο πληροφόρησης, και των κοινοτήτων χρηστών που προσπαθούν να κρατήσουν το μέσο ανεξάρτητο. Αυτό το δοκίμιο επιχειρεί να απλοποιήσει πιθανά

αποτελέσματα με τη χρήση δύο αξόνων ή πόλων που δημιουργούν τέσσερα πιθανά σενάρια.

Οι δύο άξονες και τα τέσσερα σενάρια

Ο κάθετος άξονας αφορά την πολικότητα του κεντρικού έναντι του κατανεμημένου ελέγχου των υποδομών/μέσων παραγωγής, ενώ ο οριζόντιος άξονας αφορά ένα προσανατολισμό προς τη συσσώρευση ή τη διακίνηση του κεφαλαίου έναντι ενός προσανατολισμού προς τη συσσώρευση ή τη διακίνηση των Κοινών.

Εικόνα 1. Τα τέσσερα τεταρτημόρια των πιθανών σεναρίων.

Δικτυοκρατικός καπιταλισμός (ΔΚ)

Ορίζουμε ως «δικτυοκρατικό καπιταλισμό» (netarchical capitalism) τον πρώτο συνδυασμό (πάνω αριστερά) όπου συναντάται ο κεντρικός έλεγχος μιας κατανεμημένης υποδομής με στόχο τη μεγιστοποίηση της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης. Το δικτυοκρατικό κεφάλαιο αποτελεί ένα μέρος του κεφαλαίου που καθιστά δυνατή και ενδυναμώνει τη συνεργασία, εκμεταλλευόμενο την ομότιμη δυναμική μέσω μονοπωλια-

κών πλατφορμών που βρίσκονται υπό κεντρικό έλεγχο. Ενώ οι χρήστες μοιράζονται πληροφορίες μέσω των παραπάνω πλατφορμών, δεν έχουν πρόσβαση ούτε δικαίωμα ελέγχου στο σχεδιασμό των δικτύων και των πλατφορμών που ανήκουν σε συγκεκριμένα συμφέροντα.

Για παράδειγμα, δείτε το Facebook ή το Google. Κάτω από κανονικές συνθήκες στον ΔΚ οι χρήστες παράγουν ή μοιράζονται αξία χρήσης, τη στιγμή που οι ιδιοκτήτες των πλατφορμών καρπώνονται της χρηματικής αξίας που δημιουργείται. Βραχυπρόθεσμα φαίνεται η παραπάνω σχέση να λειτουργεί, ωστόσο, μακροπρόθεσμα πιστεύουμε ότι οδηγούμαστε σε κρίση για το κεφάλαιο από τη στιγμή που οι χρήστες, οι οποίοι παράγουν την αξία, δεν ανταμείβονται και δεν θα έχουν αρκετή αγοραστική δύναμη για να αποκτήσουν τα απαραίτητα αγαθά για την περαιτέρω εύρυθμη λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας.

Κατανεμημένος καπιταλισμός (ΚΚ)

Ο δεύτερος συνδυασμός αποκαλείται «κατανεμημένος καπιταλισμός» (distributed capitalism) και βρίσκεται κάτω αριστερά στο σχήμα μας, εκεί όπου ο κατανεμημένος έλεγχος συναντά ξανά τη μεγιστοποίηση της συσσώρευσης κεφαλαίου. Η ανάπτυξη του ψηφιακού, ομότιμου νομίσματος Bitcoin και της πλατφόρμας συλλογικής μικροχρηματοδότησης (crowdfunding) Kickstarter αποτελούν αντιπροσωπευτικά παραδείγματα ΚΚ. Σε αυτό το μοντέλο, οι ομότιμες υποδομές είναι σχεδιασμένες κατά τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπονται η αυτονομία και η συμμετοχή πολλών χρηστών, αλλά ο κύριος στόχος παραμένει το χρηματικό κέρδος.

Στο Bitcoin όλοι οι συμμετέχοντες υπολογιστές μπορούν να παράξουν (mining) και να διαχειριστούν τις χρηματικές μονάδες, καθιστώντας τα μεγάλα τραπεζικά ιδρύματα περιττά. Παρ' όλα αυτά η κυκλοφορία, και όλες οι συναφείς διαδικασίες, του ψηφιακού νομίσματος Bitcoin βασίζονται στη σπανιότητα των πόρων και τον ανταγωνισμό. Αυτοί που εισήλθαν νωρίτερα στο «παιχνίδι», ή/και κατέχουν τους δυνατότερους υπολογιστές, έχουν ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων.

Το Kickstarter λειτουργεί ως ανάστροφη αγορά (reverse market) όπου λαμβάνουν χώρα προπληρωμένες επενδύσεις. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα Κοινά είναι μέσα, για την επίτευξη του τελικού σκοπού, ή παραπροϊόντα του συστήματος, χωρίς να αποτελούν πρωτεύοντα στόχο, καθώς τα κίνητρα καθορίζονται από τις ανταλλακτικές/εμπορικές σχέσεις και το κέρδος. Πολλά ομότιμα εγχειρήματα μπορούν να ειπωθούν κάτω από αυτό το πλαίσιο, προσπαθώντας για έναν πιο συμμετοχικό ΚΚ.

Αν και θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως αντισυστημικές προσπάθειες ενός εναλλακτικού ήθους επιχειρηματικότητας ενάντια στα μονοπώλια, διατηρούν, ωστόσο, τη συγκέντρωση στη μεγιστοποίηση ή τη δημιουργία κέρδους. Η κατανομή λαμβάνει χώρα σε παγκόσμια κλίμακα και όχι τοπικά: το όραμα αφορά μια ψηφιακή οικονομία όπου μικροί παίχτες συγκεντρώνονται δημιουργώντας παγκόσμιο αντίκτυπο.

Ευέλικτες/προσαρμοστικές κοινότητες (ΕΚ)

Εκεί (κάτω δεξιά) όπου συναντάται ο κατανεμημένος και παράλληλος έλεγχος των υποδομών με τον προσανατολισμό προς τα Κοινά, είναι το πεδίο όπου αναπτύσσονται οι «ευέλικτες/προσαρμοστικές κοινότητες» (resilient communities). Ο στόχος εδώ σχετίζεται με την επανατοποποίηση και την αναδημιουργία των τοπικών κοινοτήτων. Το συγκεκριμένο πεδίο/παράδειγμα βασίζεται, συνήθως, στην προσδοκία για ένα μέλλον με χαμηλά αποθέματα πλουτοπαραγωγικών πηγών και ενέργειας. Αποτελεί, με άλλα λόγια, ένα σύνολο διασσωστικών στρατηγικών και πολιτικών. Πρωτοβουλίες και εγχειρήματα όπως το «Κίνημα Αποανάπτυξης» (Degrowth movement) ή οι «Μεταβατικές Πόλεις» (Transition Towns), τα οποία συνιστούν δίκτυα κοινοτήτων από τα κάτω, μπορούν να ειδωθούν υπό αυτό το πρίσμα. Σε πιο ακραίες περιπτώσεις, οι ΕΚ ενσαρκώνουν απλώς στρατηγικές και πολιτικές σωτηρίας σε περίπτωση γενικού χάους.

Αυτό που χαρακτηρίζει τα συγκεκριμένα εγχειρήματα είναι η εγκατάλειψη της φιλοδοξίας για δράσεις και οικονομίες μεγαλύτερης κλίμακας, ενώ η ανάπτυξη (νεο)φρεουδαρχικών πρακτικών θεωρείται αναπόφευκτη. Αν και υπάρχει μέσω του διαδικτύου παγκόσμια συνεργασία μεταξύ τέτοιων κοινοτήτων, η εστίασή τους παραμένει στο τοπικό. Είναι σύνθηρες η κλιμάκωση της πολιτικής και κοινωνικής κινητοποίησης σε μεγαλύτερη κλίμακα να θεωρείται μη ρεαλιστική ως καταδικασμένη στην αποτυχία. Οι προσπάθειες των ΕΚ δεν στοχεύουν στη μεγιστοποίηση ή ακόμη και στη δημιουργία του κέρδους, αλλά στην παραγωγή αξίας για τις ανάγκες της εκάστοτε κοινότητας. Για αυτό και τοποθετούνται στο τεταρτημόριο των Κοινών έχοντας, ωστόσο, κυρίως τοπικό προσανατολισμό.

Παγκόσμια Κοινά (ΠΚ)

Η προσέγγιση (πάνω δεξιά) των «παγκόσμιων Κοινών» (global

Commons) είναι ενάντια στον προαναφερόμενο προσανατολισμό στην τοπική κλίμακα, στοχεύοντας στα παγκόσμια Κοινά. Οι υποστηρικτές αυτού του σεναρίου ισχυρίζονται ότι ο αγώνας για την ενδυνάμωση, την προστασία και τον εμπλουτισμό των Κοινών είναι, και πρέπει να είναι, διεθνής και παγκόσμιος. Παρατηρείται, όπως προαναφέρθηκε, μια κατανομή/διανομή των μέσων παραγωγής της άυλης (πληροφορία), αλλά προσφάτως, και της υλικής οικονομίας. Η υλική παραγωγή συνεπώς μπορεί να γίνεται σε τοπικό επίπεδο, αλλά τα μικρο-εργοστάσια που αναδύονται είναι διασυνδεδεμένα σε παγκόσμια κλίμακα, εκμεταλλεζόμενα την αμοιβαία συνεργασία σε παγκόσμιο επίπεδο τόσο στο σχεδιασμό ενός προϊόντος όσο και στις βελτιώσεις των κοινών υποδομών/εξοπλισμών.

Κάθε κατανεμημένο, ομότιμο εγχείρημα μπορεί να ιδωθεί μέσα στο πλαίσιο των διεθνών «φυλών» (phyles), δηλαδή συμμαχιών οργανισμών και επιχειρήσεων που λειτουργούν γύρω από ένα συγκεκριμένο γνωστικό Κοινό (knowledge Commons). Επιπλέον, θεωρούμε την πολιτική και κοινωνική κινητοποίηση σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, ως μέρος του αγώνα για το μετασχηματισμό των υφιστάμενων δομών της οικονομίας και κοινωνίας. Οι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν στο κίνημα αυτό αποτελούν οχήματα για τους υποστηρικτές των Κοινών (commoners) ώστε οι τελευταίοι να επιτύχουν βιωσιμότητα προσωπική, αλλά και συλλογική. Το συγκεκριμένο σενάριο δεν θεωρεί δεδομένη την κοινωνική παρακμή, αλλά πιστεύει και εποφθαλμιά ένα βιώσιμο καθεστώς αφθονίας για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Συζήτηση

Σε όλα τα παραπάνω τέσσερα σενάρια, θεωρούνται ως δεδομένες οι υπάρχουσες ομότιμες υποδομές. Οι υλικοί και άυλοι πόροι διανέμονται, λοιπόν, με διαφορετικό τρόπο, βαθμό και προσανατολισμό ώστε να επιτευχθούν «οικονομίες φάσματος» (economies of scope). Οι οικονομίες κλίμακας, πράγματι, υπερέχουν εκεί όπου οι πλουτοπαραγωγικοί πόροι και η ενέργεια υπάρχουν σε αφθονία: παράγοντας περισσότερο αποκτάς ένα προφανές ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Ωστόσο, εκεί όπου η ενέργεια και οι πόροι είναι πεπερασμένοι, οι οικονομίες φάσματος ή, με άλλα λόγια, η προσέγγιση του «να κάνεις περισσότερα με λιγότερα» (doing more with less) αποτελεί μονόδρομο.

Η φιλοσοφία του ανοικτού κώδικα κατανέμει παράλληλα και οριζόντια τις άυλες πηγές, δηλαδή την πληροφορία (γνώση, κώδικας, σχέδια), οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν από όλη την ανθρωπότητα αντί

να παραμένουν εγκλωβισμένες κάτω από αυστηρές άδειες πνευματικής ιδιοκτησίας. Ακολουθώντας παρόμοια πρακτική στην κατανομή των μέσων της υλικής παραγωγής, θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυξάνεται η αποδοτικότητα της χρήσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων και της ενέργειας. Επίσης χρησιμοποιούνται πόροι και εξοπλισμός που μέχρι πριν παρέμεναν αναξιοποίητοι (βελτιστοποιώντας την κατανομή τους μέσα από διεργασίες αυτο-επιλογής και αυτο-οργάνωσης) ενώ ελαχιστοποιούνται τα απόβλητα, καθώς η παραγωγή είναι εγγενώς προσανατολισμένη στη βιωσιμότητα. Δεν παράγονται, εν ολίγοις, αγαθά που είτε είναι περιττά, είτε προγραμματισμένα να αντικατασταθούν βραχυπρόθεσμα.

Οι νέες αυτές ομότιμες παραγωγικές δομές είναι την ίδια στιγμή τοπικές και παγκόσμιες (global-local ή, με μία λέξη, glocal). Ενώ επιτρέπεται και υποστηρίζεται η παραγωγή σε τοπική κλίμακα, μέσω των μικρο-εργοστασιακών μονάδων και των τεχνολογιών επιτραπέζιας παραγωγής, η παραγωγή της απαραίτητης πληροφορίας (π.χ. ο σχεδιασμός ή/και ο προγραμματισμός) για το εκάστοτε προϊόν, αλλά και για το χρησιμοποιούμενο εξοπλισμό, μπορεί να λαμβάνει χώρα σε παγκόσμια κλίμακα. Ως γενικό κανόνα, θα μπορούσε κάποιος να πει πως «οτιδήποτε είναι βαρύ είναι κοντά και οτιδήποτε ελαφρύ μένει μακριά». Η συνεργασία για την παραγωγή ύλης αξίας μεγιστοποιείται, ενώ η παγκόσμια μεταφορά υλικών αγαθών ελαχιστοποιείται.

Στα τέσσερα σενάρια που παρουσιάσαμε, αυτό που διαφοροποιείται είναι ο σκοπός που εξυπηρετεί η συνεργασία. Δηλαδή, οι συνεργατικές προσπάθειες στοχεύουν στη συσσώρευση του κεφαλαίου ή στη βελτίωση της διακίνησης των Κοινών; Και επίσης, ο έλεγχος των μέσων πού τοποθετείται; Με άλλα λόγια, ο σχεδιασμός των υποδομών βρίσκεται στα χέρια μερικών ιδιωτικών συμφερόντων ή είναι ανοικτός;

Στο πρώτο σενάριο του ΔΚ, ο έλεγχος και η διαχείριση γίνονται από μια μονοπωλιακή ιεραρχία, ενώ στην περίπτωση του ΚΚ ο έλεγχος βρίσκεται στο δίκτυο των κερδοσκοπών που συμμετέχουν. Στο επόμενο σενάριο, αυτό των ΕΚ, ο έλεγχος ασκείται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή και εξαρτάται από το μοντέλο διακυβέρνησης της εκάστοτε κοινότητας. Στο μοντέλο των ΠΚ, η διακυβέρνηση των πόρων και της παραγόμενης αξίας ασκείται από μια τριαρχία:

1. την κοινότητα των παραγωγών/χρηστών που κατανέμει τους πόρους μέσα από μορφές αυτο-οργάνωσης,

2. τις οργανώσεις κοινής ωφέλειας (for-benefit associations) οι οποίες διαχειρίζονται τις υλικές υποδομές που καθιστούν δυνατή τη συνεργασία (για παράδειγμα τα ιδρύματα των έργων ελεύθερου λογισμικού/λογισμικού ανοικτού κώδικα, βλέπε Apache Foundation, ή η

Wikimedia που υποστηρίζει την ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια Wikipedia)

3. και τις επιχειρηματικές συμμαχίες που λειτουργούν γύρω από τα συγκεκριμένα, κάθε φορά, Κοινά (για παράδειγμα η συμμαχία IBM-Red Hat).

Είναι ύψιστης σημασίας η διατήρηση του προσανατολισμού προς τα Κοινά στα μοντέλα διακυβέρνησης των συμμετεχόντων επιχειρηματικών συμφερόντων. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του ελεύθερου λογισμικού Linux έχουμε ένα πληροφοριακό Κοινό μεγάλης αξίας, γύρω από το οποίο επιχειρηματικές οντότητες δραστηριοποιούνται εδώ και χρόνια. Ο κοινός πόρος αυτός ενσωματώνεται, λοιπόν, στις διαδικασίες συσσώρευσης του κεφαλαίου. Ένα εναλλακτικό μοντέλο θα απαιτούσε τη δημιουργία επιχειρήσεων με διαφορετικό ήθος, φιλικές προς τα Κοινά, οι οποίες θα αποτελούσαν και θα ελεγχόταν από τους ίδιους τους συμμετέχοντες στην παραγωγή των Κοινών. Τέτοιες επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι δομημένες πάνω σε νομικό πλαίσιο που θα τις υποχρεώνει να υποστηρίζουν τη διακίνηση και τον εμπλουτισμό των Κοινών.

Πρόταση

Πρότασή μας, λοιπόν, είναι ένα πλουραλιστικό ιδιοκτησιακό καθεστώς –πιθανότατα θα συνοδεύεται από νέες νομικές άδειες προσανατολισμένες στη βιώσιμη, όχι μόνο συλλογικά, αλλά και ατομικά, ομότιμη παραγωγή– το οποίο θα συνδυάζει:

1. την ιδιοκτησία των παραγωγών, επαναδιατυπώνοντας το πρόταγμα για την ιδιοκτησία των μέσων και των προϊόντων από τους εργάτες, αυτή τη φορά σε μια νέα, ομότιμη εποχή.

2. την ιδιοκτησία των χρηστών/καταναλωτών. Αναγνωρίζεται, δηλαδή, ότι και οι χρήστες ενός δικτύου συνεισφέρουν με τον τρόπο τους στην παραγωγή της αξίας.

3. μηχανισμούς επιστροφής χρηματικών και άλλων πόρων για αυτούς που χρηματοδοτούν ή υποστηρίζουν τις επιχειρήσεις. Με αυτόν τον τρόπο σταματά να αποτελεί ταμπού και επιτρέπεται η δημιουργία κέρδους ενώ διαφοροποιείται από την έννοια της μεγιστοποίησης του κέρδους.

Επομένως, καλούμε για μια αναστροφή της λογικής των μοντέλων του ΝΚ και του ΚΚ με έναν, όμως, παγκόσμιο προσανατολισμό. Δηλαδή να μην δημιουργούμε επιχειρηματικά μοντέλα βασισμένα στη συνεργασία και στο διαμοιρασμό με σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά νέα, βιώσιμα επιχειρηματικά μοντέλα με σκοπό τη μεγιστοποίηση της συνεργασίας και του διαμοιρασμού της παραγόμενης αξίας, των Κοινών.

Αντί επιλόγου: Στρατηγικές προτάσεις για μετάβαση σε μια
ομότιμη οικονομία βασισμένη στα Κοινά

Βασίλης Κωστάκης, Michel Bauwens, Χρήστος Γιωτίσας

Ομότιμη προοπτική και προοδευτικός χώρος: Μια ιστορική ευκαιρία για την Ελλάδα

Είναι γεγονός ότι στην παρούσα συγκυρία ο λεγόμενος προοδευτικός χώρος καλείται να αναζητήσει, να περιγράψει και να συνδιαμορφώσει νέα μοντέλα παραγωγής, διακυβέρνησης και ιδιοκτησίας που θα απαντάνε στις ανάγκες μιας υπό κατάρρευση κοινωνίας. Θεωρούμε ότι στη διαμόρφωση ενός προγράμματος παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας μπορούν να συμβάλλουν οι ομότιμες εναλλακτικές, απελευθερώνοντας παραγωγικές κοινωνικές δυνάμεις που έως τώρα δεν γίνονταν αντιληπτές από την παραδοσιακή πολιτική και οικονομική ελίτ. Η διαδικασία εμποτισμού της πολιτικής, αλλά και της ίδιας της οργανωτικής δομής των κινημάτων του χώρου, με δομές και διαδικασίες από την ομότιμη παραγωγή θα είναι ένας κρίσιμος αγώνας, ικανός να φέρει τον προοδευτικό χώρο σε επαφή με πλήθος κινημάτων εντός και εκτός Ελλάδας.

Σε αυτό το πλαίσιο, εκτιμώντας ότι οι ομότιμες πρακτικές πρόκειται να επεκταθούν σε πολλούς τομείς της παραγωγικής διαδικασίας, είναι απαραίτητο να ξεκινήσει η σχετική συζήτηση και στο εσωτερικό των κινημάτων παράλληλα με άλλες διαδικασίες που ήδη εξελίσσονται στην κοινωνία. Η ομότιμη προοπτική αποτελεί μια ιστορική ευκαιρία, την οποία ο προοδευτικός χώρος οφείλει να πραγματώσει στο παρόν της διεθνούς οικονομικής κρίσης. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητη η διατύπωση ενός πιο εξειδικευμένου επιχειρησιακού σχεδίου που θα εντοπίζει τις δυνατότητες, τους κινδύνους αλλά και θα καταγράφει τα βασικά πεδία στα οποία μπορούν να εφαρμοστούν οι ομότιμες πρακτικές, ώστε να επιτευχθεί ένα συνεκτικό πρόγραμμα για την παραγωγική και κοινωνική ανασυγκρότηση.

Εισαγωγή

Οι ομότιμες υποδομές (π.χ. το διαδίκτυο) υποστηρίζουν και διευκολύνουν την ελεύθερη διασύνδεση, επικοινωνία και συνεργασία των ανθρώπων. Αρχικά τα μέσα παραγωγής της πληροφορίας, δηλαδή οι δικτυωμένοι υπολογιστές, και πλέον τα μέσα της υλικής παραγωγής, π.χ. οι εργαλειομηχανές που παράγουν φυσικά αντικείμενα, κατανέμονται και διασυνδέονται. Ακριβώς όπως οι δικτυωμένοι υπολογιστές εκδημοκράτισαν τα μέσα παραγωγής της πληροφορίας, τα αναδυόμενα στοιχεία ενός δικτύου μικρο-εργοστασίων ή «επιτραπέζια παραγωγής» (π.χ. 3D εκτυπωτές ή CNC μηχανές) αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο παράγου-

με και καινοτομούμε.

Ακόμη, οι εν λόγω υποδομές γίνονται σταδιακά οι γενικοί όροι εργασίας, ζωής και οργάνωσης των βασικών δομών των αναπτυγμένων κοινωνιών: παρατηρούμε την εφαρμογή της ομότιμης λογικής σε επιμέρους τομείς της παραγωγής-αναπαραγωγής της κοινωνίας (ενέργεια, επικοινωνίες, δίκτυα τροφής, υγείας κλπ). Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι προσπάθειες σε κρατικό επίπεδο για μετάβαση σε ένα ομότιμο παράδειγμα βασισμένο στα Κοινά έχουν ήδη αρχίσει σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, όπως το Εκουαδόρ (όπου οι γραφόντες αποτελούν μέλη της συγκεκριμένης προσπάθειας).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το παρόν έγγραφο παρουσιάζει κάποιες γενικές στρατηγικές προτάσεις με σκοπό την ανάπτυξη πολιτικών οι οποίες θα εκμεταλλεύονται τη δυναμική των ομότιμων πρακτικών. Πολιτικές οι οποίες θα στοχεύουν, μακροπρόθεσμα, σε μια ισχυρή σφαίρα των Κοινών, παρά σε μια απλή κρατική αναδιανομή μέσω του προϋπολογισμού. Με άλλα λόγια, η προσέγγιση αυτή θα μπορούσε να αποτελείται από ένα σύνολο πολιτικών των οποίων η βασική αποστολή είναι η υποστήριξη της άμεσης παραγωγής κοινωνικής αξίας από τις κοινότητες καθώς και η προώθηση βιώσιμων μοντέλων κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Ενώ οι ομότιμες κοινότητες συνεχίζουν να κτίζουν μια εναλλακτική πολιτική οικονομία μέσα στην κυρίαρχη, μέσω μια τέτοιας πολιτικής προσέγγισης το δίλημμα κράτος ή ιδιωτικός τομέας προσπερνάται και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ένα βέλτιστο μείγμα ανάμεσα στον κρατικό έλεγχο, την ιδιωτική ελευθερία της αγοράς και την αυτόνομη σφαίρα των Κοινών. Σε αυτήν την προσέγγιση, απώτερος στόχος του κράτους είναι να εξοπλίσει τα μέλη του με όλα τα εκέγγα ώστε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις των σύγχρονων κοινωνιών της γνώσης μέσα από την υποστήριξη των πρακτικών κοινωνικής, ομότιμης παραγωγής, την ελεύθερη πρόσβαση στα μέσα παραγωγής της πληροφορίας (π.χ. τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας) και την προώθηση του διαμοιρασμού γνώσης ενάντια στις πιέσεις για ενίσχυση των ήδη περιοριστικών πνευματικών δικαιωμάτων.

Τα μέχρι τώρα ομότιμα εγχειρήματα στην οικονομία της πληροφορίας, αλλά και η επέκταση αυτών στην υλική παραγωγή (π.χ. ο μικροϋπολογιστής Arduino ή οι τριδιάστατοι εκτυπωτές ανοικτού κώδικα) δημιουργούν δίκτυα καινοτομίας. Τα δίκτυα αυτά είναι την ίδια στιγμή παγκόσμια και τοπικά με πολλές μικρές επιχειρήσεις να παράγουν για τις τοπικές αγορές, εκμεταλλευόμενες μέρος της ομότιμης παραγόμενης πληροφορίας, δηλαδή των πληροφοριακών Κοινών. Ιδρύματα και θεσμοί υπεύθυνοι για τη βιωσιμότητα, την υποδομή και συνεπώς την κοινωνική αναπαραγωγή των ομότιμων έργων θα μπορούσαν να δημι-

ουρηθούν. Ο ρόλος του κράτους θα ήταν αυτός του ενορχηστρωτή της επέκτασης μια υβριδικής οικολογίας παγκόσμιων αυτοδιαχειριζόμενων κοινοτήτων ανοικτής γνώσης και σχεδιασμού, ιδρυμάτων υπεύθυνα για τα ομότιμα έργα καθώς και επιχειρήσεων οι οποίες επωφελούνται από την ομότιμα παραγόμενη αξία και συνεισφέρουν πίσω στα Κοινά. Παράλληλα θα υποστήριζε εναλλακτικά, βιώσιμα μοντέλα παραγωγής και καινοτομίας, που ενσωματώνουν εγγενώς τη λογική «σχεδιάζουμε παγκόσμια-κατασκευάζουμε τοπικά», καθώς αυτή μπορεί να αποδειχθεί αξιόπιστη πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος του μέλλοντος για μια χώρα με εκτεταμένη μικρο-ιδιοκτησία, όπως η Ελλάδα. Παρακάτω διατυπώνονται επιγραμματικά στρατηγικές θέσεις και προτάσεις για την τριαρχία κράτους, αγοράς και Κοινών.

Πολιτικές για ένα κράτος προσανατολισμένο στα Κοινά

Το κράτος¹ αντιλαμβάνεται ότι το παρόν κοινωνικοοικονομικό σύστημα βασίζεται σε μια εγγενώς μη βιώσιμη διττή λογική: α) Σε μια εσφαλμένη αντίληψη αφθονίας σε έναν πεπερασμένο υλικό κόσμο. Ασπάζεται την αέναη υλική παραγωγή και κατανάλωση σε έναν κόσμο με περιορισμένους φυσικούς πόρους. β) Προωθεί την ψευδαίσθηση της έλλειψης πόρων στην πνευματική, άυλη παραγωγή. Αντί να επιτρέπει τον κοινωνικό πειραματισμό και την καινοτομία, ορθώνει νομικούς και τεχνικούς φραγμούς για να εμποδίσει την ελεύθερη συνεργασία με σκοπό τη μεγιστοποίηση της ιδιωτικής κερδοφορίας.

Το κράτος ενεργοποιεί και ενδυναμώνει αυτόνομες μορφές κοινωνικής παραγωγής (βλ. παραγωγή κοινοτήτων ελεύθερου λογισμικού/λογισμικού ανοικτού κώδικα, κοινότητες εναλλακτικών καλλιέργειών και εναλλακτικών πηγών ενέργειας κ.α.). Συντηρεί υποδομές και οργανισμούς προσανατολισμένους στα Κοινά.

Το κράτος στρέφεται προς την ανοικτότητα και τη διαφάνεια: α) η χρήση ελεύθερου λογισμικού/λογισμικού ανοικτού κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ) στη δημόσια διοίκηση είναι απαραίτητη, β) δημιουργούνται δομές για ανοικτά δημόσια δεδομένα και πληροφορίες ενώ παράλληλα στηρίζονται φορείς που ήδη στοχεύουν σε αυτό, γ) τα ανοικτά (τεχνολογικά) πρότυπα είναι απαραίτητα για την επίτευξη διαλειτουργικότητας στη δημόσια διοίκηση.

Το κράτος προωθεί την αποδυνάμωση του συστήματος διπλω-

1. Όπου κράτος μπορεί να εννοούμε το κεντρικό κράτος, την κυβέρνηση, την περιφερειακή ή τοπική αυτοδιοίκηση. Το παρόν έγγραφο στόχο έχει να φωτίσει μια ομότιμη προσέγγιση και όχι να αποτελέσει έναν «οδηγό χρήσεων».

μάτων ευρεσιτεχνίας μέσω της μείωσης της διάρκειάς τους και της προώθησης των ελεύθερων αδειών στα δημόσια ιδρύματα (π.χ. πανεπιστήμια).

Το κράτος συστηματοποιεί τη συμμετοχικότητα των πολιτών και τη δημόσια διαβούλευση. Πειραματισμοί με αυτόνομες μορφές διοίκησης όπως ο συμμετοχικός προϋπολογισμός, σε τοπική κλίμακα, λαμβάνουν χώρα.

Το κράτος κατανοεί τη διαφορά (παραδοσιακά) κρατικής ιδιοκτησίας και ομότιμης, και προωθεί τη δεύτερη όπου χρειάζεται. Κατά την τυπική αντίληψη της πρώτης έχουμε μια γραφειοκρατία να διαχειρίζεται έναν πόρο εκ μέρους των πολιτών, ενώ στη δεύτερη οι ίδιοι οι πολίτες ελέγχουν τον πόρο (βλ. περίπτωση αρχείου της ΕΡΤ που έχει ψηφιοποιηθεί σε ιδιότητα πρότυπα και απαγορεύεται στους πολίτες να το χρησιμοποιήσουν χωρίς άδεια, αν και αποτελεί δημόσια κληρονομιά).

Το κράτος απο-γραφειοκρατικοποιείται καθώς μέρος των δημοσίων υπηρεσιών, όπου είναι δυνατόν, επεκτείνεται στην κοινωνία, αντιμετωπίζοντας τον πολίτη ως εν δυνάμει συνεργάτη στη διεκπεραίωση των εργασιών. Δημιουργία πολυλειτουργικής κάρτας πολίτη.

Το κράτος ελαχιστοποιεί τη φορολόγηση της παραγωγικής εργασίας, της (κοινωνικής) επιχειρηματικότητας και των επενδύσεων που σέβονται και υπηρετούν τα Κοινά. Ελαχιστοποιεί, επίσης, τη φορολόγηση της παραγωγής αγαθών που έχουν θετικές εξωτερικότητες για τα Κοινά. Αυξάνει τη φορολόγηση αντιπαραγωγικών και κερδοσκοπικών εργασιών, οι οποίες πολλές φορές έχουν αρνητικές κοινωνικές και περιβαλλοντικές εξωτερικότητες (άλλο η μεγιστοποίηση του κέρδους και άλλο η δημιουργία κέρδους για εξασφάλιση βιωσιμότητας).

Το κράτος, παράλληλα, παρέχει οικονομικά κίνητρα (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις ή επιδοτήσεις) σε επιχειρήσεις ώστε να στραφούν σε δραστηριότητες οι οποίες ενισχύουν τα Κοινά και την ανοιχτότητα και όχι τον περιορισμό της γνώσης.

Το κράτος υιοθετεί πολιτικές δημιουργίας χρήματος βασισμένες στην πραγματική παραγωγή και όχι στο χρέος, ενώ υποστηρίζει τα εξειδικευμένα, τοπικά εναλλακτικά νομίσματα.

Η εκπαίδευση ευθυγραμμίζεται με τη συνεργατική δημιουργία γνώσης προσανατολισμένη στην κοινωνική οικονομία και τα Κοινά. Τα πανεπιστήμια παίζουν καθοριστικό ρόλο ως κοιτίδες μάθησης, παραγωγής και καινοτομίας και ως πλατφόρμες όπου συναντώνται κράτος, «ηθική αγορά» και θεσμοθετημένα Κοινά.

Από την «ελεύθερη» στην ηθική αγορά

Στόχος η βιωσιμότητα και ενδυνάμωση της κοινωνικής/αλληλέγγυας οικονομίας.

Οι προσανατολισμένες στα Κοινά επιχειρήσεις που συμμετέχουν στην ελεύθερη αγορά δημιουργούν συμμαχίες γύρω από τη βασισμένη στα Κοινά παραγωγή γνώσης, χρησιμοποιώντας κατάλληλες νομικές άδειες (π.χ. άδειες GPL, PPL, CC κ.α.) για να υποστηρίξουν τη μεγέθυνση των Κοινών αλλά και τη δική τους βιωσιμότητα και ευημερία.

Οι προσανατολισμένες στα Κοινά επιχειρήσεις υιοθετούν ομότιμη προσέγγιση στην εσωτερική τους οργάνωση και τα μοντέλα διακυβέρνησής τους. Οι κοινωνικές εταιρίες/συνεταιρισμοί θα παίξουν καταλυτικό ρόλο στη δημιουργία μιας «ηθικής αγοράς».

Οι προσανατολισμένες στα Κοινά επιχειρήσεις υιοθετούν πρακτικές ανοικτών βιβλίων και αλυσίδων προμηθειών (open book accounting & open supply chain) καθώς και διαμοιράζονται τη γνώση σχετικά ώστε να ενισχύσουν το συντονισμό της ομότιμης παραγωγής (π.χ. ο συνεταιρισμός Curto Café στη Βραζιλία που στόχο έχει την παραγωγή εξαιρετικού καφέ υιοθετώντας ανοικτά, ομότιμα μοντέλα παραγωγής). Με τη συμμετοχή του κράτους, δημιουργούνται υποστηρικτικές δομές για ανοικτές πρακτικές στις εμπορικές διαδικασίες, με σκοπό τη συντήρηση των Κοινών.

Οι προσανατολισμένες στα Κοινά επιχειρήσεις διασυνδέονται και συνεργάζονται με παγκόσμιες παραγωγικές κοινότητες και επιχειρήσεις καταδεικνύοντας τη δυναμική μιας «ηθικής αγοράς» σε παγκόσμια κλίμακα (π.χ. το ευρωπαϊκό δίκτυο συνεταιρισμών ενέργειας από ΑΠΕ με συμμετοχή χιλιάδων πολιτών).

Οι προσανατολισμένες στα Κοινά επιχειρήσεις υιοθετούν τον κανόνα 1 προς 8 στη διαφορά μέγιστων και ελάχιστων μισθών.

Υβριδικές οικονομικές μορφές, σαν το fair trade ή την κοινωνική επιχειρηματικότητα, πρέπει να συγκλίνουν διαπιστώνοντας την κοινή τους φιλοσοφία.

Πρωθείται η δημιουργία ενός αποκεντρωμένου δικτύου ομότιμων παραγωγών πράσινης ενέργειας. Το κράτος δημιουργεί τις συνθήκες που θα επιτρέψουν στους πολίτες να παράξουν και να μοιραστούν ενέργεια σε αλληλένδετα «μικροδίκτυα», ειδικά σε περιοχές με περιορισμένη πρόσβαση στο κεντρικό δίκτυο ηλεκτροδότησης (π.χ. απομακρυσμένα νησιά).

Δημιουργούνται και υποστηρίζονται μικρο-εργοστάσια για παραγωγή κατά απαίτηση, και μικρο-καλλιέργειες. Η εκμετάλλευση των ανοικτών τεχνολογιών αναβαθμίζει το παραγωγικό επίπεδο των παραπάνω.

Η θεσμοθέτηση των Κοινών

Δημιουργία υποδομών και για τις διάφορες σφαίρες των Κοινών. Η κοινωνία ως ένα σύνολο αλληλένδετων Κοινών τα οποία υποστηρίζονται από μια ηθική οικονομία της αγοράς και το κράτος που προστατεύει το κοινό καλό, ενώ δημιουργεί υποστηρικτικές κοινωνικές υποδομές. Δημιουργείται, λοιπόν, ένα «επιμελητήριο/παρατηρητήριο των Κοινών». Θεσμοθετείται έτσι η σφαίρα των Κοινών που γίνεται και επίσημα ο τρίτος παίκτης.

Δημιουργούνται και τοπικές συμμαχίες/ιδρύματα γύρω από τα Κοινά οι οποίες αλληλεπιδρούν με το αυτό το επιμελητήριο.

Αλληλέγγυες κοινωνικές εταιρίες δημιουργούν δημόσιους συνεταιρισμούς, με την υποστήριξη του κράτους, που αντιπροσωπεύονται από το επιμελητήριο των Κοινών.

Τα φυσικά Κοινά διαχειρίζονται από δημόσιες ανεξάρτητες αρχές και ιδρύματα (trusts) τα οποία βασίζονται (και) στη συμμετοχή των πολιτών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παραπάνω διατύπωση στρατηγικών προτάσεων για ένα νέο, ομότιμο παράδειγμα είναι γενική. Πέντε βασικοί παράγοντες, ωστόσο, θα έκαναν την εφαρμογή και επιτυχία μιας τέτοιας προσέγγισης στην Ελλάδα εφικτή: α) η εκτεταμένη μικροϊδιοκτησία, β) η ανάγκη παραγωγικής ανασυγκρότησης, γ) τα υπάρχοντα δίκτυα αλληλεγγύης, δ) οι πρώτες απόπειρες για συνεταιρισμούς σε διάφορους τομείς, ε) το αποκεντρωμένο νησιωτικό σύστημα που τουλάχιστον στο πεδίο της ενέργειας προσφέρει μοναδική μελέτη περίπτωσης για ομότιμη παραγωγή. Φυσικά, απαιτείται πρώτα η υιοθέτηση μιας ομότιμης προσέγγισης από το ίδιο το υποκείμενο (π.χ. τον πολιτικό οργανισμό), που σκοπεύει να εφαρμόσει τις συγκεκριμένες πολιτικές, για τη δική του λειτουργία.

Η μακροχρόνια έρευνά μας εστιάζεται στην ανάπτυξη συγκεκριμένων προτάσεων για μια τέτοια μετάβαση, υιοθετώντας κριτική διάθεση και εξετάζοντας υπαρκτές πετυχημένες ή ανεπιτυχείς περιπτώσεις. Χρειάζεται χρόνος, ενέργεια, υποστήριξη και διεπιστημονική συνεργασία για ένα ρεαλιστικό πλάνο αποκλειστικά για την Ελλάδα που θα ενσωματώνει κάποια από τα προαναφερόμενα σημεία. Επίσης, είναι χρήσιμο να γίνουν προσπάθειες συνειδητοποίησης του ρόλου των ομότιμων κοινοτήτων στο ιστορικό γίνεσθαι, καθώς όλες αυτές οι προσπάθειες βασίζονται πάνω στις ίδιες αρχές: της συνεργασίας και της ανοικτότητας.

Βιογραφικά σημειώματα

Ο Michel Bauwens είναι συγγραφέας, ερευνητής και ομιλητής σχετικά με θέματα όπως η τεχνολογία, ο πολιτισμός και η καινοτομία. Είναι ο ιδρυτής του διεθνούς ιδρύματος για τις ομότιμες εναλλακτικές P2P Foundation και ένας από τους συνιδρυτές του Commons Strategies Group. Μαζί με τον Βασίλη Κωστάκη έχουν γράψει το βιβλίο *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy* (Palgrave Macmillan). Επίσης, είναι ο συντονιστής του FLOK society, ενός εγχειρήματος για τη μετάβαση της χώρας του Εκουαδόρ σε μια οικονομία προσανατολισμένη στα Κοινά.

Ο David Bollier ερευνά τα Κοινά ως ένα νέο παράδειγμα κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης για περισσότερο από μία δεκαετία. Είναι ένας από τους συνιδρυτές του Commons Strategies Group και του ιστοτόπου Onthecommons.org. Βιβλία του, μεταξύ άλλων, είναι τα *Viral Spiral: How the Commoners Built a Digital Republic of Their Own* (2009, New Press) και *Green Governance: Ecological Survival, Human Rights and the Commons* (2013, Cambridge University Press, από κοινού με τον Burns H. Weston).

Η Silke Helfric είναι συγγραφέας και ακτιβίστρια για θέματα που αφορούν τα Κοινά. Επίσης, έχει συνδημιουργήσει το Commons Strategies Group ενώ διετέλεσε αντιπρόσωπος του Heinrich Böll Foundation σε Μεξικό/Κεντρική Αμερική για αρκετά χρόνια.

Ο Jakob Rigi είναι επίκουρος καθηγητής στο τμήμα κοινωνιολογίας και κοινωνικής ανθρωπολογίας του Κεντρικού Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου στη Βουδαπέστη. Πρόσφατα άρθρα του αποτελούν τα «Peer Production and Marxian Communism: Countours of a New Emerging Mode of Production» στην επιθεώρηση *Capital & Class* και «Peer Production as an Alternative to Capitalism: A new Communist Horizon» στην επιθεώρηση *Journal of Peer Production*.

Ο Graham Seaman είναι μηχανικός λογισμικού, υπέρμαχος του ελεύθερου λογισμικού, ενώ έχει υπάρξει λέκτορας, καθηγητής αγγλικών, συντηρητής και σχεδιαστής hardware, καθώς και wannabe χίπις.

Ο Johan Söderberg είναι ερευνητής στο Laboratoire Techniques, Territoires et Sociétés καθώς και στο Institut Francilien Recherche Innovation Société στο Παρίσι. Είναι επίσης στο συμβούλιο των επι-

θεωρήσεων Triple-C και Journal of Peer Production καθώς και μέλος των ερευνητικών κέντρων LETStudio και CSM. Επίσης, έχει γράψει το βιβλίο *Hacking Capitalism: The Free and Open Source Software Movement* (Routledge, 2007).

Ο Raul Víctor δραστηριοποιείται από το 1960 ως μαρξιστής συγγραφέας και ακτιβιστής. Πιστεύει ότι τα σταλινικού τύπου καθεστώτα και η ΕΣΣΔ δεν αποτελούν έκφραση του κομμουνιστικού ιδεώδους. Από το 2000 έχει ασπαστεί την ιδέα ότι η ανάπτυξη του ελεύθερου λογισμικού και άλλων μη εμπορικών πρακτικών δημιουργούν νέες θετικές συνθήκες υπέρβασης του καπιταλισμού. Είναι συνταξιούχος και ζει στο Παρίσι.

Ο Χρήστος Γιωτίτσας ασχολείται με την πολιτική οικονομία του διαδικτύου και πιο συγκεκριμένα με την αναδυόμενη έννοια του «Internet of Things». Είναι επιστημονικός συνεργάτης και ιδρυτικό μέλος του διεπιστημονικού εργαστηρίου P2P Lab.

Ο Γιώργος Δαφέρμος ερευνά τις νέες οργανωσιακές δομές που έγιναν δυνατές από το διαδίκτυο, καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ της τεχνολογίας και των κοινωνικών και οικονομικών θεωριών. Μέρος της πρόσφατης δουλειάς του αποτελεί η μονογραφία *Governance Structures of Free/Open Source Software Development* (2012, Next Generation Infrastructures Foundation) και το άρθρο «Authority in peer production: the emergence of governance in the FreeBSD project» στην επιθεώρηση *Journal of Peer Production*.

Ο Βασίλης Κωστάκης είναι πολιτικός οικονομολόγος και ο ιδρυτής του P2P Lab. Είναι ερευνητής στο Tallinn University of Technology και το P2P Foundation. Το φθινόπωρο του 2014 αναμένεται να κυκλοφορήσει το βιβλίο *Network Society and Future Scenarios for a Collaborative Economy*, που έγραψε με τον Michel Bauwens.

Ο Αντώνης Μπρούμας είναι δικηγόρος με ειδικευση σε θέματα τεχνολογίας, ανεξάρτητος ερευνητής και ακτιβιστής των ψηφιακών δικαιωμάτων. Άρθρα του έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά της Ελλάδας και του εξωτερικού. Τα βασικά του πεδία ενδιαφέροντος, έρευνας και συγγραφής επικεντρώνονται γύρω από τη διάδραση του δικαίου, της τεχνολογίας και της κοινωνίας.

Το βιβλίο «Πέρα από το κράτος και την αγορά: Η ομότιμη προοπτική» διορθώθηκε και σελιδοποιήθηκε στα Γιάννενα. Τυπώθηκε στο τυπογραφείο των εκδόσεων Σαΐτη για λογαριασμό των Βορειοδυτικών.

Το e-book του βιβλίου κυκλοφορεί ελεύθερα και δωρεάν, όπως όλα τα e-books των Βορειοδυτικών εκδόσεων.

<http://voreiodytikes.blogspot.com>

